



כינוס אורנים האחד עשר

העברית שפה חיה

כ"ב בשבט תשפ"ג ♦ 13 בפברואר 2023

תקצירי ההרצאות

הפקולטה ללימודים מתקדמים

המרכז האקדמי לחינוך וחברה – אורנים

חברי הוועדה המארגנת

פרופ' רינה בן-שחר, יו"ר – אוניברסיטת חיפה; המרכז האקדמי לחינוך וחברה, אורנים

פרופ' ניצה בן-ארי – אוניברסיטת תל אביב

פרופ' מילה שוורץ – המרכז האקדמי לחינוך וחברה, אורנים

ד"ר ברק אוירבך – המרכז האקדמי לחינוך וחברה, אורנים

ד"ר אושרי זיגלבוים – המרכז האקדמי לחינוך וחברה, אורנים

ד"ר אתי גורדון גינזבורג – המרכז האקדמי לחינוך וחברה, אורנים והאקדמית גורדון

ד"ר ליאור לקס – אוניברסיטת בראילן

"עידני, מה הבעיה חמוד שלי?": על השימוש במונחי פנייה בטיפול בבעיות משמעת בראי המגדר

מחקרים מראים כי השיח בכיתה רווי בהטיות מגדריות, המשפיעות על חוויות הלמידה של תלמידות ושל תלמידים ומעצבות את זהותם/ן. מונחי פנייה (Terms of Address) מושפעים משינויים בנורמות החברתיות, ולכן הם מהווים כלי שימושי לחשיפת הטיות מגדריות (Phillips, 1990). בכיתה, שמות וכינויים משמשים מורים/ות לא רק כמשאב לבחירת הדובר/ת הבא/ה אלא גם למטרות הוראה שונות ומגוונות, כגון יצירת אקלים של קרבה בכיתה, ניהול משמעת ועוד (Parkinson, 2020; Tainio, 2011). מחקרים קודמים התמקדו בעיקר במונחים שהופנו לקבוצות של תלמידים/ות (למשל 'בנים'), בעוד מונחי פנייה ליחיד/ה ותרומתם להבניה מגדרית נבדקו לעתים רחוקות. יתר על כן, רוב המחקרים הקודמים בחנו מונחי פנייה באנגלית שהיא שפה בעלת 'מגדר טבעי' – Natural Gender Language (Stahlberg et al., 2007), אולם פחות ידוע על מונחי פנייה בשפות בעלות 'מגדר דקדוקי' – Grammatical Gender Language (שם), כמו בעברית.

לאור פערים אלו, המחקר הנוכחי בוחן את השימוש של מורות במונחי פנייה בשיעורי עברית, בדגש על הבדלים בפנייה אישית לבנות ולבנים. הקורפוס המחקרי מבוסס על תצפיות מוקלטות ב-43 שיעורים, בקרב שבע מורות המלמדות בשש כיתות שונות בארבעה בתי ספר יסודיים במרכז הארץ. ניתוח הנתונים משלב סטטיסטיקה תיאורית ומיקרו-אנליזה של השיח הכיתתי.

תוצאות המחקר מצביעות על כך שרוב הכינויים שבהם משתמשות המורות בפנייה לתלמידים/ות הם שמות חיבה, כגון 'עידני' וכינויי חיבה, כגון 'חמוד/ה'. אולם דווקא מונחים אלו משמשים בעיקר להשלטת משמעת, ולא לביצוע פעולות בעלות משמעות חיובית. כינויים אלו עשויים אומנם לרכז את הפעולה המשמעתית, אך השימוש בהם משקף פעמים רבות כעס ואף זעם. ניתוח צמוד של הנתונים מצביע על הבדלים מגדריים משמעותיים בניהול אירועי משמעת. אף על פי שמרבית הכינויים ושמות החיבה בניהול אירועי משמעת הופנו אל בנים, הם טופלו בדרך כלל ברכות ובסלחנות, לעומת הבנות שזכו לעיתים קרובות ליחס קשוח ופחות סלחני. במרבית המקרים התייחסו המורות לבנים כאל "פרויקט" שצריך לטפל בו בהירות כדי לא להרגיז אותם. עם בנות, לעומת זאת, הייתה נוקשות רבה יותר בשימוש במונחי פנייה לניהול משמעת, ואילו מונחי פנייה מרוככים נשמרו בעיקר לעידוד השתתפותן בשיח. אנו טוענות שטיפול מובחן מגדרי זה מחזק התנהגויות לא רצויות בקרב הבנים, ומחזק את ההתנהגות הממושמת ממילא של הבנות. דפוסים אלו מעצבים את הזהות המגדרית של התלמידים/ות ומשפיעים, בין היתר, על הזדמנויות הלמידה של הבנות ושל הבנים בהתאמה.

Parkinson, J. (2020). On the use of the address terms *guys* and *mate* in an educational context. *Journal of Pragmatics*, 161, 81–94.

Phillips, B. S. (1990). Nicknames and sex role stereotypes. *Sex Roles*, 23(5), 281–289.

Stahlberg, D., Braun, F., Irmen, L., & Sczesny, S. (2007). Representation of the sexes in language. *Social Communication*, 163–187.

Tainio, L. (2011). Gendered address terms in reproach sequences in classroom interaction. *Linguistics and Education*, 22(4), 330–347.

מה בין קריאה בנובלה לקריאה בנובלה גרפית? או: כיצד לקרוא בנובלה גרפית?

הנובלה הגרפית היא סוגה ייחודית שהגיעה בעשורים האחרונים לנוכחות בולטת בעולם הספרות העולמית והעברית. בלב מחקרנו מוצבת השאלה מה בין קריאה בנובלה (או ברומן) לקריאה בנובלה גרפית. זה חקר מקרה המתבסס על חקר עצמי של שתי מומחיות בקריאת ספרות, העושות את דרכן כקוראות מולטימודליות.

קריאה בנובלה או ברומן נשענת על מתודולוגיות ותיאוריות מגוונות. היא נסמכת על קריאה ליניארית בטקסט מילולי, המלווה בפיתוח ציפיות, הפרכתן, ובנייה מחדש של ציפיות (איזר, 2006). הקוראים פוגשים בדמויות, במהלך עלילה בהקשר היסטורי, חברתי ותרבותי. כל אלה מתוארים בשפה, שבה הסופר. ת עושה שימוש ככל שיכולותיו. מאפשרות (רימון־קיין, 1989). פרשנות נבנית ממהלך כולל הנסמך על תהליך הקריאה, תגובת הקורא. ת, ועולם הידע הקודם שלו. ה.

מתודולוגיה של חקר טקסטים מולטימודליים מצויה עדיין בשלבי התפתחות. בנובלה גרפית הקריאה מתייחסת לאינטגרציה של שתי אופנויות תקשורת לפחות, כלומר, מספר מערכות סמיוטיות: מילים ושפה גרפית הכוללת ציורים, צבעים, צורות, גופנים, פריסה גרפית ועוד (O'Halloran & Smith, 2012). גם בנובלה הגרפית פוגש הקורא עלילה, דמויות, הקשר, אולם אלה אינם מיוצגים דווקא במילים אלא במערכות סימנים נוספות, שאינן 'מלוות' את הטקסט המילולי, אלא פועלות באינטראקציה עמו ומהוות חלק מהתהליך התקשורתי עם הנמען. המהלך אינו ליניארי והקוראים נתבעים לכינון נתיב/י קריאה המקנים משמעות לנקרא, תוך חקירה דינמית של יחסי גומלין בין אופנויות התקשורת וסימניהן, כמכוננים משמעות בהקשר החברתי שבו הם נוצרים ופועלים (Adami, 2017).

אנו ניגשות אל הטקסט הנחקר ברוח גישתה של הסמיוטיקה החברתית, המייחסת חשיבות לפרשנות רב־תחומית, אישית, בזיקה להקשר (Adami, 2015). בהיצג נדגים קריאה בשתי כפולות דפים מתוך הנובלה הגרפית "מנהרות" (מודן, 2020). אף שיצירה מולטימודלית מזמנת, לכאורה, תפיסה סימולטנית, המתודולוגיה שנציע מושתתת על פירוק תחילה, התבוננות ברכיבים קטנים, ולאחר מכן דינמיקה של אפשרויות הרכבה בנתיבי קריאה שונים, להתבוננות פרשנית בטקסט השלם.

בעיון שלנו ביצירתה של רותו מודן מצאנו שימוש במערכות סמיוטיות אחדות בזמנית: שימוש בתמונה, שימוש בסימני כתב של שפות אחדות במקביל (עברית, ערבית, אנגלית), במספרים, בסמלים תרבותיים שונים (למשל: דגל, טלפון, תמר), ברכיבים גרפיים (צבע, גודל ועוד), באינטרטקסטואליות, כל זאת בזיקה להקשר החברתי והתרבותי של ישראל במאה ה־21.

מראי מקום

איזר, ו' (2006). *מעשה הקריאה – תאוריה של תגובה אסתטית* (ר' גורן, תרגום). הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס.

מודן, ר' (2020). *מנהרות*. כתר.

רימון־קינן, ש' (1989). *הפואטיקה של הסיפורת בימינו* (ח' הרציג, תרגום). ספריית פועלים.

Adami, E. (2017). Multimodality. In: O. García, N. Flores, & M. Spotti (Eds.). *The Oxford handbook of language and society* (pp. 451–472). Oxford University Press.

O'Halloran, K. L., & Smith, B. A. (2012). Multimodal text analysis. In: C. A. Chapelle (ed.). *The Concise Encyclopedia of Applied Linguistics*. Wiley Blackwell.

סיקור אירועי אלימות מינית בעיתונות הכתובה המקוונת בישראל: ניתוח לשוני טקסטואלי

המחקר שאציג עוסק בניתוח שיח ביקורתי של סיקור תופעת האלימות המינית בעיתונות הכתובה המקוונת. הנחת המוצא היא שהעיתונות הכתובה והמקוונת משמשת מראה למבנה התרבותי ולתפיסות העולם בחברה מסוימת, והיא גם אחד המוסדות המעצבים את המערכת החברתית וקובעים את גבולותיה ואת הנורמות שלה (כץ, 2000). ניתוח השיח הביקורתי (CDA) מניח שהשיח אינו רק משקף את המציאות, אלא גם מעצב אותה בהתאם לאינטרסים פוליטיים של קבוצות חברתיות.

השאלה המרכזית העומדת בבסיס מחקר זה היא מהם המאפיינים הלשוניים-הרטוריים הבולטים של הייצוג העיתונאי של תקיפות מיניות בעיתונות הכתובה המקוונת בישראל. על בסיס האפיון הלשוני-רטורי, המחקר בוחן כיצד ממוסגרת התופעה ואילו תבניות חשיבה מציעה התקשורת הישראלית בסיקור שלה.

כמקרה בוחן, המחקר מתמקד בפרשת משה איבגי. הקורפוס כולל 120 כתבות מארבעה אתרי עיתונים מקוונים שונים: Ynet, הארץ, וואלה וסרוגים. הכתבות פורסמו בתקופה של כארבע וחצי שנים.

המאפיינים הלשוניים והטקסטואליים שנבדקו הם בחירות לקסיקליות, כינויי הדמויות, מילים בעלות קונטציות וערך ריגושי, מגבירים, ביטויים מודאליים להבעת ספק, עודף מילים, החסרת מילים או היעדר מילים, מילים מנוגדות היוצרות ניגודים מבניים, ניסוח משפט כשאלה, מבנה ויתור, דרכי מסירת הדיבור, הנחות מוקדמות סמנטיות, תבניות תרבותיות ומיתוסים, מסגור, קולות בטקסט, בחירה וארגון של נושאי השיח, בולטות וחזרות.

נמצא כי תבנית החשיבה המוצעת לתיאור האירועים ששלטה בסיקור הפרשה היא הגדרת ההטרדות המיניות כעבירה פלילית, שהטיפול בה נעשה על ידי מערכת המשפט ואכיפת החוק. בתבנית חשיבה נוספת המוצעת בסיקור פרשה זו, 'העובדות', כפי שמתוארות בעיתונים השונים, מוכנסות לרוב לתבנית שעל פיה מדובר בבחורות תמימות וצעירות שמעמדן הנחות מנוצל בידי השחקן הוותיק בעל המעמד הרם בתעשייה. בניגוד לכך, קו ההגנה של איבגי מבקש להכניס את העובדות לתבנית של ניסיון חיזור לגיטימי, חברי והומוריסטי. תבנית חשיבה משמעותית, שייצוגה בסיקור מועט מאוד, היא הגדרתה של האלימות המינית כתופעה חברתית הקיימת באופן קבוע בחברה, והדורשת טיפול מניעתי על ידי חינוך והסברה כדי לשנות את דפוסי החשיבה הרווחים. נתון זה עשוי ללמד שעיקר הדיון בתופעת האלימות המינית הוא ברובד הפלילי-משפטי-ענייני, ולא ברובד החברתי-מניעתי התורם לשינוי עמוק ומשמעותי יותר. כך, הפרשנות המתבקשת מצד הקורא היא שהטיפול בבעיית האלימות המינית היא תפקידו הבלעדי של בית המשפט, ולכן אין לו חלק פעיל בשינוי המציאות הקיימת.

מתוך השוואת הממצאים מארבעת העיתונים עולים הבדלים משמעותיים באופן הסיקור, המדגישים בכל אחד מהעיתונים תבניות שונות למסגור תופעת האלימות המינית.

ההרצאה מתבססת על עבודת תזה שנכתבה באוניברסיטת בר-אילן בהדרכת פרופ' זהר לבנת.

מראי מקום

- בוגוש, ר' ודור'יחייא, ר' (1999). *מגדר ומשפט : אפליית בבתי המשפט בישראל*. מכון ירושלים לחקר ישראל.
- כץ, א' ואחרים (2000). *תרבות, תקשורת ופנאי בישראל : מקראה* (כרך 2). האוניברסיטה הפתוחה.
- להב, ה' (2008). "מקרה מזעזע": סיקור תקשורתי של תקיפות מיניות בישראל. *אגרתא*, 10, 7–43.
- מייצ'ין, ד' ומייר, א' (2015). ניתוח בחירות סמיוטיות : מילים ודימויים. בתוך : ש' בלוס-קולקה, א' ליביו וא' סופר (עורכים). *שיח תקשורת : מקראה* (עמ' 85–122). האוניברסיטה הפתוחה.
- קליין, ע' (2010). ניתוח שיח ביקורתי של טקסט עיתונאי. בתוך : ל' קסן ומ' קרומרנבו (עורכות). *ניתוח נתונים במחקר איכותני* (עמ' 230–253). אוניברסיטת בן גוריון בנגב.
- Van Dijk, T. A. (2001). Critical discourse analysis. In: D. Schiffrin, D. Tannen, & H. Hamilton (eds.) *The Handbook of Discourse Analysis* (pp. 352–369). Blackwell Publishers.

שתי חברות והרעלה – אתגר לקורא ולמתרגם?

הנובלה "שתי חברות והרעלה" מאת אלפרד דבלין (1924 [2022]) התפרסמה כחלק מסדרת פשע שדבלין היה מופקד עליה: "פשעי ההווה: מחוץ לחברה". דבלין מציע בספר זה דגם סיפורי ייחודי, אפילו ביחס לזרם האקספרסיוניסטי שחלש אז במודרניזם, המציב אתגר מורכב בפני הקורא, קל וחומר בפני המתרגם.

למחקר שתי מטרות:

א. לבחון את האמצעים שנוקט דבלין בסיפור קצר, דחוס ותמציתי, כדי לאפיין את דמויותיו, ובעיקר את הלכי הנפש שלהן, הרוויים מתחים וניגודים. נתמקד באופן שבו פועלים אמצעים אלה לקריאת תיגר על מערכות בינאריות מסורתיות כמו "טוב" מול "רע" וגברים מול נשים, שהיו אופייניות לסוגה הפופולרית של סיפורת פשע. נבחן כיצד הסיפור סוטה מהדגם המקובל של סדרת פשע, ונשאל כיצד הוא מתכתב עם מערכת האמונות והערכים החברתיים והתרבותיים שרווחו בתקופה.

דגש מיוחד יושם על הרב-שכבתיות של הספר, ועל שילוב האמצעים החזותיים ותרומתם לטיפול ה(כמו) מדעי בשאלת המבנה הנפשי של הדמויות, הן בתיאור החיצוני והפנימי של הדמויות ואתרי פעולתן, הן כשמדובר בתרשימים ובניתוח כתבי היד שדבלין כלל בספר. אמצעים אלה משמשים כטיעונים חזותיים (Groarke, 2017; Graneca, 2017; Kjeldsen & Hess, 2021) הנושאים מעמד של ראיות במשפט המתנהל במבנה העומק של הסיפור, שבו הסופר (שהוא גם נירולוג) מזמין את קוראיו לשמש כשופטים, ובו בזמן לאתגר את ההנחות המוקדמות והנורמות שבהן הם מחזיקים.

ב. לבחון את אתגר הדיוק המרבי הנחוץ בתרגום טקסט מצומצם כזה, אתגר שהסיפור מציב בפני המתרגמת בשל השימוש המיוחד שהוא עושה בבחירת שמות הגיבורים, באמצעים החזותיים והמילוליים וברבדים שונים של השפה כדי לאפיין את דמויות ולהתחקות אחרי המניעים לפעולותיהן: השפה ה"עיתונאית", הז'רגון הפסיכולוגי והשימוש הביקורתי בו, והשפה הגסה והפשטה של הדמויות. וכן, להתנער ממודלים קיימים של הז'אנר/ים, המכתיבים לא אחת החלטות של המתרגם (Even-Zohar, 1981).

לבסוף, נתמקד בשינוי מתמיד ומתעתע של נקודת המבט של המספר על גיבוריו ושל הגיבורים אלה על אלה. שינוי זה מתבטא בתנועה בין יצירת סימפטיה וסתירתה המיידית, תמיכה בעמדה של דמות ומיד אחר כך הפניית ביקורת כלפיה כטקטיקה המרכזית בסיפור – תנועה שננסה להציע לה גם "תרגום" חזותי.

דבלין, אי' (2022). *שתי חברות והרעלה* (ני ברזרי, תרגום). הוצאת ידיעות אחרונות. (המקור פורסם בשנת 1924)

Even-Zohar, I. (1981). Translation Theory Today, A Call for Transfer Theory. *Poetics Today*, 2(4), 1–7.

Graneca, I. (2017). Types of visual arguments. *Argumentum. Journal of the Seminar of Discursive Logic, Argumentation Theory and Rhetoric*, 15(2), 16–34.

Groarke, L. (2017). Editorial Cartoons and ART: Arguing with Pinocchio. In: A. Tseronis, & C. Forceville (eds.). *Multimodal Argumentation and Rhetoric in Media Genres*. (pp. 81–110). John Benjamins.

Kjeldsen, J. & Hess, A. (2021). Experiencing multimodal rhetoric and argumentation in political advertisements: a study of how people respond to the rhetoric of multimodal communication. *Visual Communication*, 20(3), 327–352.

"מוֹרָה מוֹבָס" ו"מוֹרָה עוֹבֶדֶת קֶבֶלֶן": פואטיקה של מורים משוררים (עיון בשני שירים)

מיטל ניסים ואלון ארד הם משוררים ומורים, ילידי שנות השמונים של המאה הקודמת. שיריהם "הבטחה" (2016) ו"מנוחת הלוחם" (2022), אשר יעמדו במרכזה של הרצאה זו, הם שירים קצרים הכתובים בחרוז חופשי ובמשלב לשוני בינוני. מבחינה תמטית שני השירים פותחים לקורא צוהר אל הנעשה במערכת החינוך הישראלית, והם עושים זאת מנקודת המבט החסרה בשירה העברית, נקודת מבטו של המורה. מן הסיטואציה המתוארת בשני השירים משתמעת ביקורת נוקבת כלפי מערכת החינוך; בשניהם נמצא המורה בעמדת נחיתות ומצוקה.

לצד נקודות הדמיון יש גם הבדלים מהותיים בין שני הטקסטים. הבדלים אלו ניכרים בממד הזמן, בממד המרחב ובאופן השימוש באמצעים האמנותיים. הרצאה זו תתמקד בסעיף השלישי: בכונות להשוות בין שני הטקסטים מבחינה פרוזודית (חזרות מילוליות, מצלולים, חריזה) ומבחינת השימוש בלשון הפיגורטיבית (מטפורות ושדה סמנטי). כמו כן אבקש להציע הסבר אפשרי להבדלים המרכזיים שיוצגו.

מקריאה צמודה בשני הטקסטים עולה כי בשירו של ארד נעשה שימוש מרובה בחזרות צליליות מסוגים שונים, ניכרת בו הקפדה על פיסוק בהתאם לכללי הדקדוק, ומופיעות בו מגוון מטפורות רעננות. אלה מדגישים את מרכזיותה של הפונקציה הפואטית, "התמקדות בשדר כתכלית לעצמה" (יאקובסון, 1986, עמ' 144). "מנוחת הלוחם" הוא אפוא טקסט המתאפיין בארגון מועצם. לעומת זאת, בשירה של ניסים נעשה שימוש מועט במצלול ובחריזה, אין בו סימני פיסוק כלל, ומעט המטפורות המופיעות בו הן מטפורות שחוקות. לפיכך הפונקציה הפואטית דומיננטית בו פחות ואת מקומה תופסת הפונקציה הקונאטיבית, "התכוונות אל הנמען" (יאקובסון, 1986, עמ' 142), הנמענת הפנים-שירית, שלה מיועדת ההבטחה שהטקסט מכריז עליה בכותרתו.

אני מבקשת לטעון כי ההקפדה על מבע סדור ודקדוק תקין בשירו של ארד, לצד החזרות הצליליות והלשון המטפורית, מגביהים את הטקסט ומקנים לו צביון שירי. הגבהה זו הולמת את תוכנו של השיר המציג את מאבקו של המורה כמאבק הרואי, מאבקו של לוחם בשדה קרב. הדומיננטיות של הפונקציה הקונאטיבית בשירה של ניסים וההיעדר הכמעט מוחלט של ארגון מועצם משווים לו אופי של שיח יומיומי. לכאורה הוא קרוב יותר אל הלשון המדוברת מאשר ללשון השירה. הנמכה זו עולה בקנה אחד עם תוכנו של השיר אשר נפתח בהמלצתה של הדוברת למורה הנמענת "תְּהִי יְלֵדָה טוֹבָה", כלומר קטנה, צייתנית וכנועה.

מראי מקום

זנדבנק, שי (2002). *מזשיר: מדריך לשירה*. כתר.

יאקובסון, ר' (1986). *בלשנות ופואטיקה*. בתוך: ר' אבן-זהר וג' טורי (עורכים). *סמיוטיקה, בלשנות, פואטיקה: מבחר מאמרים* (עמ' 138–166). הקיבוץ המאוחד.

מאירי, ג' (2020). *שעת אפס*. בתוך: *לאין שיעור: אנתולוגיית שירי בית ספר* (עמ' 13–15). מקום לשירה.

שהם, ר' (1988). *קול ודיוקן: תחנות בהתפתחות דיוקן הדובר בשירה העברית החדשה*. אוניברסיטת חיפה.

הפואטיקה של אסף ענברי

שלושת ספריו של אסף ענברי: **הביתה** (2009), **הטנק** (2018) ו**הספר האדום** (2022), כתובים במתכונת של כרוניקה היסטורית בעיצוב סיפורי. ענברי, המתבסס על עבודת מחקר יסודית, מגולל אירועים היסטוריים מכוננים המתפרסים על פני תקופות ארוכות, מתאר תהליכים ומספר על אישים בהיסטוריה היהודית והישראלית. חלקים נרחבים ביצירות אלה מדווחים באופן ענייני על אירועים שקרו, מגובים בחומרים דוקומנטריים כגון מאמרים של אישים שונים, נאומים, קטעי עיתונות של התקופה הרלוונטית ועוד. תעוזתו של ענברי בטיפול באירועים היסטוריים של יהודים וישראלים למן המאה התשע־עשרה ועד סוף המאה העשרים ו"השלמת" חומרים אלה בסיפורים בדויים עוררו ביקורות מגוונות ופולמוס עז, בעיקר בנוגע לספרו האחרון **הספר האדום**.

היצירה **הביתה** עוסקת בתולדות הקיבוץ מאז כינונם של התאים הציוניים ברוסיה הסובייטית ועד סוף המאה העשרים, בהתמקדות בקיבוץ אפיקים. הספר **הטנק** מתבסס על שבוע קרבות במאי 1948 בעמק הירדן, בין היישוב העברי לצבא הסורי. הוא בנוי כרשומון של גרסאות מתחרות על עצירת הטנק הסורי במבואות קבוצת דגניה. מסופרים בו אירועים ממלחמת העצמאות, ממלחמת יום כיפור ועד מבצע אנטבה. **הספר האדום** מספר את סיפורו של השמאל המרקסיסטי והציוני משנות העשרים של המאה הקודמת ועד אמצע שנות השישים, והוא מתמקד בקורותיהם ובפועליהם של שלושה ממנהיגי השמאל: יצחק טבנקין, מאיר יערי ומשה סנה. על התשתית ההיסטורית מוסיף ענברי תוספות בדיוניות, על צפונות נפשם של הגיבורים ועל חייהם האישיים, בדגש על חולשותיהם.

מהמתואר לעיל ברור שעניינו של ענברי בסיפור ההיסטורי של הכלל, ולא בהתמקדות באדם הפרטי ובחיבוטי הנפש שלו. גישה זו הביע הסופר במפורש במאמריו על תפקידה ועל שליחותה של הספרות העברית, לדידו. הסיפור התנ"כי משמש לענברי מופת לסיפור עברי. הפואטיקה של ענברי היא אפוא פואטיקה של סיפור הפעולות והמעשים. אחד מחידושיו הספרותיים הוא סגנון הכתיבה הדינמי, של משפטים פועליים דחוסים במבנה של איחוי תחבירי, המגוללים אירועים ופעולות בקצב מואץ ומשאירים פערי תוכן גדולים. לשונו, שרבים מכנים אותה לשון חסכונית מינימליסטית, רחוקה מלהיות לשון רזה, אך עושרה אינו מתבטא בשימוש באמצעים לשוניים על־תקניים או במטפורות ובדימויים. יש בה דחיסות לקסיקלית וחלקים מקבילים במשפטים כוללים־מאוחים, הפורסים את גודש המעשה.

בהרצאה יוצגו תחבולות פואטיות מרכזיות בסיפור הפעולה של ענברי: נטייה ללשון דיווחית־עניינית דנוטטיבית, הימנעות מלשון מטפורית והעדפת כתיבה מטונימית – יצירת מלאות סיפורית על ידי פרטים סמוכים; יצירת תבניות פואטיות של צמידות מרכיבים מעולמות שונים עד כדי טשטוש גבולות בין עבר להווה, בין חשוב לטריוויאלי, בין נשגב לקטנוני, בין יומרה לבין מציאות; יצירת פערים בפריסת השתלשלות אירועים ודהירת משפטים לפואנטות אסוניות.

מראי מקום

בן-שחר, ר' (2019). בין ספרות לתיעוד: מענברי ועד קסטל-בלום. *לשון סופרים ולשון הספרות* (עמ' 311–325). הקיבוץ המאוחד.

ענברי, א' (2000). לקראת ספרות עברית. *תכלת*, 9, 81–35.

ענברי, א' (2002). מעמד הפעלים. *הארץ*, 16.4.2002.

פרי, מ' (1968). האנאלוגיה ומקומה במבנה הרומאן של מנדלי מו"ס: עיונים בפואטיקה של הפרוזה. *הספרות*, 1(1), 65–100.

"והיא שעמדה" – על תהליך השינוי הלשוני של הפועל עמד מן המקרא ועד לעברית בת-

ימינו

בהרצאה זו נעמוד על תהליך השינוי הלשוני הדיאכרוני של הפועל **עמד**. נציג את שימושו השונים ונראה את תהליך השינויים התחביריים, הדקדוקיים והסמנטיים שעבר הפועל **עמד** החל מהמקרא ולאורך ההיסטוריה של העברית.

מקורו של הפועל **עמד** במקרא, ומשמעותו היא: 'ניצב, היה על רגליו ללא תנועה' (אבן שושן, תשמ"א). כבר במקרא הפועל **עמד** משמש גם במשמעויות המעידות על תהליך של הרחבה מטפורית דרך היסק הקשרי. למשל "וַיִּקְרְבוּ נְשִׂאֵי יִשְׂרָאֵל רְאֵשֵׁי בֵּית אֲבֹתָם הֵם נְשִׂאֵי הַמִּטּוֹת הֵם הָעֹמְדִים עַל-הַפְּקָדִים" (במדבר ז, ב), וכן: "נִצַּב לְרִיב יְהוָה וְעָמַד לְדִין עַמִּים" (ישעיהו ג, יג). בדוגמות אלה מחד גיסא, הפועל **עמד** עדיין נושא הדהוד של משמעותו המקורית (ראו הופר, 1991 על עקרון ההתמדה). מאידך גיסא, הוא משמש במשמעות מוסקת של 'משגיח בתשומת לבי ו'נאשם' בהתאמה. שימושים מגשרים-הקשריים אלה הניעו את שינוי משמעות הפועל ואת תהליך הבנייתו בתבניות דקדוקיות שונות, כגון: **עמד על**, **עמד ב**, **עמד ב/לפני**, **עמד ל** ועוד, גם ללא הדהוד של העמידה הפיזית (על 'דקדוק התבניות' ראו גולדברג, 1995) כמו בדוגמה: "פרופ' גומץ **עומד על** ההבדל בין חיידק לנגיף" (<https://www.youtube.com/watch?v=LxB9oVeJjVY>).

נתמקד גם בתבנית **עמד ל** והפיכתה לסימון התכוונות לפעולה עתידית כבדוגמה "הירשל שעמד להיות אב עדיין נהג כבחור" (עגנון, על כפות המנעול, קעח). בדוגמה זו, הירשל אינו בהכרח עומד על רגליו, אלא עתיד להיות אב. תזוזה מסוג 'תנועה < סימון עתיד ל' (תהליך של 'הידקדוקות, גרמטיקליזציה') אופיינית לפועלי תנועה שונים בשפות העולם (ראו היינה וקוטבה, 2002) ולפועלי תנועה בעברית, כגון **הולך**, **בא** ועוד (טרומר, גבורה ומנור, 2022), והיא מתרחשת דרך היסק של כוונה (עתידית). אם כן, תהליך השינוי הוא כדלקמן:

עמד ל־X: עמד פיזית בכוונה לפעול < התכוון לפעול < עתיד לפעול.

עדות ראשונית למשמעות זו נמצאת אומנם כבר במשנה: "פרה העומדת לילד" (בבא קמא ט, א), אך גם במקרה זה אנו מוצאים הקשרים מקראיים מגשרים המעידים על תחילתו של השינוי, כבדוגמה: "וְהָאִישׁ אֲשֶׁר-עָשָׂה בְּדָוָן, לְבִלְתִּי שְׁמַע אֶל-הַכֹּהֵן הָעֹמֵד לְשָׂרֵת שֵׁם אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ [...]" (דברים יז, יב). בדוגמה זו הכהן אומנם עומד על רגליו, אך כוונתו העתידית בכך היא לשרת את ה'. עם הזמן, הצירוף **עומד ל** הפך למסמן פעולה עתידית גם ללא הדהוד של העמידה הפיזית, כמו בדוגמה: "יש לי הרגשה שמהו טוב **עומד לקרות**" (<https://shironet.mako.co.il>).

מראי מקום

טרומר פי, גבורה אי ורי' מנור (2022). "אני הולך לקרוע את העיר": פועלי תנועה בעברית המדוברת בת ימינו. מכון מופ"ת.

Goldberg, A. E. (1995). *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. University of Chicago Press.

Hopper, P.J. (1991). On some principles of grammaticalization. In: E.C. Traugott, & B. Heine (eds.), *Approaches to Grammaticalization* (Vol. 1, pp. 17–35). John Benjamins.

Heine, B., & Kuteva, T. (2002). *World Lexicon of Grammaticalization*. Cambridge University Press.

ליצנות וגאונות אצל ביאליק: עיון במהתלה 'שור אבוס וארוחת ירק'

מול שפע המחקרים בשירתו של ביאליק, הפרוזה שלו, שאינה נופלת במקוריותה משירתו, לא תפסה אותו מקום במחקר. מחקרי ניצב על קו התפר שבין הבלשנות לספרות, והוא מציג מבט על פן שלא נחקר ביצירות הפרוזה של ביאליק: כוחו הסיפורי והתיאורי, הריתמוס הייחודי של משפטיו והתחבולות הלשוניות והסיפוריות. במיוחד בולט הכישרון הלשוני של ביאליק בהמצאת אופני דיבור בשעה של טרום דיבור עברי.

את אגדות 'ויהי היום' ביסס ביאליק על מקורות שונים: קטעי פסוקים, אגדות עם, מדרשים, אגדות תלמודיות, סיפורים עממיים יהודיים וערביים. ביאליק נמנע כאן במודע מעיצוב לשון הקרובה ללשונות ההווה. בולטת באגדות דווקא החגיגיות הגבוהה והמלאכותיות של הסגנון. היא רצופה שברי פסוקים מן המקרא, אך בעיקר נברא בה שיח חדש, יצירתי 'מלאכותי-ספרותי'.

האגדה 'שור אבוס וארוחת ירק' מבוססת על הפסוק ממשלי טו, יז: "טוב ארוחת ירק ואהבה-שם משור אבוס ושינה-בו". מאגדות שלמה שפרסם ביאליק בערוב ימיו בסוף שנת תרצ"ב (1932). בהרצאתי אראה כיצד ביאליק יוצר יש מאין פעולות דיבור פרגמטיות ליצניות שהן כביכול לשונו של קצב-טבח גס רוח. הוא לא התכוון שהמצאותיו ייכנסו לעברית החדשה. הליצנות המשועשעת שלו חושפת את גאונותו הלשונית והיצירתית. היא ניכרת בדומיננטיות של שדות האוכל, האלימות והגועל, בבריאה הפרגמטית של פעולות דיבור ובתיאור חושני של פיתוי לאכול מאכלים מעוררי דחייה. כל זאת בשלב מוקדם מאד של העברית החדשה.

הינה לדוגמה הלשון המעין מקראית:

"אל תראני שאני טבח בעל פעמי אנכי, ונתת ביתי, ודשנה אלהים, אין כמוה מיטיבה פטם. וחידה בדורה, אני אומר לך. לפני מלכים תתניצב. טבחת בת טבחים עד עשרה דורות."

ודוגמה נוספת – פעולות דיבור יצירתיות של הטבח-קצב:

"שא כרעים ומוש" – כרעים ולא רגליים, דרך זירו; "ענפני קופיץ אם תחמק מדי" – לשון שבועה 'טבחית'; "בגנר-תתד אסתבד" – לשון איום.

מראי מקום

- ביאליק ח"נ, (1932). שור אבוס וארוחת ירק. בתוך: 'ויהי היום' <https://benyehuda.org/read/5067>
- ברייחזקאל, מ' (1974). ספר 'ויהי היום'. בתוך: ג' שקד (עורך). ביאליק: יצירתו לסוגיה בראי הביקורת: אנתולוגיה (עמ' 385–420). מוסד ביאליק.
- הולצמן, א' (2016). כיצד המציאה הספרות העברית את הדיבור. בתוך: ר' בר-שחר וני' בר-ארי (עורכות). העברית שפה חיה, ז' (עמ' 105–143). הקיבוץ המאוחד והמכון הישראלי לפואטיקה וסמיוטיקה ע"ש פורטר.
- עציוני, מ' (1997). הספרות על חיים נחמן ביאליק בלשון העברית: ביבליוגרפיה. ששר.
- שמיר, ז' (2012). מים ומקדם: עיון באגדות 'ויהי היום' מאת ח"נ ביאליק. הילל בר-חיים.

"עם כל השירים והמנגינות": שירי המשוררים שהלחין צביקה פיק

הלחנת שירי משוררים היא תופעה ייחודית לזמר הישראלי. התופעה החלה בסוף שנות השישים ועוררה התנגדות. האם השירה הנעלה יכולה לדור בכפיפה אחת עם מוסיקה פופולרית, השווה לכל נפש? בחלוף הזמן הבינו את משמעות הנגשתה לציבור הרחב שאינו קורא שירה. נסו לדקלם את "סליחות" מאת גולדברג או את "פגישה לאין קץ" מאת אלתרמן, בלי שהמוסיקה תזדמר במוחכם.

בהרצאתי אציג מבחר משירי המשוררים שהלחין צביקה פיק (3.10.1949–14.8.2022), מוסיקאי עתיר כישורים: זמר, נגן (פסנתרן, כנר, גיטריסט ונגן כלי הקשה), מלחין ומעבד. במקביל לקריירה העצמאית שלו הוא הלחין למבצעים אחרים. ההפרדה בין השירים שהלחין לעצמו לבין השירים שהלחין לאחרים ניכרת בראש ובראשונה בחומר הטקסטואלי: שירי המשוררים הם נחלתו בלבד.

השירים שבהם אדון בהרצאתי מייצגים שלושה משוררים ישראליים חשובים: "לא אָנִי" (אלכסנדר פו, 1929), "נְאֻסָּף תְּשָׁרִי" (נתן יונתן, 1972) ו"אָנִי אוֹהֵב אוֹתָךְ יָאֵה" (אהוד מנור, 1974). את שלושתם הוא הלחין באותה תקופה מוסיקלית שבה היה בשיאו (בשנת 1974 ובשנים 1977–1978).

בשנת 1977 חל המהפך בגישת המבקרים כלפי צביקה פיק בזכות שירי המשוררים שהלחין ובראשם "נְאֻסָּף תְּשָׁרִי" (סרוסי ורגב, 2013: 184). השיר שהולחן למצעד הפזמונים השנתי לשנת תשל"ז זכה במקום הראשון, ועקף את הלהיטים "אֶבְנֵיבֵי" ו"עֵטוֹר מְצַחֵךְ זָהָב שְׁחָר".

נקודת המוצא של פיק היא הטקסט. השירים נכתבו כשירה צרופה שלא הייתה מיועדת בכוונת תחילה להלחנה (למעט שירו של אהוד מנור "אָנִי אוֹהֵב אוֹתָךְ יָאֵה"). עם בחירתם הוא נדרש להתאים אותם להלחנת שיר פופולרי. המרכיבים שצריך היה להתאים הם חלוקה לבית ולפזמון חוזר, חזרות, סימטרייה או אסימטרייה, חלוקה מטריית (חוזרת ומשתנה), ארגון רטורי הנסמך על מקצב פנימי, פרזודיה, חריזה, מחזוריות ועוד. בהרצאה אבחן את התמודדותו של פיק עם כל אחד מהמרכיבים הללו, ואראה את פתרונותיו המוסיקליים היצירתיים לאתגרים שניצבו בפניו. לדוגמה, פיק נצמד לרוב לפרזודיה הטבעית של השיר, אולם לעיתים הוא חרג בצורה מודעת מהאסימטרייה המקורית בשיר על מנת לייצר סימטרייה מוסיקלית.

נקודת המפגש בין המשורר והמלחין מחברת בין שתי האומנויות. מעבר לתרומתו של פיק לסוגה זו בהיכרות עם השירים, תרומתו משמעותית גם בחידושו המוסיקליים לזמר הישראלי, חידושים שעמדו במבחן הזמן ונכנסו למאגר הזמר הישראלי.

מראי מקום

- מנור, ג' (2021). *רק מילה בעברית: שירי אהוד מנור בין ה"אני" ל"אנחנו"*. מכון מופ"ת.
- סוברן, ת' (2022). פזמון, לשון ותודעה: משלבים ודפוסי לשון בפזמון הישראלי. *בקורת ופרשנות*, 44, 157–199.
- סרוסי, א' ורגב, מ' (2014). *מוסיקה פופולרית ותרבות בישראל* (ו' דבוייריס, תרגום). האוניברסיטה הפתוחה.
- פריאל, י' (2021). "מת אב ומת אלול" לנתן יונתן: האב, הבן וכתבי הקודש. בתוך: ר' בן-שחר, ונ' בן-ארי (עורכות). *העברית שפה חיה, ט* (עמ' 295–308). הקיבוץ המאוחד.
- שפי, ר' (1989). התפתחות הפואטיקה של הפזמונאות הישראלית בראשית שנות השבעים. בתוך: ז' בן-פורת (עורכת). *ליריקה ולהיט* (עמ' 76–98). הקיבוץ המאוחד.

לימודי עברית בבתי ספר ערביים: קוהרנטיות בתוכנית הלימודים והלימה למקומה של העברית בחייהם של התלמידים

השפה העברית נדרשת במדינת ישראל לצורך התנהלות במרחב הציבורי, ללימודים אקדמיים ולהשתלבות בשוק העבודה. חוסר שליטה מספקת בשפה מונע הגשמה עצמית וניעות חברתית (תחאוכו, קלישר ומושקלב, 2020).

קשה לקבוע את רמת השליטה בשפה העברית בקרב החברה הערבית, אולם אין מחלוקת על כך שרמת השליטה של התלמידים אינה עומדת בדרישות (ראמ"ה, 2018), ושרבים מהם מסיימים את לימודיהם בבית הספר ללא שליטה מספקת בה, וזאת חרף המאמצים הנעשים לשיפור המצב.

במטרה לבחון מדוע תלמידים ערבים מתקשים ברכישת השפה בדקתי במחקר קודם את מקומה של השפה העברית בחייהם של התלמידים במזרח ירושלים – אם העברית היא שפה שנייה עבורם או שפה זרה. שפה שנייה היא שפה שהתלמידים פוגשים בחיי היומיום באופן תדיר, והיא נלמדת במסגרת ייעודית תוך הסתמכות על החשיפה היומיומית. שפה זרה היא שפה הנלמדת בשיעורי השפה בלבד, בלי שהתלמידים יהיו חשופים אליה בצורה נרחבת בחיי היומיום. המסקנה במחקר הייתה שעבור תלמידי ירושלים הלומדים בבתי ספר ערביים השפה העברית היא שפה זרה, ורק עבור תלמידים בודדים הלומדים בבית הספר הדו-לשוני העברית היא שפה שנייה. סביר כי גם במקומות אחרים בארץ קיימות אוכלוסיות נוספות שעבורן העברית היא שפה זרה.

לצורך למידה מיטבית נדרשת הלימה בין נקודת המוצא של התלמידים לבין תוכנית הלימודים, אך אין זה המצב בפועל. המושג 'תוכנית הלימודים' כולל את תוכנית הלימודים של משרד החינוך (משרד החינוך, 2019), את ספרי הלימוד ואת הכשרת המורים. מחבריה של תוכנית הלימודים רואים בעברית שפה שנייה, וכפועל יוצא מכך נכתבים ספרי הלימוד. ההכשרה הנדרשת להוראת מקצוע העברית בבתי הספר היא תואר בספרות עברית או בלשון עברית, כלומר עברית כשפה ראשונה.

המחקר המוצג כאן מראה שהבעיה מורכבת אף יותר, וששיטת ההוראה אינה נצמדת באופן עקבי להוראת שפה שנייה אלא כוללת היבטים רבים של שפה ראשונה. במטרה להבין אם תוכנית הלימודים וספרי הלימוד אכן מתייחסים לשפה העברית כאל שפה שנייה ערכתי את המחקר הנוכחי. לשם כך בחנתי את תוכנית הלימודים ואת אחד מספרי הלימוד הנלמדים בבתי הספר הערביים. כמקרה בוחן בחרתי את שכבת הגיל של כיתות ג'–ד'. הבדיקה כללה את הנושאים הלשוניים ואת דרכי הקנייתם לאור כללי ההוראה של שפה ראשונה, שנייה וזרה.

המסקנה העולה מהמחקר היא שקיימת חוסר קוהרנטיות בתוך תוכנית הלימודים ובספרי הלימוד עצמם. תוכנית הלימודים מציגה נושאים לשוניים המתאימים לשפה שנייה, אולם הפעילויות המומלצות לשם הקנייתם מתאימות להוראת שפה ראשונה. בספרי הלימודי קיימים מעברים חדים בין יסודות של שפה שנייה, זרה וראשונה.

מכאן לא רק שקיים חוסר הלימה בין תוכנית הלימודים וספרי הלימוד לבין חלק מהאוכלוסיות הנדרשות לרכוש את השפה, אלא שגם בתוך תוכנית הלימודים ובספרי הלימוד עצמם אין קוהרנטיות בדרך ההוראה.

בהרצאתי אציג את ממצאיי ואת המלצותיי למחקרי המשך בתקווה לסייע לקובעי המדיניות בתחום הוראת העברית כשפה נוספת.

מראי מקום

משרד החינוך (2019). תוכנית לימודים עברית כשפה שנייה בבתי הספר הערביים והבדואים לשלוש חטיבות הגיל: ג-י"ב.

אוחזר מתוך: https://drive.google.com/file/d/1NDxs7zION9H3Lp7wmF_ej4APD83Ot9v3/view

ראמ"ה (2018). עברית כשפה שנייה לתלמידים דוברי ערבית. אוחזר מתוך: https://meyda.education.gov.il/files/Rama/Alda_Report_2018.pdf

תחאוכו, מ', קלישר ע' ומוסקלב, ק' (2020). התשואה לידע בשפה העברית בחברה הערבית: חסמים ברכישת השפה והדרכים להסרתם. נייר מדיניות. מכון אהרון למדיניות כלכלית, והמרכז הבינתחומי הרצליה. אוחזר מתוך: <https://www.runi.ac.il/media/clcbpivi/policy-paper.pdf>

מיכל רובנר ודויד גרוסמן בחדר הילדים: קריאה בחיבוק לדויד גרוסמן ומיכל רובנר כיצירת אמנות

בשנת 2011 ראה אור **חיבוק**, ספר הילדים שכתב דויד גרוסמן ורשמה ועיצבה האומנית מיכל רובנר. חיבוק הוא סיפור על אם ובן המטיילים בשדה ועל השיחה שהם מקיימים על בדידות ונבדלות. הרישומים של רובנר ל**חיבוק** יוצאי דופן בהשוואה לאיורים המלווים את ספרי הילדים של גרוסמן שקדמו לו, אבל גם בהשוואה לספרי הילדים שנכתבו אחריו, ובהם **נסיכת הירח** (2015), ספרם המשותף השני של גרוסמן ורובנר. ההרצאה תעמוד על הסיבות לחריגות זו תוך התייחסות לפואטיקה הוויזואלית של רובנר, התייחסות שכמעט ואינה קיימת בפרשנויות שנכתבו על הספר עד כה. כמו כן נתייחס לשיתופי פעולה נוספים בין רובנר וגרוסמן, ובמיוחד נעמוד על משמעות הבחירה בדימוי של רובנר לכריכת **נופל מחוץ לזמן** (במהדורה העברית), הספר שפרסם גרוסמן באותה שנה שבה פרסם את **חיבוק** (2011), להבנת הקשר בין שתי יצירות אלו.

הרצאה זו מבקשת לטעון כי הבנת האמנות של רובנר היא מפתח לקריאה בחיבוק וכי אי אפשר להבין את **חיבוק** ולעמוד על מורכבותו ללא התייחסות לתפיסת העולם האומנותית של רובנר, ולאופן שבו היא באה לידי ביטוי בנושאים ובמוטיבים הבולטים בעבודותיה. למרות זאת, עד כה כל הדיונים על **חיבוק** נעשו במסגרת עיסוק בספרות ילדים ועל ידי אנשים מתחום הספרות בלבד.

ההרצאה הנוכחית מציעה עיון מחודש בחיבוק, לאו דווקא כספר ילדים (או לא רק כספר ילדים), אלא בראש ובראשונה כיצירת אומנות שלמה, imagetext, המונח שאותו טבע ו. גי. ט. מיטשל לתיאור יצירה שבה הטקסט והדימויים הוויזואליים שווים במשקלם ואחוזים זה בזה, מתוך אמונה באיכויותיה המיתיות והטרנספורמטיביות של האומנות. קריאה כזו לא נעשתה עד כה, אם בשל ההכרות המועטה של הציבור הישראלי הרחב עם מיכל רובנר ועם עבודותיה, ואם בשל תיוגו של **חיבוק** כספר ילדים, תיוג שצמצם והגביל את הפרשנות שניתנה לו בשל האופן הלא מורכב שבו נוהג הקורא המצוי לקרוא ספרות ילדים.

מראי מקום

גרוסמן, ד' (תשע"א). *חיבוק*. רישומים: מיכל רובנר. עם עובד.

גרוסמן, ד' (תשע"א). *נופל מחוץ לזמן*. הקיבוץ המאוחד.

רובנר, מ' (2013). *עקבות חיים: עולמם של הילדים (רישומי קיר וקולות)*. אושוויץ בירקנאו, יד ושם.

Drucker, J. (2017). Artists' books and picturebooks. In: B. Kümmerling-Meibauer (ed.). *The Routledge Companion to Picturebooks* (pp. 291–301). Routledge.

Mitchell, W. J. T. (1994). *Picture Theory*. University of Chicago Press.

על אתגרים בכתיבה, בתרגום ובקריאה של ספרי ילדים מולטימודליים – המקרה של לורן צ'יילד

מציאות החיים הדינמית, הסוערת ומרובת הגירוים וההזדמנויות לשיח בכתב ובעל פה בערוצי תקשורת ומדיה מגוונים מחייבות את יוצרי ספרות הילדים להיות רלוונטיים ואותנטיים יותר לדרכי צריכת הידע, החשיבה והארגון של הקוראים הצעירים במאה ה-21. בשגרת יומם מבלים הקוראים הצעירים בשעות אחר הצהריים ברשתות חברתיות ובפעילויות דיגיטליות במרשתת עם שותפים ממקומות שונים בארץ ובעולם. חוויה רב־אורייתית זו (New London Group) מפעילה לסירוגין את אופנויות השיח: קריאה, כתיבה, דיבור והאזנה תוך ביצוע פעולות של הבחנה בין עיקר לטפל, מיקוד תשומת הלב, יצירת תגובה, הקלדה, החזקה ועוד. מכאן שצריכת הידע, עיבודו ויצירת הפרשנות נעשים באופן רב אופני, מולטימודלי.

סופרי הילדים נדרשים לתת מענה למציאות זו תוך ביסוס היצירה הספרותית כבעלת ערך, שהרי ידוע כי קריאה של ספרות יפה, בעיקר בגיל בית הספר היסודי, חשובה לקידום כישורים לימודיים, מרחיבה את הדעת, מעשירה את אוצר הידע הלשוני וכמובן, תורמת להבניה חברתית ולרווחה רגשית. יצירה מולטימודלית עונה לדרישות אלו, כיוון שהיא מעצבת מערכת יחסים מחודשת בין מילים, תבניות ויזואליות ואינטראקציות של כל אלו לבין תבניות גרפיות נוספות כמו סימנים, פונטים, גודל אותיות, חלל, מחוות, צלילים ועוד.

מחקר איכותני זה מבקש לבחון את שבעת הספרים המתורגמים של לורן צ'יילד, הכותבת והמאייירת של יצירות מולטימודליות לילדים, ולחקור את אופן השימוש הרב־ערוצי בשפה, את רמת המשלב, את המיזוג בין המסר המילולי לעיצוב החזותי ולתקשורת בשפה העברית בת־זמננו. שאלות המחקר: (1) מהי תרומתם של סופרי הילדים לפיתוח כלי פרשנות מולטימודליים בקרב ילדים? (2) כיצד משמר התרגום לעברית, באמצעות הפואטיקה והלשון העיצובית, את החיות ואת האותנטיות של השפה?

במהלך ההרצאה נשמיע עדויות מדבריהן של היוצרות ושל המתרגמות. מקורפוס זה עלו שלוש תמות מרכזיות במפגש עם הקומפוזיציה המולטימודלית: (1) קידום היכולת ליצור קשרים לוגיים ולכידות; (2) עידוד להבניית ידע פרשני, עצמי ואישי; (3) טכניקות לשמירה על החיות והרלוונטיות של השפה העברית. ממצאי המחקר מלמדים כי סופר הילדים והמתרגם מחויבים לגבש מענים סגנוניים ואסתטיים בשפה ובעיצוב החזותי המולטימודלי כדי לעודד את הילדים להיות קוראים פעילים, צרכני ידע ושותפים ליופיי השפה העברית החיה. תרומת המחקר היא בחשיבה מחודשת על זהות הילדים כקוראים ועל פיתוח מיומנויות הכרחיות להבניית פרשנות ספרותית המשלבת תבניות עיצוב ויזואליות וטקסטואליות.

El-Laithy, M. (2019). Aspects of multimodality in children's literature: Beatrix Potter's *The Tale of Peter Rabbit* as an example. *Bulletin of the Faculty of Arts*, 79, 54–84.

Hunt, P. (2000). Futures for children's literature: Evolution or radical break? *Cambridge Journal of Education*, 30(1), 111–119. DOI: 10.1080/03057640050005807

The New London Group; Cope, B., Fairclough, N., & Gee, J. (1996). A pedagogy of multiliteracies: designing social futures. *Harvard Educational Review*, 66(1), 60–92.

תפסת מרובה, לא תפסת: על עריכה עצמית בתרגומים של "התפסן בשדה השיפון" לעברית

"התפסן בשדה השיפון" לגי'י. די. סלינג'ר הוכתר בידי מבקרים וחוקרים רבים כמייצג קולו של דור. את הסיבה לפופולריות של הרומן ניתן לתלות בייצוג האוטנטי של לשון הגיבור, הולדן קולפילד, המשופעת בסלנג והמשקפת שיח דבור.

התרגומים לעברית מציעים מקרה מבחן מעניין במיוחד. הרומן תורגם לראשונה בשנת 1954 בשם "אני, ניריורק וכל השאר" בידי ה"מתרגם" אברהם דניאלי (שם העט של צמד המתרגמים אברהם יבין ודניאל דורון). כעשרים שנה לאחר מכן יצא לאור תרגום מחודש של הרומן, הפעם בשמו המוכר – "התפסן בשדה השיפון". התרגום המחודש הוא עריכה ו"רענון" (לדברי יבין) של התרגום הראשון, ועליו חתום צמד המתרגמים בשמותיהם האמיתיים.

ניתן לראות אפוא בתרגום המאוחר מקרה של "עריכה עצמית" (self-edition) או של "תרגום עצמי מחדש" (self-retranslation), שבמסגרתו מבקש מתרגם לתרגם שוב יצירה שכבר תרגם בעבר. לפי השערת העריכה העצמית (Afrouz, 2021), תרגום שעבר עריכה כזו יהיה טבעי (natural) יותר, מדויק (accurate) יותר ומורחב (expanded) יותר מאשר התרגום המקורי. הדיוק מתבטא בבחירה במילים בעלות דנוטטום מובחן וספציפי, הטבעיות מתבטאת בשימוש בשפה אידיומטית ובצורות דקדוקיות מקובלות, וההרחבה במשפטים ארוכים ומורכבים יותר. לפי ההשערה, ההיענות לנורמות השולטות במערכת היעד תהיה גבוהה יותר בתרגום החדש.

במהלך ההרצאה אשווה את שני התרגומים למקור בהסתמך על תורת הנורמות (Toury, 2012). דגש מיוחד יושם על היקריות של התערבות לשונית ושל העלאה משלבת – שתי נורמות שהשפעתן על התרגומים לעברית בתקופה הנידונה היו חזקות במיוחד (ויסברוד, 2007; בן-שחר, 2019). בכוונתי להראות כיצד הושפעו התרגומים השונים מהנורמות ששלטו בתקופתם, זאת גם בהתאם למיקומם בתוך הרביעית של הספרות המתורגמת. בכוונתי להצביע גם על ההשלכות הרלוונטיות לתופעת העריכה העצמית. במסגרת המחקר נבדקו טענות הדיוק והטבעיות. הממצאים אכן איששו את הטענה שהנטייה לבחירה במילים בעלות דנוטציה ספציפית גבוהה יותר בתרגום הערוך, ואולם הופרכה הטענה בדבר הטבעיות שבתרגום החדש. זאת משום שבעוד שבתרגום החדש יש ניסיון מודע יותר לייצוג דיבור אוטנטי, השילוב בין לשון כתב תקנית לבין לשון הסלנג מייצר שפה מלאכותית שאינה טבעית.

הרצאה זו מתבססת על עבודת תזה שנכתבה במחלקה לתרגום וחקר התרגום באוניברסיטת בר-אילן, בהדרכתה של ד"ר גליה הירש.

מראי מקום

אבן־זהר, א' (1976). מה בישלה גיטל ומה אכל צ'יצ'יקוב? – למעמד הדנוטאציה בלשון הספרות העברית בדורות האחרונים. *הספרות*, 23, 2–6.

בן־שחר, ר' (2019). עליזה בארץ הפלאות – קווים לשוניים־סגנוניים לתרגומו של אהרן אמיר. *לשון סופרים ולשון הספרות* (עמ' 453–490). הקיבוץ המאוחד.

ויסברוד, ר' (2007). *לא על המילה לבדה*. האוניברסיטה הפתוחה.

Afrouz, M. (2021). Self-edition hypothesis: The case of multiple self-edited versions of modern literary texts. *FORUM*, 19(1), 1–2.

Toury, Gideon (2012). *Descriptive Translation Studies – and Beyond*. John Benjamins Publishing Company.

"להשמיע קול בחלל": עיון בלשני בשירי "קרקס" מאת רחל חלפי

רחל חלפי היא משוררת פורה ואומנית רבת-חומית. בחמישים השנים האחרונות פרסמה למעלה מעשרים ספרי שירה והתנסתה גם בכתיבה של סיפורים קצרים, בבימוי, בציור ועוד. ספרה "קרקס", 2019, חריג במכלול יצירתה, ובהרצאתי אדון בייחודו מצד הלשון. "קרקס" מביא מונולוגים מפיהן של ארבעים וחמש דמויות, ודרכם בורא את עולמו של קרקס נודד. הקוראים מתוודעים לחיי הקרקס – על יופיו ועל כיעורו, ואולם בהדרגה מתברר שהלשון היא הגיבורה האמיתית של השירים. תיאור הפעולות הפיזיות הבלתי רגילות של משתתפי הקרקס פותח פתח לאפשרויות לשוניות פרועות, ול"תרגום" של להטוטי הקרקס ללהטוטים בלשון. מסגרת התקשורת בספר מיוסדת על היפוך הסדרים: ברגיל אנשי הקרקס שותקים במהלך המופע ונותנים לגופם "לדבר", ואילו בשירים הם מוזמנים "לשבר את קשר השתיקה" (עמ' 7) ולחשוף במילים את עולמם הפנימי. הפעולה הפיזית מתחלפת באקט של הגדה, וחלפי משתמשים במגוון אמצעים לשוניים כדי "לצטט" את דברי המתעמלים. בהרצאה אעסוק בהרחבה באמצעים אלה. הינה שתי דוגמאות:

א. **הרחבת המנעד משלבי מעלה ומטה** – לכיוון המליצה מצד אחד והעגה מצד שני, לשם עיצוב של לשון דיבור אותנטית וייחודית לכל דובר. לדוגמה, המונולוג של נערת הגומי מערב בין הביטוי הדיבורי "לאט לאט" לפועל הנדיר "להזדער": נולדתי עשויה מברזל. / הייתי גדולה מדי. / לאט / לאט / למדתי להתגמש. / להזדער. (עמ' 15)

ב. **מימוש של ריבוי המשמעים של מילים הומונימיות** לעיצוב שנינה והפתעה המיוסדות על הלשון. כך המתעמלת "נזרקת" באוויר ממתעמל למתעמל, וגם "נזרקת" על ידי בני זוגה:

אני הנזרקת הכי אמיצה בקרקס. / כשקיייתי תינקת – זרק אותי / אבישלי [...]. / מאז ההתמחות שלי היא / להזרק. [...].
לפני שלש שנים הייתי ישנה בלילה עם בובי / הענק. לפני שנתים זרקתי עצמי על / הוראס [...].
עכשו אני עובדת על הזרוק הבא שלי (עמ' 26–27)

בכתיבה על עולם הקרקס יצרה חלפי מבעים חדשניים. ההרצאה תפתח צוהר לעיון לשוני בפואטיקה של המשוררת שכמעט ולא נחקרה בכלים בלשניים.

מראי מקום

חלפי, ר' (2019). קרקס. הקיבוץ המאוחד.

מירון, ד' (2002). לעוף מציאות, ללוש חשך, לברא קול: על שירתה של רחל חלפי. בתוך: ר' חלפי. מקלעת השמש (עמ' 451–572). הקיבוץ המאוחד.

סוברן, ת' (2006). לשונה היצירתית של אגי משעול: קווי אפיון בלשניים-פואטיים. בתוך: ר' ברשחר וני ברן ארי (עורכות). העברית שפה חיה, ד (עמ' 281–306). הקיבוץ המאוחד והמכון הישראלי לפואטיקה וסמיוטיקה ע"ש פורטר באוניברסיטת תל אביב.

מודל של ראשית התחביר כמערכת מתהווה: ניתוח רשתות של שיחות אם ופעוט

אחד ממאפייניה המרכזיים של התפתחות השפה אצל פעוטות הוא המעבר מהפקת מבעים בני מילים בודדות להפקת מבעים ארוכים יותר. בשלב זה ניתן לראות גידול וגיוון משמעותיים באוצר מילות התוכן ומילות הפונקציה, והתהוות מערכת של עקרונות המארגנים את הקשר שבין שתי קבוצות מילים אלו. גורמים רבים משפיעים על התהוות המערכת הקוגניטיבית הזו, שניתן לכנותה "תחביר": ניתן למנות בהם את מאפייני השפה הנרכשת, את מאפייני ההתפתחות הקוגניטיבית הכללית וההתפתחות הסוציולקווגניטיבית ואת מאפייני האינטראקציה הלשונית בין הפעוט והוריו. מנקודת מבט זו, התפתחות השפה היא התפתחות דינמית של מערכת: **התפתחות דינמית** מכיוון שרצף ההתפתחות אינו ליניארי ומושפע מגורמים רבים (כל אחד בצורה שונה); **התפתחות מערכת** מכיוון שלכל אחד מחלקי השפה המתפתחים השפעה על החלקים האחרים. המחקר הנוכחי מציע גישה חדשה להתבוננות בשלבים הראשונים של התהוות התחביר, המבוססת על ניתוח התפתחות של מערכות דינמיות באמצעות ניתוח רשתות.

המחקר מתבסס על 49 הקלטות של אם וילד בגילים שנה ושמונה חודשים עד שנתיים וחודשיים (Ashkenazi, 2015). כל הקלטה נותחה כשתי רשתות תחביריות (אחת לאם ואחת לילד), והקידוד מאפיין אך ורק יחסים ליניאריים בין קטגוריות לקסיקליות (ללא מבנה תחבירי). כלומר, המשפט [אני רוצה גלידה] יקודד כך: [כינוי גוף, ראשון, יחיד < פועל, הווה, יחיד, זכר < שם עצם, יחיד, נקבה]. כמה מדדים משמשים אותנו בניתוח הרשתות, חלקם מתייחסים להתפתחות הרשת כולה, חלקם להתפתחות צמתים וקשרים ספציפיים בתוך הרשת. כך, למשל, ניתן לבדוק את התפתחות הצומת "כינוי גוף, ראשון, יחיד" (= "אני") ולכמת את חשיבותו ברשת לאורך התקופה, או את התגוונות קשריו עם צמתים אחרים ברשת. אופי ההקלטות מאפשר לנו גם לבדוק את ההשפעה של נקודה אחת בזמן על הנקודה הבאה. אנו מראים, למשל, כי החשיבות של כל קטגוריה לקסיקלית מושפעת מהחשיבות של קטגוריה זו ברשתו של הדובר השני, וגם מהחשיבות של קטגוריה זו אצל הדובר עצמו ביום ההקלטה הקודם. כלומר, אם קטגוריה מסוימת נמדדה כחשובה ביום אחד, יש סיכוי גבוה במובהק, שתימדד כחשובה גם ביום ההקלטה הבא. ממצא נוסף לדוגמה עוסק במבנה הרשת כולה. אנו מראים כי יש קשר בין מבנה הרשת של הילד למבנה הרשת של האם: ככל שהגיל עולה, מבנה הרשת של האם ביום הקלטה מסוים מושפע יותר ממבנה הרשת של הפעוט ביום ההקלטה הקודם. ממצאים אלו (ואחרים שיוצגו בהרצאה) מעידים על כך שהתחביר מתפתח כמערכת דינמית המתהווה בהתאם לסביבה (במקרה הזה, שפת ההורים) עם מבנה המערכת עצמה (למשל, חשיבות של קטגוריה ביום מסוים משפיעה על חשיבותה ביום שאחריו). מודל זה של התפתחות התחביר כמערכת דינמית מבוססת ניתוח רשתות מאפשר לנו להעמיק את הבנתנו באשר לטבעה של התפתחות השפה.

מראה מקום

Ashkenazi, O. (2015). *Input-output Relations in the Early Acquisition of Hebrew Verbs*. PhD Dissertation, Tel Aviv University.

החזרה בתרגום שירה לעברית – קישוט או הכרח שיש לדבוק בו?

אחד האתגרים הגדולים הניצבים בפני מתרגם שירה לשפה העברית הוא תרגום של חזרות כפי שהן מופיעות בטקסט בשפת המקור. ניתן לשאול למה להתעקש על החזרה הכופה את עצמה על המתרגם ומקשה עליו את מלאכתו? אלא שהחזרה אינה קישוט שכל תפקידו להוסיף לוויית חן לטקסט בשפת המקור, אלא אמצעי רטורי מן המעלה הראשונה, שהוא מעקרונות היסוד בספרות ובעיקר בשיר (אוכמני, 1957). אמצעי זה מסייע לקבע את החוויה, את הלך נפשו ורעיונו של השיר. עוד בתקופת הרנסנס זוהה מעמדה המיוחד של החזרה כאמצעי אומנותי ראשון במעלה, זה המעניק לדברים את כוחם וחינם (Peachman, 1593). חזרה היא אמצעי רטורי שנועד להדגשה, להבהרה ולהשפעה רגשית, בעיקר כאשר מדובר בשיר שגדולתו בצמצומו. לכן, בפני המתרגמים עומדת שאלה מורכבת – האם לחזור על מילה, צירוף, משפט או בית בשיר שוב ושוב בשפת התרגום או לתרגם את היסודות החוזרים בצורה שונה בלי להיצמד לטקסט המקור?

מתרגמים רבים בוחרים לאיין את החזרה כדי לגוון את הטקסט מתוך התקוממות נגד תופעת "איבונה" של השפה (בן-ארי, 1999), אך תרגום כזה פוגם בהבנת הטקסט וגודע הקשרים פנימיים עד כדי הסטת מרכז הכובד של השורה. דבר זה מביא לידי צמצום המסר האוניברסלי של השיר ולקונקרטיזת דלה, וזאת אך ורק לשם הפגנת עושר לשוני (בן-ארי, 1999; זנדבנק, 2017). כך קורה גם במקרים שבהם הטקסט המקורי סוטה דווקא מהחזרה המדויקת ויש בו שינוי קטנטן אך כזה המערער את המבנה הרעיוני של השיר. מתרגם המבטל שינוי קטן זה פוגע במרקם האידיאי של השיר, ובמקום שבו נועדה להיות טלטלה עולה לא יותר מאוושה קלה של שוויון נפש.

באמצעות ניתוח טקסטואלי-תרגומי של תרגומים שונים, בהם תרגומו של המשורר חתן פרס ברנר אלי אליהו לשירו של ט. ס. אליוט "שיר אהבה של ג'יי אלפרד פרופרוק", תרגומו של רוני סוניס לשיר "טיגריס" של ויליאם בלייק ולבסוף תרגומו של רות אלמוג לשירה של אליזבת בישופ "אמנות אחת", אראה את תפקיד החזרה בשיריהם של משוררים אלה בשפת המקור ואת ההשפעה המכרעת שיש לדרכי ההתמודדות של מתרגמים אלה עם החזרה לאופן הבנת השיר בשפת התרגום, העברית.

מראי מקום

אוכמני, ע' (1957). *תכנים וצורות*. ספרית הפועלים.

בן-ארי, נ' (1999). 'תרגומית' או עברית של תרגומים. בתוך: ז' בן-פורת (עורכת), *אדרת לבנימין* (עמ' 292–304). המכון הישראלי לפואטיקה וסמיוטיקה ע"ש פורטר והקיבוץ המאוחד.

זנדבנק, ש' (2017). *לעשות שיר משיר: מסות על תרגום שיר*. מוסד ביאליק.

Peacham, H. (1593). *The Garden of Eloquence*. British Library, Historical Print Editions.

'עֲגָלָת', 'מרכבת ברזל' ו'פלטפורמה' – תיאורים ותרגומים של חידושים טכנולוגיים מעולם רכבות הקיטור בעיתונות וביצירה העברית באירופה, ארצות הברית וארץ ישראל בשלהי המאה התשע עשרה ובפתח המאה העשרים

בסוף המאה התשע עשרה חוללה הפריסה העולמית של מסילות הרכבת מהפכה תחבורתית. מחקרים בני זמננו מצאו כי אזכור הרכבות ביצירות ובאומנות המאה התשע עשרה סייע בכינון זהות לאומית. גם אמצעי התקשורת – עיתונים יומיים ושבעונים – התייחסו לקווי התחבורה החדשים, למחלקות הנוסעים ולאפשרויות הניעות. כל אלה לא פסחו גם על היצירה הספרותית והתקשורת העברית בת התקופה, שראתה אור בוורשה, בברלין ובניריורק בעיקר, ותיארה את הפלא הטכנולוגי החדש, הרכבות וכל הכרוך בהן. אלא שלסופרים ולעיתונאים של שלהי המאה ה־19 לא נמצא אוצר מילים אחיד לתיאור אמצעי התחבורה החדש, וכל גוף תקשורת, בעיקר כל עורך וכל סופר יצר את הביטויים כרצונו מאוצר הביטויים המקראי, מתעתוק של השפה המקומית או מתרגום מילולי שלה. גם בתרגומים ספרותיים של יצירות פופולריות מאותה העת, למשל תרגומים לז'ול ורן, נדרשה התייחסות לאמצעי התחבורה החדשים.

כך, בסוף המאה ה־19 תואר בעברית קרון רכבת כ"עגלה", "כרכרה"; הרכבת כונתה "כרכרת ברזל", "מרכבת ברזל", "מרכבת קיטור", "רכב ברזל" או "עֲגָלָת"; תחנת רכבת תוארה על פי רוב כ"בית נתיבות" ובהתאמה קווי הנסיעה כ"נתיבים"; ואילו הרציפים כונו על פי רוב "פלטפורמות". עובדי הרכבת כונו לא אחת בכינוייהם המקומיים, בתעתוק. חוסר האחידות בהקשר הרכבות אפיין את הכתיבה העברית. רק בשנת 1935 הפיקה ברית עברית עולמית מונחון תחבורה שהתייחס למגוון אמצעי התחבורה החדשים ובכללם הרכבת.

הרצאה זו מבקשת לבחון (א) את שכיחות הביטויים השונים המתייחסים לרכבות בטקסטים מסוגים שונים (תקשורתיים לעומת ספרותיים; או מידעיים – כמו לוחות זמנים – לעומת ספרותיים); (ב) וכן את בחירת הביטויים העבריים ששימשו את העיתונאים, עורכי העיתונים, הסופרים והמתרגמים הספרותיים בהתאם למיקומם הגאוגרפי ופריסת הרכבות באזורם או למידת השימוש האישי שעשו בטכנולוגיה זו, כלומר למידת היכרותם איתה. המסקנות יציגו את היחס לטכנולוגיה ולאמצעי התחבורה החדש – רכבת הקיטור – בתרבות העברית בארץ ישראל ובתפוצות אירופה ואמריקה, ויתמקדו בעיקר בהיצע עד לנקודת הזמן שבה הופק המונחון של ברית עברית עולמית.

מראי מקום

ברית עברית עולמית (1935). מונחי הלשון – אמצעי התחבורה. מונחי הלשון, חוברת ראשונה. הוצאת ברית עברית עולמית.

האקדמיה ללשון העברית (1998). *תחבורה מסילתית (תשנ"ח) – מילון*. האקדמיה ללשון העברית.

<https://terms.hebrew-academy.org.il/Millonim/Details/240>

Spalding, S. D., & Fraser, B (eds.) (2012). *Trains, Literature, and Culture: Reading/Writing the Rails*. Lexington Books.

על אירועים ונשואים מורכבים – מחקר פסיכולינגוויסטי התפתחותי בתהליך

בראייה טיפולוגית, המידע הפרדיקטיבי בשפות העולם נחלק בין הפועל הראשי לבין היסודות התומכים בדרכים שונות (Talmy, 2007). העברית נחשבת לשפה מסוג verb-framed שבה ליבת המידע מועברת באמצעות פועל יחיד על ידי שילוב של שורש ושל בניין. אולם בהתבוננות בסיפורים שכתבו ילדים ובני נוער ניתן לראות לעיתים קרובות שילוב של שני פעלים, כגון **הלכתי וקראתי** לעוד ילדים (כיתה ד'), **חברתי באה ואמרה** לי (כיתה ז'), **הכיתה נוהגת ללעוג** לו (כיתה י"א), **ונדרשתי להכין** (מבוגר). מנקודת מבט דיאכרונית, כבר בלשון המקרא ובלשון חז"ל מופיעים מבנים רבים המביעים את האירועים באמצעות שילוב של שני פעלים, למשל: **"וישבו לאכל לחם"** (בראשית לו, כה), **"קום לך אל נינוה"** (יונה א, ב), או **"ולא בא הכתוב אלא לחלק כבוד למשה"** (יומא ד, ב). לגבי כל אלה נשאלות שלוש שאלות פסיכולינגוויסטיות: האם מדובר בקידודם בפרדיקאט מורכב – complex predicate? מורכבים – complex events? האם מדובר בקידודם בפרדיקאט מורכב – complex predicate? ואיך אלו מובעים בתהליך ההתפתחותי של רכישת הכתיבה הנרטיבית בעברית?

המחקר הנוכחי ניגש לשאלות אלה משלוש זוויות התבוננות: ראשית, היבט פסיכולוגי קוגניטיבי המתייחס ל-event representation, דהיינו היכולת לתפוס ולארגן את הזרם הרציף של התנסויות ופעילויות דינמיות ביחידות מובחנות הנקראות "אירועים" – יכולת הקשורה לתפיסה, לקשב, לזיכרון ולשפה (Richmond & Zacks, 2017). שנית, היבט בלשני טיפולוגי המתייחס למחקר העשיר במושג "פרדיקאט מורכב" בשפות העולם (Nash & Samvelian, 2016). מתברר שאין הסכמה בין החוקרים לגבי המאפיינים של המבנים הנכללים תחת מושג זה, וקיימות לו הגדרות אחרות בין שפות שונות ואף באותה השפה (Butt, 2010). גם בעברית הגדרתו של המושג "נשוא מורחב" השתנתה במהלך השנים ועברה צמצום והרחבה וניסיונות לקבוע מקרי בוחן לאיתורו (למשל בלאו, תשכ"ו; שורצולד, תשל"ז). מנקודת ראות שלישית, פסיכולינגוויסטית-התפתחותית, ענייננו הוא בדרך שבה כותבי עברית צעירים תופסים את "גבולות הגזרה" – הן של מושג האירוע מבחינה קוגניטיבית, הן של הפרדיקאט מבחינת מבנה וסמנטיקה. לתפיסה זו תפקיד מהותי בהבניית זיכרונות, בתכנון ובניבוי של פעילויות ושל אירועים, וכן ביכולת להפיק נרטיבים ולפרש אותם (Ünal, Ji & Papafragou, 2021).

כדי להתחקות אחר שאלות אלה נאספו 600 נרטיבים אישיים הכתובים בידי ילדים, מתבגרים ומבוגרים דוברי עברית ילידיים מרקע ס"א בינוני-גבוה בחמש קבוצות גיל: תלמידי כיתה ד' (בני 9–10), כיתה ז' (12–13), וכיתה י"א (16–17); וכן מבוגרים צעירים בשירות צבאי ולאומי (19–21), וקבוצת מבוגרים מעל גיל 25. 300 מן הטקסטים עסקו בתמות של "עלבון והתביישות" ו-300 טקסטים היו סיפורי מסע. בהרצאה יוצג התהליך שבו אותרו כל הפרדיקאטים בקורפוס, וגובש בסיס נתונים של זוגות (לעיתים שלשות) של פעלים בדרגות הדיקות שונות וביחסים סמנטיים מגוונים. מטרתנו היא להגיע לפרוטוקול ניתוח שבו נשרטט את גבולות הגזרה הצורניים והסמנטיים של התפתחות פרדיקאטים מורכבים בנרטיבים בעברית, תוך התייחסות לדרך שבה הם מייצגים את המושג "אירוע" – כגשר בין הפסיכולוגיה הקוגניטיבית לבלשנות.

בלאו, יי (תשכ"ו). יסודות התחביר. המכון העברי להשכלה בכתב.

שורצולד, א' (תשל"ז). הוראת הנשוא המורחב: ניבים, מושאים, תוארי פועל ונשואים כוללים. החינך, מ"ט (ה), 372–365.

Butt, M. (2010). The light verb jungle: Still hacking away. In: M. Amberber, B. J. Baker, & M. Harvey (eds.), *Complex Predicates in Cross-Linguistic Perspective* (pp. 48–78). Cambridge University Press.

Nash, L., & Samvelian, P. (2016). *Approaches to Complex Predicates*. Brill.

Richmond, L. L., & Zacks, J. M. (2017). Constructing experience: Event models from perception to action. *Trends in Cognitive Sciences*, 21(12), 962–980.

Talmy, L. (2007). Lexical typologies. In: T. Shopen (ed.), 2nd Ed. *Language Typology and Syntactic Description. Vol. 3, Grammatical Categories and the Lexicon* (pp. 66–168). Cambridge University Press.

Ünal, E., Ji, Y., & Papafragou, A. (2021). From event representation to linguistic meaning. *Topics in Cognitive Science*, 13(1), 224–242.

הכינוי אימי ביצירת שלונסקי ומחוץ לה

אחת מדרכי התחדיש המזוהות ביותר עם אברהם שלונסקי היא שימוש בתחילית אֵי לצרכים שונים. על מילת השאלה המקראית אֵי ועל הצירופים איזה, איזו, איאלו, אילזאת, אימזה, איפה, איכן/היכן (אולי גם אילך) והילכך/אי לכך, שמקורם בעברית הקלסית, הוסיף שלונסקי לפי יעקב כנעני שבעה צירופים: איאז, איִבֶּזָה, אימי, איפעם, אישם (יש המשייכים זאת לאחרים), אילשם, אימשם; ייתכן שגם הצירופים איִאָן, איאנה מקורם בשלונסקי. השימוש בתחילית אֵי אצל שלונסקי נועד הן לציון מקרה אחד (איאז, איפעם – פעם אחת) הן לסיתום (אישם – במקום כלשהו). למעט איאז, איפעם ואישם דומה ששאר הצירופים לא השתגרו בעברית הספרותית והכללית: זאת כנראה משום העמימות הסמנטית של המילה אֵי והמשמעות הזוהה של מקצת הכינויים – למשל אישם, אילשם ואיבזה; איאז ואיפעם.

הצירוף אימי – "מישהו, אלמוני" לפי אבן שושן – מיוחד משאר התחדישים: ראשית, הוא הכינוי היחיד ביניהם. אף שהכינוי מי לבדו שימש במקרא גם למשפטי חיזוי בלי פסוקית, בעברית המודרנית נדיר למצוא שימוש כזה. כמו כן נוצר צורך בצירוף מעין someone באנגלית או кто-то ברוסית ("מישהו", לעומת кто – "מי"; וכן где-то – "somewhere", לעומת где – "where"); צורך זה סופק לבסוף בכינוי "מישהו" שאף הוא התקבע בעברית החדשה. "אימי" מהלך בעשורים האחרונים בשולי העברית הספרותית, בקרב המהדרים בלשונם, אך במפתיע גם בפורומים דתיים וחרדיים שבהם הוא משמש גם למשפטי שאלה. למשל "אי מי יודע היכן ניתן להשיג רשת לתנור?"

הרצאתי תוקדש לשני עניינים נוספים המיוחדים לכינוי זה שטרם נדונו. האחד, אימי הוא סוגל סגנוני המעיד על ההשפעה הרבה של שלונסקי בקרב בני דורו ובני טיפוחיו: אף שהכינוי לא נפוץ בעברית הכללית, קשה למצוא משוררים מובילים במעגלים האלה שלא השתמשו בו – נתן אלתרמן, לאה גולדברג, אלכסנדר פן, אביגדור המאירי, יוכבד בת־מרים, אבות ישורון, אמיר גלבע, אבא קובנר ורבים אחרים. זאת גם משיקולים פרזודיים: אימי יכול להיות מוטעם מלעיל או מלרע, לכן ביכולתו לשמש בהברה אשכנזית וספרדית; יתר על כן, שירה טוניסילבית ספרדית נשענת לרוב על יאמבים ועל אנפסטים, והכינויים "מי" ו"מישהו" לא מילאו צורך זה. מנגד אימי מסמן את מוגבלות כוחו של שלונסקי, הואיל והמשוררים שפרצו משנות החמישים ואילך מיעטו מאוד להשתמש בכינוי ולרוב לא עשו זאת כלל. כך גם בנוגע לבני דור שלונסקי שלא היו מזוהים איתו.

העניין השני: מבדיקה בתרגומי שלונסקי ליידיש (שהוא למצער הכיר בטיבם) נראה שאימי הוא למעשה תרגום שאילה לכינוי היידי עמעץ/עמיץ – "מישהו". תרגומי שאילה, חרף שכיחותם בחידוש מילים בעברית, אינם מזוהים עם דרך שלונסקי. הוא שילב בדרך כלל תבניות דקדוק עבריות קלסיות בשורשים עבריים או חידש משמעויות למילים קיימות. עמידה על מקומם ביצירת שלונסקי משלב מוקדם – "אימי" מופיע כבר ב־1923 – יכולה להיות פתח לדיון מחודש בדרכי התצורה של אחד מגדולי החדשנים בעברית החדשה. בדיון זה עולה שאלה שכנראה תישאר פתוחה: האם הבסיס לדרך התחדיש אֵי, הבולטת מאוד ביצירת שלונסקי ובעברית החדשה, שאול משפה זרה (כלומר עמעץ < אימי < איאז, אישם וכו') ולא – או לפחות לא רק – מהעברית הקלסית?

מראי מקום

אפרת, מ' (תשנ"ו). היתר השירה והיתר השגרה: עיון מורפולוגי בהיתר השירה, מודגם בחידושי הלשון של אברהם שלונסקי. בתוך: מ' בר־אשר (עורך). *מחקרים בלשון העברית ובלשונות היהודים מוגשים לשלמה מורג* (עמ' 257–275). מוסד ביאליק והאוניברסיטה העברית.

כנעני, י' (תשל"ז). חידושי הלשון של אברהם שלונסקי. *מאזנים, מה*, 236–239; 254.

כנעני, י' (תשמ"ט). *מילון חידושי שלונסקי*. הקיבוץ המאוחד.

שלונסקי, א' (תשס"ב). *שישה סדרי שירה* (א–ו). הקיבוץ המאוחד.

שלֶאָנסקי, א' (תשל"א). *לידער* (יונגמאַן משה, תרגום ליידיש). ישראל־בוך.

ביטויים של לעומתיות ישירה ועקיפה בייצוגים חזותיים בבחינות הבגרות בהיסטוריה

השיח הלעומתי הכולל עימות מילולי, מחלוקות ווכחנות אפיין את החברה היהודית מאז ומעולם. בלשון חז"ל עולה אפיון זה מסוגיות תלמודיות שונות. גם בספרות, בתיאטרון ואף בבדיחות יהודיות מוצגת דמות "היהודי הווכחני". יגיל לוי (2013: 36) מבחין בין לעומתיות ישירה שאופני ההתנגדות בה גלויים לציבור או אינטנסיביים לבין לעומתיות עקיפה המאופיינת בדפוס התנגדות מתון שבו מחלוקות מובעות באופן בלתי ישיר.

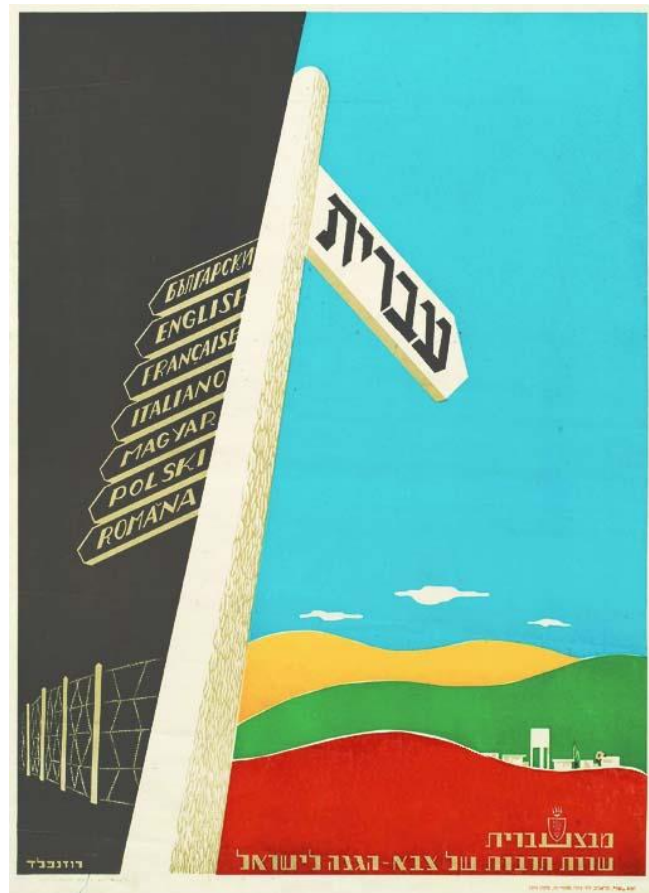
בהרצאתי אתמקד באופן שבו הלעומתיות נוכחת בייצוגים חזותיים (בעיקר כרזות וקריקטורות) שהופיעו ב־31 בחינות בגרות בהיסטוריה מחורף תשע"ו ועד קיץ תשפ"א. השימוש באמצעים חזותיים בבחינות הבגרות הולך וגובר בעידן שבו המסרים החזותיים תופסים מקום נכבד בסביבה האוריינית. הנבחנים נדרשים להפגין יכולת חשיבה וניתוח של ייצוגים חזותיים באמצעות פענוח שלהם בהקשר לטקסט או לנושא תוכני מסוים.

ניתוח הייצוגים החזותיים במחקר הנוכחי נשען על ההבחנות של רולאן בארת (2002) ועל המודל של שליטא, פרידמן והרתאן (2011: 90–93), ומתייחס לשתי רמות של פרשנות – הרמה הדנוטטיבית הכוללת את האובייקטים, את זווית הראייה, את המרחק מהאובייקט, את הקומפוזיציה, את הצבעים ועוד; והרמה הקונוטטיבית הכוללת את המיתוסים, את הסמלים, את ההקשר התרבותי ואת הפרשנות החברתית הניתנת לכל אלה.

במחקר נמצא כי ברוב הייצוגים החזותיים משתקפת לעומתיות ישירה ובה קונפליקט מפורש בין שתי עמדות או שני צדדים. דוגמה לכך נמצאת בכרזה המצורפת¹ שפורסמה בשנת 1950 על ידי שירות התרבות של צה"ל במטרה לקדם את מדיניות כור ההיתוך. במרכז הכרזה ניצב שלט הכוונה. הכיתוב "עברית" מפנה ימינה, ובולט בו הרקע הצבעוני – השמיים הכחולים, דיונת החול הצהובה, החר הריוק והיישוב הבנוי על גבי גבעה אדומה, צבע דגלה של תנועת הפועלים הנקשר לתפיסה הסוציאליסטית. במרכז היישוב הצעיר מתנוסס מגדל מים, לצד קומץ מבנים וצמחייה. לצידה השמאלי של הכרזה מיוחד מקום מצומצם יותר, ושולט בו הצבע השחור עם גדר התיל המסמלת את מחנות הריכוז וההשמדה ויוצרת אווירה קודרת. על גבי שלטי ההכוונה בצידה השמאלי של הכרזה מצוינות שבע שפות: בולגרית, אנגלית, צרפתית, איטלקית, הונגרית, פולנית ורומנית. החלוקה לצדדים הללו אינה מקרית – רש"י, בפירושו למדרש בראשית רבה, מצביע על כך ששמו של בנימין נגזר ממקום לידתו בארץ ישראל. יעקב, אביו, רצה להדגיש בכך את השוני בין בנימין לבין אחיו שנולדו בחרן, לא רק מבחינה גאוגרפית אלא גם מבחינה סמלית – העדפתה של ארץ ישראל (שניאור, 2019: 14–16). המסר העולה מן הכרזה קורא אפוא לזנוח את שפות הנכר לטובת אימוץ העברית כחלק מעיקרון שלילת הגולה, ומשתמע ממנו גם מסר מתנשא של דוברי העברית הילידיים ביחס לעולים החדשים. בולטים בהיעדרם הלהגים הערביים שהיו נהוגים בפייהם של עולי מדינות ערב ושפות אירופאיות מרכזיות, כגון גרמנית ורוסית.

¹ מתוך הנספח לשאלה 8, שאלון 29281 קיץ תשע"ח (ממלכת־ידיתי). תצלום הכרזה מתוך <https://www.palestineposterproject.org/>

ממצאי המחקר מעלים שהתפיסה הלעומתית משתקפת בבחינות הבגרות בהיסטוריה בהבלטת ההבדלים בין צדדים, בין עמדות ובין קבוצות שבהן האחר מוצג כאויב. כתוצאה מכך נבנה נרטיב היסטורי רווי סכסוכים, קיטוב ושנאה. כפי שהוצג לעיל, הלעומתיות משתקפת גם בסוגיות פנימיות בתוך החברה הישראלית. כתוצאה מכך נמנעת מן התלמידים האפשרות לפתח תחושת שייכות וסולידריות חברתית ולאומית, שכן הם נדרשים להתמקד במפריד, במפלט ובמשע. הצגה כזאת אינה תורמת לאיחוי השעיים בחברה הישראלית, ואולי אף מעמיקה אותם.



מראי מקום

- בארט, ר' (2002). המסר הצילומי. תרגום: י' חבר. המדרשה, 5, 21–33.
- לוי, י' (2013). לעומתיות צבאית: מרחב ההתנגדות של הרמטכ"ל לדרג הפוליטי. צבא ואסטרטגיה, 5(2), 35–52.
- שליטא, ר', פרידמן, א' והרתאן, ר' (2011). אוריינות חזותית בפעולה: חינוך בעידן החזותי. מכון מופ"ת.
- שניאור, ד' (2019). המשמעות הגיאוגרפית והמטפיזית של המונחים "יימין" ו"שמאל" במקרא ותרומתם להבנת הממד הערכי שבעברית המקראית. מורשת ישראל, 17, 7–28.

עיון חוזר ב"אז": סמן שיח או סמן שיחה?

אפיוני סמן השיח "אז" במחקר עד כה מתבססים בעיקר על ההנחה שסמני שיח משמשים באינטראקציות תקשורתיות ומסתמכים על הקלטות הלשון הדבורה הטבעית ותמלולן. בעקבות גישה תאורטית ומחקרית זו מייחסים ל"אז" מגוון משמעויות (שבהן תוצאה, סיבה, תנאי, הצדקה, ציון רצף זמנים ופרשנות תלויה הקשר) וכמה תפקידים מבניים הקשורים לארגון רצף שיחתי. בהרצאתי אטען שגישה זו מתעלמת מהבחנה בסיסית בין שיחה (conversation), שבמהותה אינטראקטיבית, ספונטנית, רצופה תיקונים, היסוסים ועודפויות, לבין שיח (discourse), המאופיין כרצף טקסטואלי בעל לכידות רעיונית [קוהרנטיות] וקישוריות [קוהסיביות], ואראה שהעובדה שהשיחה בהכרח כוללת סמני שיח אך השיח אינו כולל סמני שיחה, מטָה את הכף באפיון סמני שיח בכלל ובניתוח "אז" בפרט. סמני השיח (להבדיל מסמני השיחה) יוגדרו בהתאם לתאוריית הרלוונטיות בנושאי "משמעות פרוצדורלית", שמהותה הוראות לתהליך ולפענוח, המשמשות לשמירה על הלכידות הרעיונית והקישוריות של התכנים שבבסיס השיח. בחינת מגוון ההיקריות של "אז" יעיד שהוא משמש הן כסמן שיח הן כסמן שיחה. באפיון המשמעות הפרוצדורלית (של סמן השיח "אז") אתבסס על עקרונות פענוח שרירים ומנומקים ולא שרירותיים, ובהם עקרון הרלוונטיות שבמוסכמות הפרשנות בתאוריית שיתוף הפעולה של גרייס ובעקרונות טיעונים רטוריים, כמו הצגה איקונית. כך, במקום לייחס ל"אז" הוראה ספציפית של "תוצאה" או "סיבה", שיוחסו לו בניתוחים קודמים, יופקו המשמעויות מן ההקשר על סמך עקרון הרלוונטיות, בתוספת אפשרית של עקרון האיקונית הרטורית, באופן ש"אז" יורה על תלות אנפורית (רלוונטית) בין הסיפא לרישא. גישה פרסימונית זו נתמכת באמצעות: (א) העובדה שאין צורך בקידוד מפורש של סיבתיות או תוצאה, כפי שמעידה דוגמה (1) להלן, המתפרשת כמדגימה סיבתיות באמצעות פענוח על בסיס רלוונטיות:

(1) יש לי בחינה מחר, לא אגיע למסיבה הערב.

(ב) אפשרות ההיקרות הברזמנית של "אז" עם ציון מפורש של סיבתיות "בגלל זה", "זאת הסיבה ש", "לכן", כמו בדוגמה (2) להלן, לעומת היעדר אפשרות של ציון ברזמני מפורש של סמני סיבה, כמו שנראה מאי התקינות של דוגמה (3):

(2) יש לי בחינה מחר, אז בגלל זה / לכן / זאת הסיבה שלא אגיע למסיבה הערב.

(3) *יש לי בחינה מחר, בגלל זה / זאת הסיבה שלא אגיע למסיבה הערב.

(ג) התבונה שבמילון מצוין רק מידע שאינו ניתן לחיזוי (על סמך עקרונות עצמאיים).

אפיון תפקודו של "אז" בשיחה מתואר בספרות המחקר בין היתר במושגים של סמנים בין-אישיים (עדות לאינטראקציה) וסמנים מבניים (בדרך כלל לפתיחת תתיחידה כהמשך או כתגובה). באמצעות דוגמאות אבקש לטעון ששימושים אלה כסמני שיחה הם התפתחות טבעית מההוראה הפרוצדורלית כסמן שיח לקישור וזיקה לחומר נתון, כך שתיווצר המשכיות תקשורתית, בין אם ההמשך קשור תמטית או שהוא מיועד רק לשמר את ערוץ התקשורת למגוון צרכים.

מראי מקום

לבנת, ז' ויצבי, א' (2006). קוהרנטיות בשיח דבור: עיון בתפקידיו של סמן השיח אָז. בתוך: ר' בן-שחר וגי טורי (עורכים). *העברית שפה חיה* (עמ' 175–189). הקיבוץ המאוחד והמכון הישראלי לפואטיקה וסמיוטיקה ע"ש פורטר באוניברסיטת תל אביב.

משלר, י' (2009). מערכת סמני השיח של העברית היומיומית הדבורה. *בלשנות עברית*, 62–63, 99–129.

Wislon, D., & Sperber, D. (1993). Linguistic form and relevance. *Lingua*, 90, 1–25.

מאפיינים לשוניים, טקסטואליים ופרגמטיים של שיח הוואטסאפ בעברית בין חברים וקרובים בגילים 30–40

התכתבות בוואטסאפ היא ז'אנר חדש המצוי בתהליך של צמיחה. תכונותיו המבניות והלשוניות לא התמסדו לגמרי, ויש לשער שהן יתעצבו במשך הזמן. התכונות שאנו מוצאים נעות על הרצף שבין יצירתיות לענייניות. רבים טוענים כי לשון הז'אנר המתפתח היא לשון כלאיים, המשלבת לשון דיבור בלתי פורמאלית ולשון כתב פורמאלית (וייסמן וגונן, 2011).

מצד אחד, ההתפתחות הטכנולוגית מאפשרת לייצר לשון ספונטנית, דינמית, מקוצרת וחסכונית המושפעת מלשון הדיבור. מצד שני, לשון זו מופקת באמצעות כתב, ועל כן היא נתונה לאילוצים ולאפשרויות של לשון הכתב, כגון היכולת לערוך את הטקסט ולהימנע מכשלי הפקה הקיימים בדיבור.

קורפוס המחקר כולל 190 התכתבויות וואטסאפ מ־70 חברים בגילים 30–40. הבחירה בקבוצת גיל זו נעשתה בעיקר בשל ייחודה: בקבוצה זו קיימת הערכה לתרבות הכתב, וההשכלה הממוצעת של חברה גבוהה, ועל כן הסטיות שנמצאו מלשון הכתב הסטנדרטית מבליטות את הייחוד שבסוגה חדשה זו – התכתבויות וואטסאפ.

בהרצאתי אציג מספר מאפיינים לשוניים, טקסטואליים ופרגמטיים של שיח הוואטסאפ בעברית בין חברים וקרובים בגילים 30–40, ואעמוד על הקשר בין מאפיינים אלה לבין מרכיבים טכנולוגיים וגורמים תקשורתיים-חברתיים. בציר התקשורת-פרגמטי אציג את אופני המיזוג החדשים של יסודות מערוץ הכתב ומערוץ הדיבור, את דרכי הפתיחה והסיום המגוונות ואת היסודות הלא-פרנציאליים, כגון קריאות, קללות וסמני שיח. כמו כן, אתייחס לנושאי ההתכתבויות העיקריים האופייניים לגיל המשתתפים ולחיי היומיום שלהם. בציר המבנים הלשוניים אדגים את השימוש הנרחב ביסודות יצירתיים ובהתבטאויות מקוריות המשחררות מכבלי הלשון הכתובה והממוסדת, ואראה עדויות למודעות מטא לשונית אצל משתתפי השיח.

מראי מקום

וייסמן, כ' וגונן, א' (2011). עברית אינטרנטית. כתר.

ליפץ-אליאסי, ש' (2006). לשון הפטט (הציט) העברי: אפיונים תחביריים, מילוניים וטקסטואליים [עבודת דוקטור, אוניברסיטת בר אילן].

קדמי, י' (2012). לשון המסרונים [עבודת דוקטורט, אוניברסיטת תל אביב].

Alazzawie, A. (2020). The linguistic and situational features of whatsapp messages. *advance*. <https://doi.org/10.31124/advance.13325654.v1>

Marmorstein, M. & König, K. (2021). Adapted and emergent practices in text-based digital discourse: The microanalysis of mobile messaging chats. *Discourse, Context & Media*, 42, 1–4. doi: 10.1016/j.dcm.2021.100521

תרגום באיור: פרשנות ביקורתית לידיעות עיתונאיות בקומיקס

נקודת המוצא להרצאה המוצעת היא תפיסת התרגום כפעולה פרשנית (Steiner, 1998; Venuti, 2019), פרשנות שאינה חפה ממניפולציות (Lefevere, 1992) ויכולה להיות כרוכה במעבר בין מדיה (Weissbrod & Kohn 2019). המעבר שנדון בו הוא מטקסט כתוב המחקר ידיעה עיתונאית לקומיקס. שניהם נוכחים זה לצד זה תוך יצירת אפקט הומוריסטי משתי סיבות: ראשית, אי ההלימה (Attardo, 2001) בין הידיעה העיתונאית שנימתה רצינית לקומיקס ההיתולי; ושנית, השימוש באמצעים הומוריסטיים בקומיקס עצמו (Tsakona, 2009). אלה כוללים, בנוסף לאי הלימה כאמצעי הומוריסטי, הגזמה, פרדוקס, סלפסטיק ועוד.

מקרה המבחן הוא עמודי הקומיקס של היוצרת הישראלית אילנה זפרן. הם הופיעו תחילה כתגובה מיידית לחדשות במדור "פינת ליטוף" המתפרסם בקביעות בעיתון "הארץ" – במה הממצבת אותה ברזמנית כאומנית קומיקס וכעיתונאית, וכונסו בשנים 2015–2020 בסדרת ספרונים בעלי פורמט קבוע. בצד ימין של כל כפולת עמודים מופיע "טקסט זעיר" (ניר, תשס"ו) מתוארך ותמציתי, המגיב על מאורעות היום ומשקף את המוסכמות של ידיעה עיתונאית: טיפול רציני בנושא שעל הפרק, תוך נקיטת רטוריקה של אובייקטיביות (Roeh, 1989). למעשה, הידיעה כפי שהופיעה בעיתונות הישראלית – שמלכתחילה אינה בהכרח אובייקטיבית כפי שהיא מתיימרת להיות – משוכתבת בקומיקס של זפרן באופן המשרת את מטרתה: קידום השקפתה החברתית-פוליטית שעיקרה התנגדות לאפליה ולגזענות. לדוגמה, בתגובה לידיעה עיתונאית שהתפרסמה ב"הארץ" כתבה זפרן: "נתניהו משתלח בחברי הרשימה המשותפת", אף על פי שהפועל הטעון 'משתלח' כלל לא הופיע במקור. בצד שמאל מופיע הקומיקס. המעבר מהטקסט המילולי ה"רציני" לקומיקס ההומוריסטי, על גוני ההומור המתחלפים שבו (Kohn, 2013), הוא גם מעבר מהעולם האנושי לעולם המשל, שבו מככבים חתוליה של זפרן. החתולים משמשים כמנפישים (Goffman, 1981) המבטאים את דעותיה באותו עניין שבו עוסקת הידיעה העיתונאית. כך, לדוגמה, בועת דיבור שבה כתוב "מיאו" בערבית מלגלת על הבהלה ועל התגובות הגזעניות שעוררו שלטי פרסומת בערבית לסדרת הטלוויזיה "פאודה" – ידיעה המופיעה בכפולת העמודים בצד ימין. החריגה מפורמט הידיעה העיתונאית על ידי העברתה בצורה רעננה ולא שגורה, תוך שימוש באיורים ובהומור, מחדדת את הביקורת הנשכנית של זפרן ומסייעת בהעברת המסרים החריפים לקהל. בהרצאה נדון ביחסים בין הידיעות העיתונאיות כטקסט ייחודי לבין הקומיקס המספק להן תרגום ופרשנות, ונדגים את דברינו באמצעות מבחר דוגמאות מעבודתה של זפרן.

- Attardo, S. (2001). *Humorous Texts: A Semantic and Pragmatic Aanalysis*. de Gruyter.
- Goffman, E. (1981). 'Footing'. In: *Forms of Talk* (pp. 124–159). University of Pennsylvania Press.
- Kohn, A. (2013). From a slight smile to scathing sarcasm: Shades of humor in Israeli photojournalism. In: D. Zuev & R. Nathansohn (eds.), *Sociology of the Visual Sphere* (pp. 25–41). Routledge.
- Lefevere, A. (1992). *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*. Routledge.
- Roeh, I. (1989). Journalism as storytelling, coverage as narrative. *American Behavioral Scientist*, 33(2), 162–168.
- Steiner, G. (1998 [1975]). The hermeneutic motion. In: *After Babel: Aspects of Language and Translation* (pp. 312–435). Oxford University Press.
- Tsakona, V. (2009). Language and image interaction in cartoons: Towards a multimodal theory of humor. *Journal of Pragmatics*, 41(6), 1171–1188.
- Venuti, L. (2019). *Contra Instrumentalism: A Translation Polemic*. University of Nebraska Press.
- Weissbrod, R., & Kohn, A. (2019). *Translating the Visual: A Multimodal Perspective*. Routledge.

מה יש ב' a ? על מעמדה המורפרסמנטי של תנועת a

המחקר בוחן את תפקידה של תנועת a בגיוון בתצורת מילים. תנועת a נחשבת לתנועה בלתי מסומנת, והדבר בא לידי ביטוי הן בתפוצתה הן ברכישתה המוקדמת. מחקרים קודמים הצביעו על מעמדה המיוחד בתצורת מילים, למשל בתפוצתה הרחבה במשקלים (שורצולד, 2012) ובראשי תיבות (בולוצקי, 1999; בת"א, 1994). מחקר זה מבקש לבחון שימושים נוספים של תנועה זו כסופית. טענתי המרכזית היא כי שימוש זה נועד לסמן "דבר מה נוסף" מבחינה סמנטית, למשל הדגשת משמעות שלילית הקיימת בבסיס, יצירת ערך נפרד בלקסיקון וכן שימוש הומוריסטי. אדגים זאת באמצעות שני מקרי מבחן.

הדגשת משמעות שלילית בתצורת הנקבה

מילים המסתיימות ב' X מקבלות את סופית הנקבה X ית באופן שיטתי, למשל פחדן – פחדנית. קיימים מקרים שבהם מתווספת גם הסופית X ה, למשל קמצנית – קמצניתה (1), פחדנית – פחדניתה (2) ועוד. הדבר קיים רק במקרים של שמות תואר המציינים משמעות שלילית (השוו למשל, דייקנית – דייקניתה).

(1) זה בדרך כלל אירוע די מגניב ומושקע אם החברה לא קמצניתה.

<https://www.facebook.com/keshet.mako/photos/a.114529558796/10157834400793797/?type=3>

(2) היה כיף למרות שלא ממש עליתי על הרבה מתקנים כי אני פחדניתה.

<http://israblog.co.il/blogread.asp?blog=218939&blogcode=4506429>

תוספת זו אינה משנה את משמעות שם התואר אלא רק מדגישה את ההיבט השלילי. הדבר עולה בקנה אחד עם שימוש במוספית X ה במילים שאולות. מילים שאולות נוטות לקבל את הסופית X ית באופן כמעט גורף (שורצולד, 2002), אולם קיימים מקרים של שימוש גם ב' X ה להדגשת משמעות שלילית (השוו בוס – בוסית/בוסה לעומת דוס – דוסית/דוסה).

תצורת שמות פרטיים ושמות חיבה

הסופית X ה משמשת בין היתר לתצורת שמות פרטיים בנקבה על בסיס שמות בזכר, למשל מיכאל – מיכאלה. במקרה שלפנינו מדובר בתוספת X ה לשמות פרטיים בנקבה, למשל שרית – שריתה, חגית – חגיתה, רחל – רחלה ועוד. בחלק מהמקרים מדובר בתצורת שמות חיבה, ובמקרים אלו הסופית X ה מתחרה עם סופיות כגון X י (שריתי) ו' X וש (שריתוש). עם זאת, בעוד הסופיות X י ו' X וש מציינות חיבה בלבד, ל' X ה קיימים תפקידים נוספים. לעיתים מדובר בשם פרטי נוסף המשמש כשם רשמי. ככל שבדקתי, אפשר למצוא שמות פרטיים כמו שריתה (שאינו שם חיבה לשרית), אולם לא שריתי ושריתוש. במקרים אחרים משמשת הסופית X ה לציון שם מקום או מוצר כלשהו, למשל יוניטה ורחלה מציינים גם שמות מסעדות.

המחקר מצטרף לסדרה של מחקרים המורים על מעמדה המורפולוגי והסמנטי של תנועת *a*, ומצביע על תפקידים נוספים שלה. מְעַבֵּר לתפקידן הפונולוגי המובהק של תנועות, ניכר שלחלקן מעמד מיוחדת בתצורת מילים.

מראי מקום

שורצולד (רודריג), א' (2002). פרקים במורפולוגיה עברית. האוניברסיטה הפתוחה.

שורצולד (רודריג), א' (2012). הרהורים על קוטביות בעברית. לשוננו, עד, 79–92.

Bat-El, O. (1994). The optimal acronym word in Hebrew. In Koskinen (ed.), *Proceedings of the 1994 Annual Conference of the Canadian Linguistic Association* (pp. 23–37). Toronto Working Papers in Linguistics.

Bolozky, S. (1999). On the special status of the vowels *a* and *e* in Israeli Hebrew. *Hebrew Studies*, 40, 233–250.

על ייצוג בכתב של שפה דבורה – רשמים מבניית "קורפוס העברית"

אחד הקשיים הניצבים בפני חקר העברית הדבורה הוא "דלות המשאבים העומדים לרשות קהילית המחקר" (גונן, 2016 : 30). **קורפוס העברית – מאגר העברית הדבורה של האוניברסיטה העברית** (מרמורשטיין ושות', 2022) הושק ביוני 2022 והונגש במלואו לציבור כדי לענות, ולו באופן חלקי, על מחסור זה. **קורפוס העברית** מצטרף אל שני מאגרי העברית הדבורה המרכזיים הקיימים כיום: מעמ"ד – מאגר העברית המדוברת בישראל (ר' זרעאל, 2002), ו**קורפוס השיח העברי הדבור של אוניברסיטת חיפה** (משלר ושות', 2021), והוא מביא עימו כמה חידושים.

אחד החידושים ב**קורפוס העברית** הוא ההחלטה לתעד שיחות טלפון, המאפשרת להתמקד בהיבטים הוורבליים והקוליים של השיחה, שהם לבדם (בהיעדר ערוץ ויזואלי משותף) היו זמינים למשוחחים, והם זמינים באותו אופן גם לחוקרים.

חידושים נוספים נוגעים לאופן תעתוק השיחות. כל ייצוג כתוב של שפה דבורה, אפילו תעתיק פונטי צר, כולל איבוד מידע, שכן "אין דרך להמיר את אינסוף הגוונים שבהפקת הדיבור אל סימניו של כתב פונטי" (זרעאל, 2016 : 61). בשל כך ובשל המתח בין מידת הפירוט של התעתיק ובין נוחות הקריאה בו, אימוץ שיטת תעתוק "חייב להיות מעוגן בבסיס תאורטי זה או אחר... [ה]כרוך במטרות המחקר ובאופיו" (שם). בדומה למאגרי העברית הקיימים, **קורפוס העברית** מתועתק בכתב סטנדרטי, וזאת בניגוד, למשל, לבחירה ב"eye-dialect", הרווחת בתחום ניתוח השיחה (Jefferson, 2004). ואולם, בעוד שהמאגרים הקיימים נסמכים על שיטת התעתוק Discourse Transcription (du Bois et al., 1993), שיטת התעתוק שנקטה ב**קורפוס העברית** היא GAT2 (Couper-Kuhlen & Barth Weingarten, 2011). שיטה זו, שפותחה במסגרת תחום בלשנות האינטראקציה, מאפשרת ייצוג מדויק של המבנה הטמפורלי של השיחה ושל מגוון רחב של מאפיינים פרזודיים (בהם מאפייני הנגה, דינמיקה איכות קול). בנוסף, השיטה ניתנת להרחבה, ובמהלך בניית הקורפוס אכן הוכנסו כמה הרחבות המשפרות את ייצוגן של תופעות לשוניות רווחות בעברית (כגון חילוף קוד) ונותנות מענה למאפייניו הייחודיים של הכתיב העברי (ובראשם מיעוט סימון התנועות).

בהרצאה זו אתאר את תהליך בנייתו של **קורפוס העברית**, אדון ביתר פירוט בסוגיות שנזכרו לעיל, ואמנה את התוכניות להרחבת הקורפוס בעתיד. לבסוף, אציג כמה קטעי שיחה מתוך הקורפוס כדי להמחיש את אופיין של השיחות המרכיבות אותו ואת עושרם של התעתיקים.

מראי מקום

גונן, ע' (2016). מבוא לבלשנות המאגר: על חקר הקורפוסים בעולם ובישראל. בתוך: ע' גונן (עורכת). *חוקרים עברית מדוברת (תעודה)*, 27. 15–36.

יזרעאל, ש' (2002). מאגר העברית המדוברת בישראל (מעמ"ד): דוגמאות טקסטים. *לשונו, סד*, 289–314. [אתר אינטרנט](#).

יזרעאל, ש' (2016). ייצוג בכתב של עברית מדוברת. בתוך: ע' גונן (עורכת). *חוקרים עברית מדוברת (תעודה)*, 27. 61–72.

מרמורשטיין, מ', מטלון, נ', אפרתי, א', שקד, א', פולמן, א' וגבע, י' (2022). *קורפוס העברית: מאגר העברית הדבורה של האוניברסיטה העברית*. האוניברסיטה העברית בירושלים. [אתר אינטרנט](#).

משלר, י', פולקיצחקי, ה', פישמן, ס', מילר־שפירו, כ', גורצקי, נ', אגיון, ג', ופופליגר, א' (2021). *קורפוס השיח העברי הדבור של אוניברסיטת חיפה*. [אתר אינטרנט](#).

Couper-Kuhlen, E., & Barth Weingarten, D. (2011). A System for transcribing talk-in-interaction: GAT 2. English translation and adaptation of selting. In: Margret et al.: *Gesprächsanalytisches Transkriptionssystem 2. Gesprächsforschung*, 12, 1–50.

du Bois, J. W., Schuetze-Coburn, S., Cumming, S., & Paolino, D. (1993). Outline of discourse transcription. In: J. A. Edwards & M. D. Lampert (eds.). *Talking data: Transcription and Coding in Discourse Research* (pp. 45–89).

Jefferson, G. (2004). Glossary of transcript symbols with an introduction. In: G. H. Kerner (ed.). *Conversation Analysis: Studies from the First Generation* (pp. 12–31). John Benjamins.

"כן, בטח": על המבט "בטח" בעברית היום־יומית הדבורה

המבט "בטח" משמש במקרא כשם עצם וכתואר פועל המביעים ביטחון (אבן־שושן, 2003). לעומת זאת, במחקר בעברית בתימינו נטען כי מבט זה ומבעים דומים לו משמשים לסיוג תמיכתו של הדובר בתוכן הדברים, לדוגמה: הוא בטח יגיע עוד מעט (לבנת, תשנ"ט).

מטרת המחקר הייתה לבדוק את השימושים של "בטח" בשיח העברי היום־יומי הדבור, ועל־סמך זאת להציע תהליך גרמטיזציה (Hopper & Traugott, 2003) שעבר יסוד זה בשפה. חקירת המבט בשיח הדבור, בתוך ההקשר הרחב שבו הוא נאמר, תורמת להבנת אופן השימוש בו בסביבות שונות ומגוונות, ומרחיבה את הבנתנו לגבי יחסי הגומלין שבין הדקדוק לשיח.

המחקר התבסס על 243 שיחות (כ־12.5 שעות) מוקלטות המתומללות ב"קורפוס השיח העברי הדבור של אוניברסיטת חיפה" (משלר ואחרים, 2022). השיחות נערכו באופן ספונטני בין חברים, קרובי משפחה או מכרים בשנים 1986–2016. כל שיחה כללה כ־2–5 דוברים. סך־הכול השתתפו בשיחות 701 דוברים. בשיחות אלו נחקרו לעומק כלל ההיקריות של "בטח", ונבחנו יחסי הגומלין בין לבין השיח.

בקורפוס נמצא כי המילה "בטח" מופיעה בסביבות שונות בשיח: לפני הטענה שאליה היא מתייחסת (בטח סיפרתי לך מיליון פעמים על...), באמצע הטענה (אתה בטח עוזר גם ל-- בניקיון הבית) ובסופה (הוא מתבייש בטח). כמו כן, מבט זה נאמר לעיתים ביחידת הנגנה נפרדת, בתגובה לשאלתו או לטענתו של בן השיח (בטח!), ולעיתים הוא נאמר לפני פסוקית הפותחת בשי"ן: בטח שהם חייבים!. עוד נמצא כי מבט זה משמש כיום להבעת דרגות שונות של ודאות: מספק והסתייגות ועד החלטיות מלאה. כמו כן הוא משמש בתפקידים רטוריים: חיזוק ההתנגדות של הדובר לדברי הנמען, שכנוע הנמען, הבעת הסכמה, הבעת דבר בתור "מובן מאליו", לגלוג, הבעת חוסר אמונה וכן הסרת אחריות מתוכן הדברים. תפקידיו הפרגמטיים של המבט אינם מקריים, אלא הם תלויים בסביבה שבה הוא מופיע.

בהרצאתי אציג את השימושים התחביריים, הפרגמטיים והפרוזודיים של "בטח" בעברית היום־יומית הדבורה, ואף אציג עדויות דיאכרוניות לשימושים של מבט זה מהמקרא עד היום. על־סמך השימושים הללו אציע תהליך גרמטיזציה שהמבט עבר בשפה, ואעמוד על יחסי הגומלין בינו לבין האינטראקציה. בפרט אראה כי מבט זה ממלא תפקיד חשוב בהבניית אינטרסובייקטיביות בין הדוברים, המאפיינת במידה רבה את השיח הדבור בכלל ואת הבעת מידת הביטחון בשיח בפרט.

מראי מקום

- אבר־שושן, א' (2003). מילון אבר־שושן, מחודש ומעודכן לשנות האלפיים. עם עובד.
- לבנת, ז' (תשנ"ט). המודאליות של הספק, ביטוייה הלשוניים וכוחה הרטורי. בתוך: ש' שרביט (עורך). מחקרים בלשון העברית העתיקה והחדשה לכבוד מנחם צבי קדרי (עמ' 345–354). אוניברסיטת בר־אילן.
- משלר, י', פולק־צחקי, ה', פישמן, ס', מילר שפירו, כ', גורצקי, נ', אגיון, ג' ופופליגר, א' (2022). קורפוס השיח העברי הדבור של אוניברסיטת חיפה. http://weblx2.haifa.ac.il/~corpus/corpus_website/
- Hopper, P. J., & Traugott, E. C. (2003). *Grammaticalization*. Cambridge University Press.

"מצעד הטעויות": ניתוח כמותי ואיכותני של שיח תקן ברשת

בראשית חודש יוני 2021 פורסם בעמוד הפייסבוק של האקדמיה ללשון העברית פוסט שפנה לציבור הגולשים והגולשות וביקש מהם לציין את "הטעות בעברית שמוציאה אתכם מדעתכם". הפוסט גם כלל פנייה פתוחה ל"הצעות ורעיונות". הפנייה זכתה לקרוב ל-7,000 תגובות, שהן דוגמה מובהקת ל"שיח תקן עממי" (מור, תשפ"א) או grassroots prescriptivism (Lukač, 2018). המגיבים ציינו בתגובותיהם תופעות לשוניות הנתפסות בעיניהם כשגיאות מרגיזות, הביאו דוגמאות לתופעות אלה וחיוו את דעתם על השגיאות, על מקורן, על אנשים ששוגים, על אנשים שמתקנים את העברית של זולתם, על האקדמיה ללשון העברית ועוד. תגובות אלה משתייכות ל"מסורת התלונות" (the complaint tradition) המאפיינת את שיח התקן לא רק בעברית אלא גם בשפות אחרות לאורך הדורות (Milroy & Milroy, 1999).

בעזרת ניתוח איכותני וכמותי של התגובות שמנו לנו למטרה לענות על כמה שאלות: אילו תופעות נתפסות בעיני ציבור המגיבים הזה כשגיאות? מהן הקטגוריות הדקדוקיות העיקריות שהשגיאות האלו משתייכות אליהן? מהם המאפיינים הסוציולinguויסטיים העיקריים של השגיאות או ה"שגיאות" המתוארות (Matras & Schiff, 2005)? האם כל התופעות הלשוניות המצוינות כשגיאות הן אכן שגיאות, לשיטתם או לשיטותיהם של הגורמים העיקריים המעצבים כיום את העברית התקנית? מהו היחס המצטייר של ציבור המגיבים אל תופעת התקן בלשון ואל האקדמיה ללשון העברית?

מבין התופעות הלשוניות שצוינו כשגיאות, נציין כאן את חמש הקטגוריות הראשונות ב"מצעד הטעויות", כלומר הקטגוריות השכיחות ביותר:

1. קטגוריית תחילית הנטייה, הכוללת בעיקר שימוש בצורת הגוף השלישי ("ילד") גם כאשר הכוונה לגוף ראשון ("אלד").
2. מעתק גזרות, כלומר הטיה של פועל מגזרה אחת על פי הפרדיגמה של גזרה אחרת. דוגמה נפוצה במיוחד מסוג זה היא הצורה "למלות" ופעלים אחרים מגזרת ל"א שעברו מעתק מורפולוגי לגזרת ל"ה.
3. איהתאמות במין בשם המספר.
4. שימוש בפעלים במשמעות שאינה משמעותם המקובלת בלשון התקן. דוגמה שכיחה מסוג זה – "להשכיר דירה" במשמעות "לשכור".
5. הטיית פועל השייך למשקל לא שכיח באנלוגיה למשקל שכיח, כגון "יושנת".

נוסף על אפיון התופעות הלשוניות שזוהו על ידי ציבור המגיבים כשגיאות הצורמות ביותר, המחקר מנתח את שיח התקן שעורר הפוסט, המשקף יחס מורכב של הציבור לתקן הלשוני: מצד אחד רוח טהרנית המבטאת בוז לשגיאות ולשוגים ודרישה מהאקדמיה ללשון העברית להחמיר ו"לעשות סדר". מצד אחר, תפיסה הגורסת ששליטה בלשון תקנית היא בגדר הון תרבותי העומד לרשותם של אנשים משכילים, ושאלטיזם המבוסס על תקינות השפה הוא בגדר פרקטיקה דכאנית (מור, תשפ"א). ולבסוף, תגובות המשקפות גישה שלפיה השפה משתנה באופן טבעי ומתנגדות לתקן לשוני ולטהרנות לשונית בכלל.

מראי מקום

מור, א' (2020). לתולדות המאבק בין עברית ממסדית לעברית ילידית בישראל. עיונים: כתב עת רב-תחומי לחקר ישראל, 34, 9–35.

Lukač, M. (2018). *Grassroots Prescriptivism*. LOT, Netherlands Graduate School of Linguistics.

Matras, Y., & Schiff, L. (2005). Spoken Israeli Hebrew revisited: Structures and variation. *Studia Semitica. Journal of Semitic Studies*, Jubilee Volume. P. Alexander (ed.). Oxford University Press on behalf of the University of Manchester.

Milroy, J., & Milroy, L. (1999). *Authority in Language: Investigating Standard English* (3rd ed.). Routledge.

השפה כמרחב של גלות ושל גאולה בהליכי עזיבת דת בקרב בוגרי ישיבות: מקרי בוחן מהספרות העכשווית

בהרצאה אדון באופן שבו השפה משמשת פלטפורמה לייצוג הליכי עזיבת דת, או לפחות ערעור על מוסכמות אורתודוקסיות בקרב בוגרי ישיבות חרדיות, באמצעות הדגמה של כמה מקרי בוחן מן הספרות העברית בעשורים האחרונים. דוגמאות אלה חושפות כיצד הערעור על הסמכות הדתית ועל השינויים ביחס לפרקטיקה של קיום המצוות, מעבר למאפייניהם האחרים, מקבלים ייצוג גם בשפה "פרטית" של הסובייקט הבוחר לנטוש את חייו הקודמים. אותו "מהגר" לומד לחוות את העולם החדש שאליו היגר, ובכך לכוון את זהותו. גיבוש השפה הוא הכרחי ליצירת זהות זו.

בדוגמאות שאציג מתוך הרומנים של דב אלבוים, משה אופיר וארי איתן, פועלת השפה כשיח המתקיים בממד הרוחני של העצמי לאורך כל חייו, ולא רק כביטוי פרפורמטיבי התלוי במציאות חומרית. השפה עוברת תהליכי הזרה ומתגבשת כשפה ייחודית, היברידית מצד אחד ומשובשת מצד שני, שבה ביטויים מסוימים מאבדים מכוחם המקודש, וביטויים אחרים טוענים את עולם החול במטען היסטורי ותרבותי חדש. אצל אופיר ואלבוים עניין זה בולט במיוחד, כאשר שפת הקודש על שלל מרבציה ההיסטוריים מומרת אל עולמות תוכן אחרים, שלעיתים עומדים בסתירה למשמעות המקורית, ולעומתם שפה "חילונית" מחלחלת אל עולמו של המאמין ומחוללת בו כמיהה לקיום מסוג אחר. אצל איתן, לעומת זאת, משמשת השפה כאמצעי לבידול הסובייקט אל מול הממסד האורתודוקסי-אשכנזי וככלי להפגנת זהותו הקהילתית ושיוכו למערכת המושגים של המרחב המסורתי-מזרחי.

בהרצאה אבקש לטעון כי ספרים אלו מצביעים על מגמה ברורה של שיח החילון מתוך נקודת מבט ביקורתית וסובייקטיבית הרואה בממסד הדתי מכשול בדרך לאמונה באל ולכמיהה לגאולה. הבחירה להתמודד עם סוגיות אלה באמצעות מעשה הכתיבה משקפת את האפשרות היחידה העומדת לרשותם של אלה המצויים מחוץ לשיח הדומיננטי לבטא את עולמם. דלז וגואטרי הגדירו כך את התנאים ליצירתה של ספרות מינורית ואת מאפייניה. בהיעדר ברירה אחרת, נאלץ המיעוט לבצע דה־טריטוריאליזציה של השפה: להשתמש בשפתו של הרוב אך באופן המשבש את מבניה המוכרים ואת המשמעויות המוכרות, עד שלמעשה הרוב – בין אם החילוני, האורתודוקסי, או האשכנזי – מודר משפתו שלו.

מגמות אלה משמשות כר פורה להיווצרותו של מרחב ביניים חדש, שבו נמסכים שני העולמות זה בזה, וכל צד בו מתהדר בנכסים תרבותיים שאותם הוא מציג במרחב המשותף. ההון התרבותי המופגן בשפה הופך אותה לכלי רב עוצמה ליצירתו של מרחב היברידי המאפשר את לידתן של קטגוריות זהות ביקורתיות יותר, שגבולותיהן מתפרסים אל מעבר לתפיסת העולם הדתית-אורתודוקסית. בתוך מרחב היברידי זה נוצרות אפשרויות רבות שאינן מסתפקות בדיכוטומיה שבין "דתית" ל"חילונית", ומערערות על הגבולות שבין טהור לטמא, או בין מקודש למחולל. חלקן מציעות מנעד רחב יותר של זהויות קולקטיביות המצויות בתחום הפרקטי, ממסורתיות ועד חרדיות רכה (כחלק מהזהות המזרחית), וחלקן משלבות זיקה לערכים נוספים הנעים בין לאומיות ושמרנות לאינדיבידואליזם וליברליזם. בכך הן מפנות עורף הן לאורתודוקסיה והן לחילון במובנו

המודרניסטי, ומבקשות לסלול נתיב של חוויה סובייקטיבית אישית המסייעת בניסוח מחודש של אותה האמונה שנזנחה, או הומרה באחרת.

מראי מקום

מקורות ראשוניים

אופיר, מי (2003). *ללכת יומם ולילה*. עם עובד.

איתן, אי (2010). *ידיד נפש*. בבל/דיעות ספרים.

אלבוים, די (1997). *זמן אלול*. עם עובד.

אלבוים, די (2007). *מסע בחלל הפנוי: אוטוביוגרפיה רוחנית*. עם עובד.

מקורות משניים

באבא, הומי קי (2002). שאלת האחר: הבדל, אפליה ושיח פוסט־קולוניאלי. בתוך: י' שנהב (עורך). *קולוניאליזם והמצב הפוסט־קולוניאלי* (עמ' 107–127). הקיבוץ המאוחד.

בוזגלו, מי (2008). *שפה לנאמנים: מחשבות על המסורת*. כתר.

דלו, ז' וגואטרי, פי (2005). *קפקא: לקראת ספרות מינורית* (ר' אורליזגורי וי' רון, תרגום). רסלינג.

Bhabha, H. K. (1994). Of mimicry and man. In: H. K. Bhabha. *The Location of Culture* (pp. 85–93). Routledge.

Taylor, C. (2007). *A Secular Age*. Harvard University Press.

קריאה פוליטית: ספרות לילדים ואוריינות פוליטית בגיל הרך – הלכה ומעשה

הנחת העבודה של ההרצאה היא שילדים, בדומה למבוגרים, הם פוליטיים מטבע ברייתם, וגם להם, כמו למבוגרים, "אני" פוליטי המתגבש ככל שהם מצויים באינטראקציות חברתיות במשפחה, במוסדות החינוך ובקבוצת השווים. כבר בגיל הרך הילדים מתנסים במאבקים, ביחסי כוח, בקונפליקטים, באינטרסים, בשליטה ובקבלת החלטות. מבחינה זאת הפוליטיקה רווחת בגן הילדים ובבית הספר, והיא מזמנת פרקטיקה חינוכית דוגמת אוריינות פוליטית, כחלק מהחינוך הכללי של התלמידות והתלמידים (Neve, 2008).

ברוח זו אני מציעה קריאה פוליטית בספרות לילדים כפרקטיקה לפרשנות ספרותית ולקידום אוריינות פוליטית בגיל הרך ובית הספר היסודי. ההרצאה תכלול היבט תאורטי המגדיר את המושג 'פוליטיקה' ואת זיקת הספרות לפוליטיקה. התאוריה תיושם באופן מעשי בפרשנות לשונית ספרותית המנתחת סיטואציות פוליטיות מחיי הילדים, המבוססות על הדדיות, שהיא מטבעה תכונה פוליטית (Crick, 1971). ביטויה של הדדיות פוליטית ברמת המקרו היא ביחסי הגומלין שבין אזרחים ומדינה, וברמת המיקרו, שבה יתמקד הדיון, ביחסי גומלין פוליטיים בין ילדים ומבוגרים ובין ילדים וילדים (Kimmerling, 1995). מנקודת התצפית המוצעת, גישה זו תעקוף את הדיון בתפיסות עולם אידיאולוגיות, באופי המפלגות, בסוגי משטרים, במבנה שלטוני, בארגונים ובמשל.

הפרקטיקה שאני מציעה לניתוח ולפרשנות פוליטית של טקסטים הנכתבים לילדים נעזרת במונחים השאובים מהגדרת הפוליטיקה ומאפייניה המרכזיים. פוליטיקה היא פעילות חברתית הדדית שנועדה לארגן "את חיי הכלל באמצעות הפעלת משאבי עוצמה ומימוש אינטרסים של פרטים שונים בחברה" (נווה, 2008). הפעילות הפוליטית מכילה את המאפיינים הבאים: מאבק (קונפליקט), כוח ואינטרס (תועלת; Giddens, [1976]1933), ומכאן שמטרת הקריאה הפוליטית היא הבנת הדעות השונות, המחלוקות והאינטרסים המנוגדים המתנעלים את הפעולה הפוליטית, ואת המשמעות המוסרית של תוצאותיה.

הפרקטיקה המוצעת לניתוח הטקסט הספרותי מנקודת תצפית פוליטית תודגם באמצעות פרשנות לשונית פוליטית של סיפור הילדים הפופולארי **מיץ פטל** מאת חיה שנהב, והיא תכלול שאלות מכוונות, שנועדו בין השאר גם להדגים וגם לבחון אותה. מטרתה: קידום פרשנות ספרותית המתקפת נושאים פוליטיים ומשקפת את המציאות הפוליטית של חיי הקוראות והקוראים הצעירים. מטרת נוספת הן הבנת דעות שונות, מחלוקות ואינטרסים מנוגדים, העלאת מודעות לסוגיות פוליטיות ואתיות, הרחבת אוצר המילים שהקשרן פוליטי, עידוד חשיבה עצמאית וביקורתית (לם, 1999) והענקת הכשר לדיון פומבי וביקורתי סביב סוגיות פוליטיות, דוגמת: אינטרסים, יחסי כוח, שליטה, מוסר, ערכים, בחירה חופשית, אחריות אישית וקולקטיבית, זכויות הפרט והציבור, המשמעות המוסרית של תוצאות הפעולה הפוליטית, ועוד.

מראי מקום

לם, צ' (1999). פוליטיקה בחינוך – מקומה כנושא לימודים בהכשרת מורים. מכון מופ"ת.

נווה, א' (2008). חינוך לתודעה פוליטית. המכון הישראלי לדמוקרטיה.

(נדלה באוקטובר 2022) <https://www.idi.org.il/articles/8976>

קימרלינג, ב' (1995). בין מדינה לחברה: סוציולוגיה של הפוליטיקה (כרך א). האוניברסיטה הפתוחה.

Crick, B. (1971). *Political Theory and Practice*. The Bowering Press.

Giddens, A. (1993 [1976]). *New Rules of Sociological Method*. Polity Press.

אל"ף סופית למיתוג

בשנים האחרונות ניכרת נטייה לגזור שמות מסחריים בתנועת /a/ ולכתוב אותם באל"ף סופית למטרת מיתוג, למשל "גפנא – בוטיק יינות איכות", "זיתא – בית בד גלילי", "שמנא – בית בד בוטיק במושב חגור". נוספים עליהם שמות שכבר הופיעה בהם קודם תנועת /a/ הנכתבת ברגיל באות ה"א, ושינוי הכתיב לאל"ף ממתג אותם, למשל "טחינא – טחינה גולמית אמיתית", "קפה בעגלא מתמחה במגשי אירוח יוקרתיים", "נגריא – אמיר רווה נגריות בבית נקופה". שמות אלה נוספים אל שמות ותיקים יותר, שכבר הופיעה בהם אל"ף סופית על שום מוצאם הארמי: "כרטא ירושלים – הוצאת ספרים", "בית ספר תיכון ספרא תל־אביב" (נוסד בשנת 1927), רשת המרכולים "שופרא סל" (נוסדה ב־1958) על שום "שופרא" במשמעות 'הטוב', אך בשל עמימות השם והחפיפה החלקית עם Super (market) שינו אותו הבעלים אל Shufersal.

לכאורה, עמימות היסוד "שופרא" בשם המותג "שופרא סל" והשוליות היחסית של הוצאת הספרים "כרטא" ושל בית החולים "אסותא" היו אמורות לקבוע את סוף דרכה של הארמית בלשונו. ואולם, בשנת 1996 פותחת פרופ' רות קלדרון את שערי "עלמא – בית לתרבות עברית רוחנית", ובו מציעה המייסדת מיזוג של תרבות יהודית ועברית "ברוח תנועת הציונות הרוחנית, מבית מדרשם של אחד העם וח.נ. ביאליק" (alma.org.il). קלדרון ממתגת את הרוחניות החדשה במילה עֶלְמָא – 'העולם', ובאחת נוצרת זיקה סמיוטית בין גיוון בכתיב באל"ף סופית, כדרך הארמית, ובין ערכי ההומניזם. חוש המיתוג החד של בעלי עסק אחדים מבשר את גל השמות שיוצריהם מבקשים למתג את עסקיהם כמעין "בוטיק", ולהציע את מה שהוא טבעי, שורשי, מקורי, איכותי, מעולה ולכן גם יוקרתי בעיני קהל היעד שלהם, ולפעמים עולה בשיח תמה של רוחניות ודתיות. מעניין המיתוג המסחרי בצורה זו בשם "כלבתא – יוקרה לחיות מחמד", והרי ה"קלאפתע" הידועה לשמצה אינה אלא "כלבתא". בשוליים זולגת התופעה גם אל שמות ציבוריים שאינם מסחריים, למשל "רשת בתי הספר דַרְפָא" הדוגלת בסיסמה "מחוללים שינוי בפריפריה", שנוסדה בשנת 2010, וכן "יְחָדָא – הנבחרת הירושלמית למנהיגות חינוכית". הנטייה לנקד את השמות בלוגו מחזקת את המסר שמביעה הגזירה באל"ף סופית.

הצגת הנתונים נשענת על איסוף מידע מן השטח, וניתוח התפיסות והעמדות באשר לשמות באל"ף סופית מבוסס על תמות חוזרות בתיאור העסקים באתרי האינטרנט שלהם ועל ראיונות עם בעלי עסק אחדים. המגמה הנוכחית מצביעה על התרחבות התופעה אל מחוזות שאין בהם יסוד יוקרתי של "בוטיק", למשל "בר פיתא רחוב" בבאר־שבע, וכן "הלחמניא – מסעדת מזון מהיר" בראשון לציון. התרחבות זו בתחומי השימוש מצביעה כנראה על אפשרות לשחיקה הדרגתית בערך הסמיוטי של דרך המיתוג הזאת.

Bolinger, D. L. (1946). Visual morphemes. *Language*, 22, 333–340.

Neuman, Y. (2021). Sociocultural motivation for spelling variation in Modern Hebrew. In: Y. Haralambous (ed.), *Grapholinguistics in the 21st Century, volume IV* (pp. 489–499). Fluxus.

Sebba, M. (2007). *Spelling and Society: The Culture and Politics of Orthography around the World*. Cambridge University Press.

בלשנות ופואטיקה

שלוש בלשניות חברו יחד במושב כדי להאיר פינות פחות מוכרות ביצירה הספרותית. הן מגייסות את הכשרתן הבלשנית להארה ולפענוח של יצירות ספרות שעד כה לא נידונו בכלים בלשניים:

א. להשמיע קול בחלל: עיון בלשני בשירי "קרקס" מאת רחל חלפי – נטע דן

רחל חלפי היא משוררת פורה וידועה. נטע דן מאירה יצירה שלה, "קרקס", שהיא חריגה בנוף יצירתה. נטע סוברת ש"בהדרגה מתברר שהלשון היא הגיבורה האמיתית של השירים". התיאור השירי של הפעולות הפיזיות הבלתי רגילות של משתתפי הקרקס פותח פתח לאפשרויות לשוניות פרועות, ול"תרגום" של להטוטי הקרקס ללהטוטים בלשון. את הלהטוטים האלה בוחנת נטע בכלים בלשניים.

ב. שירה בלי תחביר – עיונים בלשון החידתית של לאה אילון – מיכל שמשי

לאה איילון היא משוררת חידתית. ספרי שירתה מתפרסמים זה עשורים אחדים וזוכים להתייחסות של מבקרים על אף הקושי לפענח אותם. קובץ פנורמי של שירה זכה להוצאה מכובדת של 'מוסד ביאליק' עם אחרית דבר מפורטת ומשבחת של דן מירון. מיכל שמשי מציגה את האופן שבו שירת לאה איילון מוותרת באופן כמעט מוחלט על העוגן התחבירי. בהיעדר תחביר מציגה מיכל לקרוא כל שיר, וגם את מכלול השירים, קריאה לא לינארית החושפת זיקות בין שדות סמנטיים דומיננטיים בשירת איילון. בכך משרטטת מיכל קווי היכר של המילון הפואטי של איילון בדרך אל הבנה כלשהי ופענוח קוהרנטי.

ג. ביאליק: ליצנות וגאונות – עיון במהתלה "שור אבוס וארוחת ירק" – זהר ג'אן

שירת ביאליק נחקרה ונחקרת לעיפה, אולם הפרוזה שלו, שאינה נופלת במקוריותה משירתו, נותרה די מוזנחת.

זהר ג'אן מאירה את ההבנה הלשונית העמוקה של ביאליק ביצירת פעולות דיבור פרגמטיות-ליצניות ובבריאה יש מאין של לשונו של קצב-טבח גס רוח במהתלה "שור אבוס וארוחת ירק" מ"ויהי היום". ביאליק לא התכוון שהמצאותיו ייכנסו לעברית החדשה. אולם זוהר מראה כיצד הליצנות המשועשעת שלו חושפת את גאונותו הלשונית והיצירתית בבריאה פרגמטית של פעולות דיבור ובתיאור חושני של פיתוי לאכול מאכלים מעוררי דחייה. כל זאת בשלב מוקדם מאוד של העברית החדשה.

היצירות

איילון, ל' (2017). ניצוצות וחג שמח. מוסד ביאליק.

חלפי, ר' (2019). קרקס. הוצאת הקיבוץ המאוחד.

ביאליק, ח"נ. שור אבוס וארוחת ירק, 'ויהי היום', פרויקט בן יהודה <https://benyehuda.org/read/5067>

"תעשי מה שהלב שלך אומר לך": על התנודה הסמנטית מן הדיבור אל המחשבה ואל הרגש בשפה החיה

הקשר הסמנטי בין דיבור ומחשבה ניכר בשפות עולם שונות ובהן גם העברית. זיקה זו מעוגנת היטב בלשון המקרא וברבדים הבתר־מקראיים, והיא מוסיפה ומתפתחת בלשון ימינו.

בהרצאתי אראה כי פועלי דיבור ואמירה, פעלים שבבסיסם תוכן יסודי של העברת מסר מילולי לזולת, מסמנים בעברית לשכבותיה מגוון הוראות שכליות, ואף הוראות אמוטיביות־רגשיות, בצד תוכנם הדיבורי היסודי.

למעשה התיאור ההיסטורי ישמש יסוד ועיקר לעיון הסינכרוני אשר יעמוד בלב ההרצאה. ואומנם ההרצאה תתמקד בשפה החיה למשלביה, ותציג את התנודה הסמנטית משדה הדיבור אל תחומי המחשבה והרגש בשני פועלי אמירה מרכזיים: **אמר ודיבר**. יומחשו שימושים מקורפוס הטרוגני ונרחב תוך ניסיון לעמוד על השווה ועל השונה בין הוראות הפעלים והתהליכים הסמנטיים והתחביריים אשר עברו. העדים באים מן הדיבור הספונטני, מן הכתיבה היום יומית (כגון חליפת הודעות "וואטסאפ"), מהמרשתת, מהעיתונות, מן הפרסומת, מהספרות היפה, ועוד.

להלן דוגמאות אחדות:

הרהור, מחשבה ככלל, הדובר מביא מהגיגי ליבו

"התקשרתי אליו, אממה, לא הייתה תשובה, **אמרתי** טוב אולי הוא במקלחת, לא יכול לענות כרגע, קורה" (יומן רשת).

הדובר מקיש מתוך תוכן קודם

"עוד לפני שאפילו עשיתי מנוי, כבר קיבלתי שבע הודעות מבחורות מקסימות ויפות, **אמרתי** לעצמי 'בונה כנראה אני פופולרי פה'" (פורום היכרויות במרשתת).

הדובר משוחח עם זולתו ויחד מגיעים הם לכלל הבנה/הסכמה/החלטה זו וזו

"במחצית **דיברנו** שחייבים לשחק את הכדורסל שלנו" (כתבת ספורט במרשתת); "גינטלמן כבר **אמרנו**" (חליפת הודעות "וואטסאפ").

בהרצאה ישולבו עדים לזיקה הסמנטית שבין הדיבור והמחשבה משפות אחרות, חדשות גם ישנות, ויוצעו הסברים לשוניים הנסמכים על תיאוריות מתחום הבלשנות הקוגניטיבית (כגון תורת המיפוי [mapping] של לייקוף וגיונסון), וכן הסברים חוץ־שוניים השואבים מתורות פילוסופיות (הנומינליזם ועוד).

מראי מקום

- בורוכובסקי, א' (תשנ"ו). מה בין פועלי הבעה ובין פועלי הודעה? לשוננו, נט, 243–252.
- סיידון, ו' (תשע"ט). חליפות ותמורות לשוניות בשדה החשיבה (אסופות ומבואות בלשון, כג). האקדמיה ללשון העברית.
- קוזאי, ע' (תש"ף). התפתחות הצורות 'זאת אומרת' ו'זה אומר' בעברית בת ימינו. בלשונות עברית, 74, 131–149.
- שמש־סירקין, ר' (תשפ"ב). "אמרו חכמים" – שיחות של משא ומתן הלכתי במשנה (אסופות ומבואות בלשון, לב). האקדמיה ללשון העברית.

ההתארגנות הסמנטית של חידושי לשון אד־הוק: עיון בחידושי הגולשים באתר הפייסבוק של תוכנית הרדיו "המילה האחרונה"

התוכנית "המילה האחרונה", המשודרת בתחנת הרדיו גל"צ, היא תוכנית ותיקה ומוכרת העוסקת במגוון סוגיות אקטואליות. את התוכנית מלווה אתר פייסבוק, ובו, בין היתר, מתבקשים הגולשים להציע חידושים למושגים שעל סדר היום.

במחקרנו אספנו את חידושי הלשון שהוצעו על ידי הגולשים ב־24 פוסטים, הפרוסים על פני שלוש שנים (2019 עד 2021). מתוך הפוסטים אספנו את כל החידושים הללו, ובסה"כ כולל הקורפוס כ־1,200 חידושים.

תוך כדי ניתוח דרכי התצורה של החידושים נוכחנו לגלות שהגולשים יוצרים את חידושיהם על סמך רכיבים סמנטיים בולטים שונים (בהתאם לגישה המבנית, לבנת, 2014: 126; סוברן, תש"ס: 51), העולים ממושאי החידוש עצמם. דוגמה לרכיבים סמנטיים מעין אלה ניתן למצוא, למשל, בחידושים שהציעו הגולשים לכיסוי הראש "בובו". החידושים נבנו על סמך רכיבי המשמעות 'גובה', 'צורת חבילה', 'כיסוי ראש', 'דת', 'בנייה' ועוד.

חלק מרכיבי המשמעות הם דנוטטיביים, כלומר קשורים בהגדרה היסודית של המילה (כמו, למשל, 'גובה' ו'כיסוי ראש' בחידושים שהוצעו ל"בובו"). לעומתם, חלק מהרכיבים הסמנטיים הם רכיבים קונוטטיביים המבוססים על משמעויות נלוות הקשורות לרגשות, להערכות ולאסוציאציות של הגולשים (צרפתי, תשס"א: 11; כדוגמת 'בנייה', כמשמעות נלווית ל"בובו"). מעניין לציין כי חלק מרכיבי המשמעות שעליהם נשענים הגולשים נובעים בבירור מדרך ניסוח הפוסט בלבד.

בפועל, בניית החידושים השונים על יסוד רכיבי משמעות מארגנת את החידושים במערך שדות סמנטיים, כשמושא החידוש עצמו הוא השדה הסמנטי הראשי, ובתוכו נבנים שדות סמנטיים משניים על סמך רכיבי המשמעות.

בהרצאה נציג את רכיבי המשמעות של מושאי החידוש השונים תוך התייחסות לנקודות דמיון ושוני ולהיותם דנוטטיביים או קונוטטיביים. נעסוק בהתפרסות החידושים בתוך השדות הסמנטיים, תוך דיון ברמת הקרבה הסמנטית (סוברן, תש"ס: 29–56) בינם לבין עצמם ובינם לבין מושא החידוש. בחינת רמת הקרבה או הריחוק בין התחדישים למושא החידוש תהיה הבסיס לדיון בסולם השקיפות של החידושים תוך בחינת הגורמים המגבירים שקיפות או מפחיתים אותה (ניר, תשל"ו; תשמ"ב; צרפתי, תשס"א: 44). בהרצאה נתייחס גם להיבטים תקופתיים, תרבותיים ופוליטיים כגורמים המשתתפים בבחירות הלשוניות של המחדשים.

מראי מקום

- לבנת, ז' (2014). *יסודות תורת המשמעות: סמנטיקה ופרגמטיקה*. האוניברסיטה הפתוחה.
- ניר, ר' (תשל"ו). שקיפות לשונית ושקיפות פסיכולשונית בעברית החדשה. בתוך: ר' ניר ובי"צ פישלר (עורכים). *כלשון עמו: אסופת מאמרים בבלשנות שימושית מוקדשת לחיים רבין* (עמ' 81–95). המועצה להנחלת הלשון.
- ניר, ר' (תשמ"ב). השקיפות הלשונית של חידושי האקדמיה. *בלשנות עברית*, 19, 21–33.
- סוברן, ת' (תש"ס). *שדות סמנטיים: עיון בלשני-פילוסופי בקשרי משמעות*. הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס.
- צרפתי, גבי"ע (תשס"א). *העברית בראי הסמנטיקה*. האקדמיה ללשון העברית.

אחשלי מה המיצב? על הקשר בין מיצב סוציאקונומי ובין מאפייני שפה דבורה בכתיבה בעברית בווטס'אפ

השימוש הרב בתקשורת מתווכת מחשב (CMC) בעולם מוביל לעניין ציבורי ואקדמי רב בנושא (Thurlow, 2018). מחקרים קודמים בדקו את ההשפעה של משתנים שונים, כמו גיל ומגדר, על השפה בתקשורת הדיגיטלית (לדוגמה De Decker & Vandekerckhove, 2017), בעוד שהמשתנה של מעמד סוציאקונומי (סו"א), כמעט ולא נחקר (Hilte et al., 2018). כמו כן, מחקרים קודמים נערכו על שפות שונות אך על השפה העברית המחקר דל יחסית. המחקר הנוכחי נועד לפצות על פערים אלו. מטרת המחקר לבחון כתיבה דיגיטלית של צעירים דוברי עברית בקבוצות ווטס'אפ כיתתיות, תוך השוואה בין הודעות שנכתבו על ידי תלמידי תיכון ממיצבים סו"א שונים.

מקובל לחלק את מאפייני השפה הדיגיטלית לשלוש קטגוריות: (1) דרכי הבעה וביטוי רגשי (expressivity), כולל לדוגמה שימוש באימוגי, חזרה על אותיות (למשל, 'גדולללל') או על סימני פיסוק (!!!!!); (2) אוראליות (orality), כולל מאפיינים כגון שימוש במילות סלנג או באיות פונטי (למשל, 'כע' במקום 'כף'); (3) קיצורים (brevity), כגון ראשי תיבות, הלחמים ותחיליות (למשל, 'ימלכה'). התדירות של מאפיינים אלו נמצאה כמושפעת ממשתני רקע כגון מגדר וגיל (למשל, המחקר היחיד שמצאנו, המתייחס למיצב סו"א בהקשר זה, הוא המחקר של הילטה ושות' (Hilte et al., 2018). מחקר זה מצביע על כך שצעירים פלמים ממיצב סו"א נמוך משתמשים במאפיינים אוראליים ובדרכי הבעה וביטוי רגשי בתדירות גבוהה יותר מבני גילם ממיצב גבוה יותר. השימוש בקיצורים, לעומת זאת, לא נמצא כמושפע מהמיצב הסו"א.

המחקר הנוכחי יבחן את ההשפעה של המיצב הסו"א על השימוש במאפייני העברית הדיגיטלית של בני נוער בקבוצות ווטס'אפ כיתתיות. מחקר זה משווה בין השכיחות של מאפיינים אלו בקורפוס של התכתבויות אותנטיות הכולל כ-22,000 מילים (בכ-6,500 הודעות) שנכתבו במסגרת שבע קבוצות ווטס'אפ כיתתיות משלושה בתי ספר שונים – שניים ממיצב סו"א נמוך ואחד – בינוני-גבוה. ממצאי המחקר מראים כי מאפייני הכתיבה הדיגיטלית קיימים בכל שכבות האוכלוסייה. עם זאת, תלמידים ממיצב סו"א בינוני-גבוה שומרים יותר על כללי הכתיבה הקונבנציונאליים ומשתמשים בדרכים אחרות, כגון אימוגי וחזרה על אותיות או על סימני פיסוק להבעת רגש. לעומתם, תלמידים ממיצב סו"א נמוך פורצים את גבולות כללי העברית התקנית ויוצרים שפה יצירתית ונטולת מחסומים.

Baron, N. S. (2004). See you online: Gender issues in college student use of instant messaging. *Journal of Language and Social Psychology, 23*(4), 397–423.

De Decker, B., & Vandekerckhove, R. (2017). Global features of online communication in local Flemish: Social and medium-related determinants. *Folia Linguistica, 51*(1), 253–281.

Hilte, L., Vandekerckhove, R., & Daelemans, W. (2018). Social media writing and social class: A correlational analysis of adolescent CMC and social background. *International Journal of Society, Culture & Language, 6*(2), 73–89.

Thurlow, C. (2018). Digital discourse: Locating language in new social media. In: J. Burgess, A. Marwick and T. Poell (eds.). *The SAGE Handbook of Social Media* (pp.135–145). Sage.

Varnhagen, C. K., McFall, G. P., Pugh, N., Routledge, L., Sumida-MacDonald, H., & Kwong, T. E. (2010). Lol: New language and spelling in instant messaging. *Reading and Writing, 23*(6), 719–733.

התפתחות שפתית וסוציולוגיטיבית בשנות בית הספר: מחקר בשיח עמיתים דבור

השיחה – ליבת התקשורת הבינאישית המיידית – היא המימוש הטבעי והמיידית ביותר של יכולות השפה בכל גיל (Casillas & Frank, 2017; Levinson, 2019). מטרת המחקר הנוכחי היא לעמוד על הקשרים שבין ההתפתחות הסוציולוגיטיבית, חברתית ורגשית מכאן לבין ההתפתחות השפתית מכאן מתוך שיח עמיתים (בניגיל) (Blum-Kulka & Snow, 2004; Kyratzis, 2004) בשנות בית הספר היסודי וחטיבת הביניים. לשם כך, המחקר מנתח 24 שיחות בנות חצי שעה כל אחת של ילדים דוברי עברית בישראל, החל מגיל 6 ועד גיל 14, בארבע קבוצות גיל / שנות לימוד: א'-ב', ג'-ד', ה'-ו', ז'-ח'. במסגרת העבודה הוקלטו (בווידיאו ובאודיו) 24 שלשות של ילדים, בשילובים שונים של בנים ובנות. שש שלשות בכל קבוצת גיל / שנות לימוד, וההקלטות תועתקו תוך תשומת לב לדיוק במסירת המידע הפונטי. סך הכול הושגו 12 שעות הקלטה של 72 ילדים באינטראקציה טבעית עם חבריהם הקרובים, והן הניבו 24 תעתיקים באורך ממוצע של כ-1,500 מבעים לתעתיק (כ-7,000 מילים לתעתיק בממוצע, כ-170,000 מילים סך הכול בבסיס הנתונים). זהו מסד נתונים חדש (2022) של העברית הדבורה בפי ילדים ומתבגרים, המהווה זירה אמינה ומעודכנת לביצוע הניתוחים. דרכי הקידוד והניתוחים בעבודה מציעים פרוטוקול לחקר הקשר שבין יכולות הלשון ליכולות הפרגמטיות והחברתיות-רגשיות בגילים האלה. מבחינת אפיוני הלקסיקון / מורפרת-חביר, קודדו כל מילות התוכן – שמות, פעלים ותארים בתפוצת תמנית ותבנית מהיבטים מורפולוגיים, לקסיקאליים וסמנטיים הרלוונטיים לגיל. כמו כן, קודדנו את מנעד המילים התורמות לשיח החברתי – תואר הפועל, סמני שיח, פניות ולקסיקון חברתי של קריאות ואונומטופיאות. כל הניתוחים האלה מבוצעים במסגרת מיפוי התעתיק לסדרה של יחידות תוכן, תוך התייחסות לנושאים – topics – שבהם הן עוסקות. מבחינת אפיוני השיחה, יחידות התוכן מקודדות במדדים המשקפים את ההתפתחות הסוציולוגיטיבית של הנבדקים – אוטונומיות, קוהרנטיות ומופשטות, שיח מטא-לשוני, שיח קונפליקטואלי והצלחה (או כשל) תקשורתית, גיוון תוכני ועדויות על התפתחות הפונקציות הניהוליות של הילדים במחקר (Dingemanse et al., 2015). בהרצאה יידונו התרומות שייגזרו ממיפוי הקשרים שבין החלק הלקסיקאלי / מורפרת-חבירי של העבודה לבין החלק הפרגמטי / סוציולוגיטיבי – לפסיכולינגוויסטיקה ההתפתחותית, לבלשנות העברית, להוראה ולקליניקה.

Blum-Kulka, S., & Snow, C. E. (2004). Introduction: The potential of peer talk. *Discourse Studies*, 6, 291–306.

Casillas, M., & Frank, M. C. (2017). The development of children's ability to track and predict turn structure in conversation. *Journal of Memory and Language*, 92, 234–253.

Dingemanse, M., Roberts, S. G., Baranova, J., Blythe, J., Drew, P., Floyd, S., Gisladdottir, R. S., et al., (2015). Universal principles in the repair of communication problems. *PloS One*, 10, 1–15.

Kyrtziz, A. (2004). Talk and interaction among children and the co-construction of peer groups and peer culture. *Annual Review of Anthropology*, 33, 49–625.

Levinson, S. C. (2019). Interactional foundations of language: The interaction engine hypothesis. In: P. Hagoort (ed.), *Human Language: From Genes and Brain to Behavior* (pp. 189–200). MIT Press.

**"אני כותב לכם שירים בלשון אשדודית": על תפקידיה של הדו לשונית ותרומתה לשירה
ה"מזרחית"**

הדו־לשוניות היא תופעה שכיחה המופיעה כמאפיין מרכזי בשירה ה"מזרחית" של משוררים מהגרים מארצות המזרח ושל משוררים ילידי הארץ בני הדור השני והשלישי בישראל. אלה משלבים בשירתם שפה נוספת, כגון: צרפתית, אנגלית ובעיקר ערבית כחלק מהפואטיקה של כתיבתם בשפה העברית. נוכחות השפות האחרות והשתלבותן בשירים הכתובים בעברית יוצרות הכלאות לשוניות מיוחדות. אפקט זה בא לידי ביטוי בשני תהליכים: תחילה מזהים את הקשר בין הסימן הלשוני לבין הסימן החברתי-תרבותי, ולאחר מכן מצרפים לו קוד לשוני חדש, ובכך מעניקים לו ערך אידיאולוגי אחר.

במחקרי אציג שירים שבהם נעשה שימוש חוזר במאפיין זה מתוך יצירותיהם של המשוררים האלה: ארז ביטון ("מנחה מרוקאית", 1976. "תמביסרת ציפור מרוקאית", 2009), סמי שלום שטרית ("שירים באשדודית", 2003. "זמן מרוקו", 2015), אלמוג בהר ("צימאון בארות", 2008. "חוט מושך מן הלשון", 2009) ועדי קיסר ("שחור על גבי שחור", 2014).

מטרת המחקר היא לבחון את משמעותה של תופעת הדו־לשוניות בשירה ה"מזרחית" ולעמוד על תרומתה הרטורית והאסתטית הייחודית בספרות הישראלית. באמצעות ניתוח לשוני וספרותי של השירים אראה שדו־לשוניות אינה רק חלק משמעותי מהמארג האסתטי של היצירה, אלא גם משמשת את הדובר־השור כממצעי רטורי שנועד להגביר את האותנטיות שבדבריו, לעורר את תשומת לבם ואת רגשותיהם של נמעניו (קהל הקוראים) ולהביא אותם להזדהות עם המסר השירי. מסר זה משתלב בתפיסתו האידיאולוגית-פוליטית של היוצר ומשרתת אותו בכינון הסובייקט המזרחי וזהותו.

מראי מקום

אופנהיימר, י' (2012). *מה זה להיות אותנטי – שירה מזרחית בישראל*. רסלינג.

בן-שחר, ר' (2019). *לשון סופרים ולשון הספרות*. הקיבוץ המאוחד.

פדיה, ח' (2016). *שיבתו של הקול הגולה – זהות מזרחית (פואטיקה, מוזיקה ומרחב)*. הקיבוץ המאוחד.

שמואלוף, מ', שם-טוב, נ' וברעם, נ' (עורכים) (2007). *תהודות זהות – הדור השלישי כותב מזרחית*. עם עובד.

למוזיקה שפה משלה: מוזיקה שכתב המלחין לשירי משוררים ישראלים

המלחין ישי קנול הוא בן רמת יוחנן. הוא למד קומפוזיציה באקדמיה למוסיקה בתל אביב, והיה תלמידו של פרופ' אבל ארליך ז"ל. עד שנות התשעים כתב קנול מוזיקה קלסית מודרנית, שזיכתה אותו בפרסים, בהם פרס ראש הממשלה ופרס אקו"ם. לפני שנים אחדות חזר לאהבתו הגדולה – לג'אז ולמוזיקה קלה איכותית, ומאז הוא מלחין שירים, בעיקר שירי משוררים ישראלים, אך גם טקסטים בפרוזה.

השירים מתועדים בווידיאו בזמן ההקלטות, וכך יוצגו לקהל.

המקרא בעברית מודרנית – גורלם של ארבעה תרגומים

כשהתחילו להתפרסם חוברות תנ"ך רם, התעוררה מחלוקת סוערת וכאובה סביב סוגיית הלגיטימיות, האיכות והמשמעות של תרגום המקרא לעברית בתימינו (קרס, 2016). אפשר היה להסביר התקבלות קשה זו על בסיס יחסה החשדני עד זהיר של היהדות כלפי תרגומי המקרא לשפות שונות (זיידמן, 2010, גילמן, 2018, גרינספון, 2020) והמעמד השולי למדי שתפסו כתוצאה מכך. הסבר נוסף, המעמיד במרכז את ייחודו של התרגום הפנים-לשוני, יכול להתבסס על התיאוריות הרואות בעצם מעשה התרגום רמז לקטיעה של רצף לשוני, ומכאן גם היסטוריה-לאומי (סקאי, 2009). בהקשר הישראלי מעוררת קטיעה-לכאורה זו קושי מיוחד, בשל הרגישות הגבוהה לסוגיות אלה. אבל מתברר, כי תנ"ך רם איננו הפרסום העברי הראשון, וגם לא האחרון, של טקסט מקראי הנושא באופן מפורש את התווית "תרגום".

ראשית תסקור ההרצאה המוצעת כאן שלושה תרגומים נוספים לחלקים ניכרים של התנ"ך, שהתפרסמו במחצית השנייה של המאה ה-20 ובתחילת המאה ה-21. נציין מה כלול בהם, מה היו נסיבות הפקתם, לאילו קהלים יועדו וגם, כמובן, כיצד התקבלו בקרב הציבור הישראלי. נעסוק גם בהתייחסות של בעלי התרגומים ללגיטימיות של השימוש בהם כדי לצאת ידי מצוות "שניים מקרא ואחד תרגום". נציב לעצמנו את השאלה, מדוע התקבלו תרגומים אלה באופן שונה כל כך: מחד גיסא, שמעם לא הגיע לאוזני רבים, ומאידך גיסא – לא נתקלו במחאות נחרצות כל כך כמו "רם" בזמנו.

כדי להבין זאת, יש להשתמש בכמה מקורות מידע. ראשית, יש לבחון את אופן הצגת התרגומים השונים, כולל ארגונים הגרפי ודרך הצגת המקור והתרגום בהם, ואת הטקסטים המלווים אותם, כגון הערות, הבהרות ופרשנויות. שנית, ראוי לנתח את העיסוק בסוגיית עצם התרגום, מרכיביו השונים, מטרותיו והאחריות הנגזרת ממנו, על פי הדיון המפורש והמשתמע בסוגיות אלה בהקדמותיהם של בעלי התרגומים, ובמידת האפשר, משיחות עימם או עם נציגיהם. מקורות אלה יכולים לסייע לנו להבין אם יש הבדלים בתפיסת התרגום בקרב המחברים ובקרב קהליהם, ואם יש קשר אפשרי בין האוריינטציה הדתית והאידיאולוגית ותפיסת התפתחותה של השפה העברית לבין ההתקבלות של ארבעת התרגומים הללו.

בהרצאה נביא ממצאים עיקריים מן הניתוח המתואר לעיל ונציע כמה שאלות והשערות העולות מהם.

מראי מקום

קרט, ה' (2016). על אי (?). ההתקבלות של תנ"ך רס. בתוך: ר' ברשחר וני בררארי (עורכות). *העברית שפה חיה*, ז (עמ' 367–386). המכון הישראלי לפואטיקה וסמיוטיקה ע"ש פורטר והקיבוץ המאוחד.

Gillman, A. (2018). *A History of German Jewish Bible Translation*. University of Chicago Press.

Greenspoon, L. (2020). *Jewish Bible Translations. Personalities, Passion, Politics, Progress*. University of Nebraska Press (Jewish Publication Society).

Sakai, N. (2009). How do we count a language? Translation and discontinuity. *Translation Studies*, 2(1), 71–88.

Seidman, N. (2010). *Faithful Renderings: Jewish-Christian Difference and the Politics of Translation*. University of Chicago Press.

המעבר אל התחביר: מחקר קורפוס התפתחותי בקרב אימהות ופעוטות

בסביבות גיל שנתיים, ילדים בעלי התפתחות תקינה מתחילים את המעבר הבלתי נמנע ממילים בודדות אל צירופי מילים, ובהמשך – להבעה תחבירית. מעבר זה הוא תהליך תשתיתי בהתפתחותם הסוציולקווגניטיבית של ילדים, שבו קונסטרוקציות מופיעות מתוך ההקשר האינטראקטיבי, והוא נקרא "המעבר אל התחביר" – *the transition into syntax*. המעבר אל התחביר ניכר בהתחלות פשוטות ביותר, כמו מילים יחידות, צירופי מילים וראשית הנטיות, המתגלגלות תוך כמה שבועות או חודשים אל התנהגות שפתית סדורה ומובנה המעידה על התגבשות מבנה הפסוקית הפשוטה – הופעת סדר מילים תחבירי בצירוף ובפסוקית, נושאים תחביריים, פרדיקטים, בנייני הפועל על תכונות הגזירה שלהם ונטיותיהם, התרחבות מילון התוכן ורכישת מילות פונקציה לסוגיהן (Dattner et al., 2019). תהליך זה הוא רכיב מרכזי וקריטי בפאזל הנבנה של הבנתנו את רכישת השפה, אבל קיים מעט מאוד מחקר מקיף ואינטגרטיבי מבוסס תיאוריה ועדויות אמפיריות היכול להסביר אותו.

בהרצאה המוצעת, המבוססת על תאוריית Usage-Based Psycholinguistics (Ellis, 2009; Bod, 2009; Romer & O'Donnell, 2016) נציג את הבסיסים התיאורטיים ושיטות המחקר המנחות את המחקר הנוכחי. מחקר זה נתמך על ידי שלושה מענקי מחקר רצופים של ISF (285/13, 219/17, 420/22) על התפתחות לקסיקאלית מוקדמת והמעבר אל התחביר בשיח אם-ילד בשני פעוטות דוברי עברית בגילים 8; 2–1; 2, המבוסס על בסיס נתונים מתועתק ומקודד של כ-750,000 מילים (Ashkenazi, 2015) ועל בסיס נתונים חדש הנאסף כיום. המחקר מתחקה אחר הופעת התחביר בשני הילדים בתפיסה דינמית-התפתחותית (Devescovi et al., 2005) מנקודות ראות מרובות – לקסיקאלית, מורפולוגית, תחבירית, ובעיקר – פרגמטית (Casillas et al., 2016). בהרצאה יוצגו ממצאים ראשוניים על שלושה מן הניתוחים המתבצעים כעת: ניתוח פרגמטי-תחבירי של אינטראקציה אם-ילד, בדגש על תפקידי המשוב; הופעתן של מילות הקישור הראשונות; והופעת קטגוריית היידוע. כל אחד מאלה נחקר הן בתשומה השפתית של ההורים (בעיקר האם), כדי להתחקות אחר הדרך שבה הדקדוק מוצג לילדים בהקשר פרגמטי עשיר, הן בהפקות של הילדים, כדי להתחקות אחר התגבשות הקטגוריות הדקדוקיות. הקשר בין תשומת ההורים המשתנה ובין ההתפתחות השפתית של הילדים הוא במוקד התיאורטי והאמפירי של המחקר (Ashkenazi, Gillis, & Ravid, 2020).

Ashkenazi, O. (2015). *Input-output Relations in the Early Acquisition of Hebrew Verbs* (doctoral dissertation, Tel Aviv University).

Ashkenazi, O., Gillis, S., & Ravid, D. (2020). Input-output relations in the early acquisition of Hebrew verbs. *Journal of Child Language*, *47*, 509–532.

Bod, R. (2009). From exemplar to grammar: A probabilistic analogy-based model of language learning. *Cognitive Science*, *33*, 752–793.

Casillas, M., Bobb, S. C., & Clark, E. V. (2016). Turn-taking, timing, and planning in early language acquisition. *Journal of Child Language*, *43*, 1310–1337.

Dattner, E., Kertes, L., Zwillig, R., & Ravid, D. (2019). Usage patterns in the development of Hebrew grammatical subjects. *Glossa*, *4*, 1–28.

Devescovi, A., Caselli, M. C., Marchione, D., Pasqualetti, P., Reilly, J., & Bates, E. (2005). A cross-linguistic study of the relationship between grammar and lexical development. *Journal of Child Language*, *32*, 759–86.

Ellis, N. C., Romer, U., & O'Donnell, M. B. (2016). Constructions and usage-based approaches to language acquisition. *Language Learning*, *66*(S1), 23–44.

פרקים בהתגבשות סגנון העיתונות העברי: על שלוש תופעות בראשית העיתונות העברית המודרנית

מקובל לקבוע את תחילתה של העיתונות העברית בחודש יוני 1856, עם תחילת הוצאתו לאור של העיתון "המגיד" (קרסל, תשכ"ד, 11; גלבו, תשנ"ב, 9). בעקבות "המגיד" החלו לצאת לאור בהדרגה עיתונים עבריים נוספים, בעיקר באירופה ("המליץ", "הצפירה" ועוד) ובארץ ישראל ("הלבנון", "חבצלת", "הצבי" ועוד [גלבו, תשנ"ב]). התפתחותה של העיתונות העברית הייתה כרוכה בשני תהליכים מרכזיים אחרים: התפתחותה והתגבשותה של העיתונות העולמית מצד אחד (Emery & Smith, 1954; לימור ומן, תשנ"ח, 20–33) והתמורות בדמותה ובמעמדה של הלשון העברית מצד שני: דחיקת לשון ההשכלה מן הלשון הכתובה על ידי "נוסח מנדלי" ולצידה תחיית הדיבור העברי וכינון היישוב העברי בארץ ישראל.

עד כה כמעט שלא נחקרה לשונה של העיתונות העברית המוקדמת (רשף, תשע"ד, 327). כדי לספר את סיפור התגבשותה של לשון זו הותקן קורפוס שנועד להביא מדגם מייצג ממנה. הקורפוס כולל מבחר טקסטים שהתפרסמו בשנים 1884–1920 בעיתונים האלה: מעיתוני מזרח אירופה – "המגיד", "המליץ", "הצפירה" ו"הזמן"; מעיתוני היישוב הישן – "חבצלת"; מעיתוני משפחת בן-יהודה – "הצבי", "השקפה", "האור" ו"דאר היום"; ומעיתוני העליות השנייה והשלישית – "הפועל הצעיר", "האחדות" ו"הארץ". בסך הכול הובאו בקורפוס 1,775 קטעי טקסט מ-85 גיליונות של העיתונים הנ"ל, והקורפוס המלא מונה קרוב ל-184,000 מילים.

בהרצאתנו נתחקה אחר התמורות שחלו בלשון העיתונות העברית המוקדמת באמצעות בחינת שלושה מאפייני לשון:

1. השימוש בצורות וְיִקְטֹל – נראה את היעלמותן ההדרגתית של צורות וְיִקְטֹל מלשון העיתונות;
2. צורתם של מילים ושל שמות זרים – נראה את השתלטותן ההדרגתית של הצורות המודרניות על שמותיהן של רוסיה ושל אנגליה ועל שמו של חודש דצמבר;
3. השימוש בכינוי החבור לגוף ראשון רבים – נראה את השימוש הנרחב יחסית בכינוי החבור לְמַדְבָּרִים, כגון **בעירנו**, **במושבתנו**, **לאחינו**, שנעלם בהמשך התפתחותה של לשון העיתונות.

מראי מקום

גלבו, מ' (תשנ"ב). לקסיקון העיתונות העברית במאות השמונה עשרה והתשע עשרה. מוסד ביאליק.

לימור, י' ומן, ר' (תשנ"ח). עיתונאות: איסוף מידע, כתיבה ועריכה. האוניברסיטה הפתוחה.

קרסל, ג' (תשכ"ד). תולדות העיתונות העברית בארץ ישראל. הספריה הציונית.

רשף, י' (תשע"ד). שלושה דורות בעיתונות העברית של ראשית המאה העשרים. לשוננו, ענ, 327–344.

מי כן מכיר את אופיר? ספרי פעוטות כסוגה

ספרי פעוטות הם יצירות המיועדות לפעוטות מגיל לידה ועד גיל שלוש. ספרים אלו מניחים שהנמען הישיר אינו מדבר, או מצוי במסגרת הליך רכישת השפה, ומכאן הם נוטלים לעצמם "תפקיד" של הכרת השפה לילד – הן המדוברת הן הספרותית.

המחקר הספרותי אודות ספרות ילדים מתמקד בספרים לגיל הרך ובכתיבה לבני הנעורים. ספרי פעוטות לא זכו עד כה לעיון מחקרי מעמיק. בהרצאה זו אבקש להגדיר את סוגת ספרי הפעוטות, ולהתמקד הן בהיבט האיורי, שכן בספרים אלו האיור דומיננטי כמו הטקסט ולעיתים אף יותר ממנו, הן בהיבט העלילתי והתמטי – תחומי העיסוק של ספרי פעוטות. מיפוי ספרי פעוטות בעברית (מקוריים ומתורגמים) שפורסמו בין השנים 2009–2022 מניב הבחנה בין שלוש תת-סוגות המרכיבות את הסוגה: "ספרי מושג" – ספרים לקסיקליים מחוסרי נרטיב המנהירים מילה או מושג; "ספרי ריטואל", שעניינם הקניית הרגל מסוים, וכן ספרי פעוטות עלילתיים המשרטטים נרטיב מורכב ומשמשים הטרמה לספרות המאוירת לגיל הרך.

המיפוי לעיל מלמד על שתי גישות הדרות יחדיו בכפיפה אחת: זו הרואה בספר הפעוטות אמצעי התפתחותי וחלק מעולם המשחק של הפעוט (Benson, McMullen & Brody, 2022), מול זו הרואה בספר הפעוטות יצירת אומנות. מיפוי זה גם מאפשר להבחין בין יצירות העונות להגדרתו של איזר (Iser, 2000) כ"ספרי תזה", שהן דיסקטיות ובעלות מסר אחיד, ובין יצירות המפתחות חשיבה פרשנית בהתאם לאישיותו של הילד ולערכי החברה שבה הוא חי (Fish, 1980). מכאן שאלו הרואים את ספרי הפעוטות ככלי להנחלת שפה, בד בבד עם מפגש ראשון עם חוויה אומנותית המקדמת חשיבה, יעדיפו ספרי פעוטות ריטואליים או עלילתיים על פני אלו העוסקים בהנחלת מושגים, וזאת מתוך אי-הלימה למספרם ההולך והגובר של ספרי-המושג המתפרסמים בישראל בשנים הנבדקות.

מראי מקום

Gardner-Neblett, N., Holochwost, S. J., Gallagher, K. C., Iruka, I. U., Odom, S. L., & Pungello B. E. (2017). Books and toddlers in child care: Under what conditions are children most engaged? *Child & Youth Care Forum*, 46(4), 473–493. DOI: 10.1007/s10566-017-9391-4.

Iser, W. (2000). *The Range of Interpretation*. Columbia University Press.

Schwarcz, J. H. (1982). *Ways of the Illustrator: Visual Communication in Children's Literature*. American Library Association.

Smith, L., & Yu, C. (2008). Infants rapidly learn word-referent mappings via cross-situational statistics. *Cognition* 106(3): 1558–1568. doi: 10.1016/j.cognition.2007.06.010.

'הדור השני' ב'עידן של העד': מישל קישקה, הדור השני: דברים שלא סיפרתי לאבא

ביצירתו האוטוגרפית *הדור השני – דברים שלא סיפרתי לאבא* (2013), משחזר מישל קישקה את ילדותו בבגליה (נ. 1954) וחייו בישראל (מ-1974), שהוטבעו בחותמו של אב ניצול שואה ששנים ארוכות שתק על אודות עברו, ולאחר מהפך היה לדמות ציבורית, מעין שליח ציבור של השואה. היצירה ההיברידית – טקסט/דימוי ויזואלי – מתארת באמצעות מדיום זה את המשא הכבד המוטל על קישקה, כבן "הדור השני" המתמודד עם "פוסט־זיכרון" (postmemory) של עבר שאותו לא חווה, אך נכח באופן קבוע בחייו.

הספר מחולק לחמישה פרקים המגוללים באופן ליניארי את ההיסטוריה המשפחתית – ילדות ונעורים, התאבדות האח המהווה זרז למהפך של אביו, הקשיים להתמודד עם הפרסונה החדשה והסיום הקטרטי של האמן, המאזכרים את תבנית הטרגדיה היוונית האריסטוטלית.

המהפך שעובר האב משתיקה לדיבור מקביל בתבניתו לתאוריה של ההיסטוריונית הצרפתייה אנט ויווירקה (Wieviorka) שבספרה *עידן העד* (1998) היא בוחנת את השינוי בהתייחסות לעדות ניצולי השואה על ציר הזמן. החוקרת מבחינה בשלושה שלבים רצופים בהתפתחות תפקידיהם של עדי השואה: הראשון, עדויות קורבנות השואה שהשאירו אחריהם יומנים, מכתבים ויצירות אומנות; השלב השני – העד כקורבן – כפי שמצא ביטוי בעדויות במשפט אייכמן, והשלב השלישי – **העידן של העד** הבוחן כיצד בעשורים האחרונים עוברת סמכות הניצולים כעדים שינוי דרמטי, כשהביקוש לעדויותיהם, הנחשבות למקור היסטורי חשוב, הולך וגובר, דבר המתבטא לא רק בעדויות הישירות, אלא גם באמצעות מדיה תקשורתיות נוספות (סרטים, הקלטות וספרי זיכרונות).

ברומן הגרפי מתאר קישקה תהליך דומה שעבר על אביו – משתיקה לדיבור, כתיבה והנצחה, ההופכות למעין "שגריר" של השואה. הוא יוצא מאחורי הקלעים ותופס את מקומו על הבמה, כשדמותו הפכה מקורבן לגיבור ולנציג מובהק של "העידן של העד". הדבר מוצא ביטוי ויזואלי, בין השאר, בשני איורים: בראשון יושב האב במחסן חנות הבגדים המשפחתית. שם, מנותק מהציבור, הוא תופר תגים לבגדים (22); ואילו בשני, המתרחש לאחר שנים, הוא מופיע בטקס רשמי ליד מוזיאון שעוצב בקרון רכבת טרנספורט הקרוי על שמו, ולבנו הוא מספר ש"מחר אני נוסע לאושוויץ עם שר ההגנה... אני נושא את דגל הניצולים מבגליה." (79).

קישקה מתאר תהליך כפול: בעוד האב יוצא מהצללים של השואה וצובר כוח ציבורי משמעותי, כך גם משתחרר הבן מצל העבר המשפחתי, כשהוא מעלה את לבטיו, את תסכוליו ואת חרדותיו בתהליך הכתיבה/ציור שבו הוא מעבד את הזיכרון לספר אוטוגרפי. כך, הפקעת תחום הפרט לטובת רשות הכלל טומנת בחובה, לגבי דור הניצולים ובני "הדור השני" כאחד, אלמנט של קתרזיס, של שחרור ושל הקלה.

ההרצאה תבחן כיצד הנושאים שהוצגו משתקפים ברומן הגרפי שבו הטקסט המילולי ישיר, ענייני ונטול מטפורות ואילו הלשון הוויזואלית מורכבת, אירונית ודרמשמעית – כשהשילוב בין השניים מעצים את התהליכים שאליהם נחשפים הקוראים.

מראי מקום

קישקה, מי (2013). *הדור השני: דברים שלא ספרתי לאבא*. מודן.

הספר העברי הוא תרגום של קישקה למקור שראה אור בצרפתית:

Kichka, M. (2012). *Deuxième génération: ce que je n'ai pas dit à mon père*. Dargaud.

Hirsch, M. (2012). *The Generation of Postmemory: Writing and Visual Culture after the Holocaust*. Columbia University Press.

Wieviorka, A. (1998). *L'ère du témoin*. Plon.

Wieviorka, A. (2006). *The Era of the Witness* (Trans. J. Stark). Cornell University Press.

העברית שפה חיה ובוועטת אפילו בשירי תפילה בני זמננו

מרכיב חשוב בשירי תפילה ישראלים בני זמננו הוא שימוש בעברית ישראלית, כולל זו המיוצגת [באופנות הכתובה] **כמדוברת** (כוזר, תשס"ב): "הה, אלוהים, בחיך ---" פונה המוען, הדובר המתפלל בשיר, פנייה מכוונת ומודעת אל נמענו התוך־שירי, אלוהיו; ובמקביל פונה המשורר, מתוך מודעות, לנמענו החוץ־שירי, קהל קוראיו.

רצונם של משוררים רבים לבטא את תפילותיהם בלשון בת־הזמן גורם להם להשתמש בלשון שאינה מקובלת כשירית: השירה בזמננו ירדה ממגדל השן המרוחק שלה ונוצרו בה היתרים לשוניים רבים; שירי התפילה האישיים, כמו שירים ליריים בכללם, משקפים את רוח התקופה.

המחקר שהרצאה מבוססת עליו: בדקתי 60 שירים באנתולוגיה **קרבת מקום – שירי תפילה** (2011) 30 שירים במפה דיגיטלית שנקראת **האוצר – אוצר השירה העברית**.

מצאתי שביותר ממחצית השירים האלה (50 שירים), השתמשו המשוררים במבנים ובביטויים הנתפסים הן אצל הדובר והן אצל דוברי הלשון האחרים כצורות ביטוי 'כשרות' בשפה המדוברת (ובייצוגה באופנות הכתובה כמדוברת), שפה שיש בה ריבוי של כינויים, של חזרות ושל קריאות, הקפדה רופפת על תקן לשוני ועל מבנים תחביריים מהודקים וביטויי עגה ולעז (בורוכובסקי־בר אבא, 2010: 219–251).

תוצאת כל אלו היא פער קוטבי בין הלשון המקובלת **בתפילה ליטורגית** העומדת בתשתיתו של כל שיר תפילה, ובין **שיר התפילה** עצמו; בתפילה מתאים "לדבר" אל אלוהים בלשון היאה לו: גבוהה, צחה ונשגבה; ואילו משוררים ישראלים בני זמננו מרגישים שלשון זו לרוב אינה הולמת את רעיונותיהם ואינה מספקת הבעה מדויקת לצורכיהם הרגשיים **האותנטיים**. אך כיוון שלעברית בכללה, ועוד יותר ללשון התפילות, היה לאורך הדורות מעמד מיוחד של **לשון קודש**, קשה במיוחד לעיכול העברית המיוצגת כמדוברת והבוטה לעיתים, כאמצעי הבעה בשירי תפילה, ובעיקר כשהמושא המפורש של שיר התפילה הוא הקב"ה.

לצד הדיסוננס האמור חשוב לקבוע, שהכנסתם של אמצעים המיוצגים כדיבוריים בלשון ישראלית רעננה, מפתיעה, "חצופה", לא־נשגבה, עממית; וכן שבירתם של כללי הלשון ה'טבעית' – כל אלה יוצרים **דיאטומטיזציה וחידוש**, והם משמשים למשוררים, לרבות משוררים מסורתיים ושומרי מצוות, כלי אקספרסיבי ויעיל לבטא בו את רגשותיהם ברוח הזמן, ומסייעים לקוראים בני הזמן להזדהות עם אותם השירים.

מראי מקום

מקורות ראשוניים

האוצר – אוצר השירה העברית, מפה דיגיטלית לשירה : <https://poetim.com>.
מאירי, ג' ושרקזי, נ' (עורכים) (2011). קרבת מקום – שירי תפילה. ידיעות ספרים.

מקורות משניים

בורוכובסקיבר אבא, א' (2010). העברית המדוברת: פרקים במחקרה, בתחבירה ובדרכי הבעתה. ירושלים: מוסד ביאליק.

כוזר, ר' (תשס"ב). תבנית החג"ים [חסר גוף, מין, מספר; סתמי] הפשוטה בלשון המיוצגת כמדוברת. תעודה, יח, 329–352.

סוברן, ת' (תשס"ב). מגעים בין לשון הדיבור ללשון השירה. תעודה, יח, 395–419.

קרמיקס: אומנות ואפשרות הסיפור

בהרצאה אתייחס ליסודות הקומיקס. אשאל על מותר הסיפור המצויר בהתייחס אל מבנה הבירור והצירוף, ואשאל אם גישה זו מבהירה היבטים ארספואטיים לגבי מעשה האומנות וכיצד זה נעשה. בהרצאה אבקש להציע מענה שיתמקד בעצם האפשרות לארוג סיפור.

אתבסס בעיקר על הגישה הסמיוולוגית של רולאן בארת ויחסה לגישה הפנומנולוגית הרמנויטית של האנס גאורג גאדמר תוך התמקדות בתימת 'קריאת הקורא'. אבקש להציג את הקומיקס כמערכת סימון תרבותית שנעה בין הוראה מצביעה (דנוטטיביות) לבין רמיזה מתוך יצירת הקשר (קנוטטיביות) (בארת, 2006). הואיל וכך, עצם הסימון האנושי מאפשר לייחס לביטוי האומנותי אופן הבנה שמונע במרחב שבין השקת דימויים לבין חיבורי לשון אפשריים. במרחב זה המחשבה עשויה להתפתח לכיוונים שונים – במסגרת מה שאני מכנה קרמיקס (חיבור מתוך תערובת). בדבריי אתייחס אל היבטים בקביעת הנרטיב ברוח יאקובסון (רשלבך, 2011). לבסוף אתייחס להיבטים שעניינם היחס בין התמונה לדימוי, לפי גאדמר (Gadamer 2007).

כגישה אומנותית, גישת הקרמיקס מתמקדת ב'אפשרות ליצירת נרטיב'. בדרכה היא מפלסת לתלמידיות האומנות יכולת להציג יצירות שהן ביטויים עכשוויים של אומנות, שיש בהם ביטוי אישי שמאפשר פריצת דרך. כלומר הקרמיקס מאפשר עבודות אישיות שבדרכן המשחקת והיוצרת, הן מציעות אפשרות לאחדות נרטיבית על בסיס של תחביר אקראי. כך נוצר ניסיון משחקי לשלב בין התבטאות צורנית לבין יצירת מרחב סיפורי אפשרי.

במילים אחרות, התחביר המערבב (קרמיקס) מציע לצופה רצף הבנה אפשרי מתוקף המבנה שלו, וזאת חרף העובדה שהתחביר האסוציאטיבי של היוצר נמנע מראש מלהיות סיפור ברור.

בהרצאה אדגים ואציג את הנושא באמצעות עבודות של סטודנטים לאומנות בשלבים השונים של הכשרתם לפעילות בשדה הוראת האומנות.

מראי מקום

בארת, ר' (2006). *יסודות בסמיוולוגיה* (א' להב, תרגום). רסלינג.

רשלבך, ח' (2011). *מעשה האמנות: בין משמעות להתענגות*. רסלינג.

Gadamer, H. G. (2007). The artwork in word and image: "So true, so full of being". In: R. E. Palmer (trans. & ed.). *The Gadamer Reader: A Bouquet of the Later Writing*. Northwestern University Press Evanston.

פעולות דיבור אירוניות בתגובות לפוסטים של פוליטיקאים בפייסבוק

הרצאתנו תעסוק בהיבטים שונים של פעולות דיבור אירוניות בתגובות לפוסטים של פוליטיקאים ישראלים מרכזיים (שבעה ראשי מפלגות) בשנים 2020–2021.

דפי הפייסבוק של פוליטיקאים משמשים כמרחב שיח ציבורי-פוליטי בעל אפיונים ז'אנריים ייחודיים, ובראשם טשטוש הגבולות בין הציבורי לפרטי ובין הרשמי לבלתי-רשמי, וכן מסגור קוגניטיבי של הפוליטיקאי. (בעלת הדף) ותומכיה. כחלק מקבוצת ה'אנחנו' החיובית, בעוד פוליטיקאים מהמחנה היריב ותומכיהם ממוסגרים כקבוצת ה'הם' השלילית (Kopytowska, 2013). תוצאה ישירה של אלה היא מצד אחד שיח אוהד ומקרר בין התומכים לבין הפוליטיקאי המועדף עליהם ובינם לבין עצמם (שוקרון-נגר, 2022), ומצד שני – תגובות עוינות המכוונות הן נגד פוליטיקאים ממפלגות יריבות (בפרט אלה הנמנות עם המחנה היריב) הן (בעיקר) נגד תומכיהם, בין שבהתנגחויות ישירות ואישיות איתם, ובין שבדיבור מלגלג ומזלזל עליהם בגוף שלישי (שוקרון-נגר, 2021).

אחת האסטרטגיות הבולטות בקורפוס זה בניגוח המחנה היריב ובמיצובו כנחות בהשוואה לקבוצת ה'אנחנו' של המגיב. היא האירוניה הלשונית – כלי לשוני הקשור בקשר הדוק לביקורת (Dyrel, 2018) ולהבעת עליונות (לבנת, 2022). בהרצאתנו נציג ממצאים ראשוניים בנושא זה מפרויקט מחקר תלת-שנתי הנתמך על ידי הקרן הלאומית למדע (מענק מס' 2738/21).

המחקר משלב בין ניתוח בלשני לבין למידת מכונה, בפרט זיהוי אוטומטי של אירוניה בתגובות לפוסטים. שילוב זה מבוסס על התובנה שלאירוניה הלשונית צורות רבות, ולכן היא מעמידה קשיים רבים הן בפני בלשנים הן בפני חוקרים המבקשים לזהות אותה באופן ממוחשב. בהשראת הזרקור שהפנה הברקייט (Haverkate, 1990) לשאלת הכנות של פעולת הדיבור ככלי לסיווג מבעים ככנים או אירוניים, המתודה שנבחרה במחקר זה היא להתבונן באירוניה הלשונית דרך הפריזמה של פעולות דיבור.

למחשב ניתנת רשימה ראשונית של מרקרים (אינדיקטורים) לשוניים לביצוע פעולות דיבור שונות, כגון הבעות תודה, התנצלויות, בקשות וכו', ובאמצעותה הוא יוצר קורפוס ראשוני של תגובות המכילות את פעולת הדיבור הנתונה. מבעים אלה מסווגים וממוינים ידנית למבעים כנים או אירוניים, וכך מתקבלים שני תת-קורפוסים של מבעים בכל קטגוריה של פעולת דיבור. באמצעות למידת מכונה המחשב משווה בין המבעים האירוניים למבעים הכנים באותה קטגוריה של פעולת דיבור, מזהה מרקרים נוספים לביצוע פעולת הדיבור (שלא זוהו באופן ידני) ובכך מעשיר את הקורפוס שנבחן לאחר מכן איכותנית בכלים בלשניים.

לאור בדיקה מקדימה של קורפוס ראשוני אנו מניחות ראשית, שבכל קטגוריה של פעולת דיבור יש הבדלים בין המבעים האירוניים למבעים הכנים מבחינת המרקרים המשמשים לסימון הביצוע של פעולת הדיבור, ושנית, שבכל קטגוריה של פעולת דיבור יש לאירוניה הלשונית מרקרים ייחודיים בהשוואה למרקרים המשמשים לסימון אירוניה בפעולות דיבור אחרות.

בהרצאה נציג ממצאים ראשוניים מן הקטגוריה של התנצלויות אירוניות. נדגים את שיטת העבודה (איסוף ידני של המרקרים המאפיינים פעולת דיבור זו והעשרת הרשימה בעקבות למידת מכונה),

נתאר את אופן התיוג של התנצלויות לאירוניות ולכנות ואת הקשיים הכרוכים בכך, ולבסוף נראה כמה דוגמאות בהקשרן ונציע מסקנות ראשוניות.

מראי מקום

לבנת, ז' (2022). מצחיק זה לא: האירוניה הלשונית כפרקטיקה של שיח. רסלינג.
שוקרוןגר, פ' (2021). הדהודים אירוניים כאסטרטגיה של השתקה בתגובות לפוסטים של פוליטיקאים בפייסבוק, עיונים בשפה וחברה, 14(1), 318–301.

שוקרוןגר, פ' (2022). "אין כמוך ביבי חיים שלי בלב": ישראלים כותבים לראש הממשלה. עיונים בשפה וחברה, 15, 159–138.

Dynel, M. (2018). *Irony, Deception and Humour: Seeking the Truth about Overt and Covert Untruthfulness*. Mouton de Gruyter.

Haverkate, H. (1990). A speech act analysis of irony. *Journal of Pragmatics*, 14, 77–109.

Kopytowska, M. (2013). Blogging as the mediatization of politics and a new form of social interaction: A Case study of "Proximization Dynamics" in Polish and British political blogs. In: P. Cap, & U. Okulska (eds.). *Analyzing Genres in Political Communication* (pp. 379–421). John Benjamins.

שירי זמר עבריים "מגויסים" בעשור הראשון למדינה – מאפיינים לשוניים

העשור הראשון למדינת ישראל התאפיין בשלל אתגרים (ביטחוניים, כלכליים וחברתיים) ובאירועים בעלי גוון ממלכתי שנטבע בהם חותם של ראשוניות, וכמו בתקופות מאתגרות אחרות בארץ, נכתבו גם בו שירי זמר בעלי זיקה ישירה אל המציאות. שירי הזמר, שנכתבו בתקופה האמורה וליוו אותה, הגיבו על המציאות המתהווה ועל אתגריה מתוך פרספקטיבה המערבת התבוננות, הזדהות והשתתפות, ולפעמים גם מתוך ביקורת סמויה. ייחודם בכך שמאחר שהם נכתבו תוך כדי התהוותה של המציאות החדשה ועתירת האירועים וכמעט כתגובה ספונטנית עליה, הרי שהם מתעדים למעשה תופעות ואירועים קונקרטיים בני התקופה שניתן לראותם כבעלי מכנה משותף. יש להדגיש כי הדבר לא נעשה על-פי הזמנה מטעם הממסד, אלא כ"התגייסות" עצמית מטעם המחברים. אלה נאחזים בתופעות שהן חלק בלתי נפרד מן החוליו, כגון חנוכת קו המים ירקון-נגב, כריית נחושת בתמנע, מציאת נפט בחלץ וכדומה, ומוצאים לנכון להגיב עליהן בשירי הזמר ואף לרוממן.

נשאלת השאלה אם מלבד הצד האידיאולוגי המשתקף מתוך הקורפוס של שירי הזמר המגויסים אפשר למצוא גם קווים משותפים נוספים. בהרצאתי אבחן מדגם מייצג מתוך הקורפוס של שירי הזמר הללו שנכתבו בעשור הראשון למדינת ישראל, ובהם "זכריה בן עזרא", "רומיה ויואלי", "סימונה מדימונה", "בת הכותן מבית שאן", "שיר הבוקרים", "הורה ממטרה", "המסילה לבאר שבע", "שיר ערש נגבי" ועוד, ואֶדְרֵשׁ להיבטים הלשוניים שלהם. אנסה להצביע על תופעות לשוניות בולטות החוזרות על עצמן בשירים השונים והופכות אפוא למאפיינים משותפים בקורפוס שירי הזמר ה"מגויסים", כגון דרכי השימוש בלשון המקורות והפונקציות שלהן (חילון, הגבהה ועוד), מְשַׁלְבֵי לשון ודיבור "אתני" בשירות ההיבטים האידיאולוגיים של שירי הזמר ועוד.

לצד שירי הזמר ה"מגויסים" שנכתבו בעשור הראשון למדינה נכתבו והושרו גם שירי זמר מסוג אחר, לא מגויסים בעליל. הללו התמקדו ב"אני" הפרטי של המחברים ולא בנושאים שמענייננו של הקולקטיב, ונגעו בעיקר בנושא האהבה, אך גם בנושאים אחרים שאין להם דבר עם הרוח החלוצית-ממלכתית הנושבת משירי הזמר ה"מגויסים" ("על חוף אילת, אני ואת", "אנו נפגש", "קרה זה רק הפעם", "אלישבע", "בובה בובתי" ועוד). במהלך ההרצאה אגע לשם ההשוואה בהיבטים מתוך הרובד הלשוני של שירי הזמר הללו כדי להבליט את השוני בין שתי החטיבות ולחדד את ההבחנה בנוגע לקורפוס השירים שבלב הדיון.

מראי מקום

אלירם, ט' (2006). *בוא, שיר עברי – שירי ארץ ישראל: היבטים מוזיקליים וחברתיים*. אוניברסיטת חיפה.

הכהן, א' (1997). שיר מְלֻוֹה היסטוריה. *עת-מול, עיתון לתולדות ארץ ישראל ועם ישראל*, כג(1), 18–20.

רשף י' (2014). התהוותו של שיר העם העברי: היבטי לשון וסגנון. *מוזיקה בישראל, עיונים בתקומת ישראל*, 8 (410–431). מכון בן-גוריון לחקר ישראל והציונות. אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

שחר, נ' (2006). *שיר שיר על-הנא: תולדות הזמר העברי*. מודן.

חידת לאה איילון – על שירה בלי תחביר

לאה איילון פרצה לשירה הישראלית בראשית שנות השמונים וזכתה להתקבלות מיידיית מצד ביקורת הספרות. בין 1983 ל-2017 הוציאה עשרים ספרים (15 קובצי שירה וחמישה קובצי פרוזה), וכל ספר שיצא לאור זכה מייד להתייחסות של ביקורת הספרות. נכתבו עליה עשרות מאמרים. שיא קבלתה – בהוצאת מבחר שיריה על ידי מוסד ביאליק בספר "ניצוצות וחג שמח" (2017), בעריכתו של חוקר הספרות והמבקר דן מירון ובמסגרת הביקורת הארוכה והמשבחת שלו.

שיריה של איילון התקבלו בהתלהבות ובעניין בעיקר בקרב מבקרי הספרות וקוראי שירה ספורים, שכן שיריה קשים להבנה. הכתיבה שלה אישית וחידתית, והמחיר – מעט קוראים.

המשוררת אגה משעול כתבה כי יותר מאשר מושכים אותה תכניה של איילון – מושכת אותה לשונה הייחודית (משעול, 2016). יותם ראובני (2018) כתב כי העולם שאיילון בוראת בסיפוריה מתאפיין בשפה משלו. המבקרים מבליטים במיוחד את החריגות מהתקן הלשוני, בפרט במישור התחבירי. המעיין בשיריה של איילון, המוקדמים והמאוחרים, חש כי הלשון רחוקה מלהיות תקינה, במיוחד בעייתי הצד התחבירי שלה ואופן הקישור של חלקי המבע.

בהרצאתי אציג דרכים אחדות שבהן חורגת המשוררת מן התקן התחבירי, ואדון באפשרויות להתגבר על קשיי הקריאה שחריגות אלה מציבות. הינה דוגמה לחריגות מן התחביר בשיר 'קלי' משנת 2007.

• היעדר סימני פיסוק

לֹוּ הַיָּרֵחַ הָיָה מְאִיר אֶת הַלַּיִל
וְרוֹאִים מִי אֲנִי עֹכְשׁוֹ
וְאֶת שְׂשִׁיף לִי
סְאֲדִיזִם.

בהיעדר סימני פיסוק, איך תפוענח המילה 'סאדיזם'? האם היא תמורה ליאת ששייך ליי או לכל השורות הקודמות לה? או שאין היא תמורה כלל?

• חזרות; עודף סימני פיסוק; רב'משמעות

וּכְשֶׁהִכַּל יִתְחַלֵּק
לְשִׁתִּי
שְׁתִּי
שְׁתִּי
קְבוּצוֹת מְשֻׁסוֹת זֹו נִגְדֵּז זֹו
נְחִיף (:
נְחִיבֵק (
נְחִיזֵק !
זֶה אֶת זֶה
נְצַפִּים מִיָּרְאָה מְרַחֵק

כִּי כָּל זֹגוֹת הָאִימִישׁ כָּבֵר עָבְרוּ לָהֶם שְׁלוּבִים בְּזָרוּעַ
וּמִמְתִּינִים לְשֶׁבֶת
וְלִיקָר ד'.

מה פשר החזרה המשולשת על המילה 'שתי' כיצד אפשר להבין את הקטיעה בין הפעלים 'נחידך, נחבק, נחזק' לבין המשלים 'זה את זה' את מה מנמקת פסוקית הסיבה 'כי כל זוגות האימיש [...]'?

• קישורים לוגיים עמומים

וְרוּצוּ
וְלֹא כְמוֹנִי
נָפָה
עַם חֲזִיקָה
וּבְהֶקֶץ חָהַב חֲצָאִית
אֶלָּא מְכַעֵר וְדוֹחָה.

הרצאתי תגייס את כלי הבלשנות כמענה לאתגרי הפענוח שמציבה שירת איילון. אני מציעה לקרוא את שיריה קריאה לא לינארית החושפת את הזיקות בין השדות הסמנטיים הדומיננטיים בכל שיר בדרך אל סוג של קוהרנטיות בחשיפת מילונה הפואטי של המשוררת.

מראי מקום

איילון, ל' (2017). ניצוצות וחג שמח. מוסד ביאליק.

מירון, ד' (2017). גיצים בוערים בשירה ומעבר לה: לרגל כינוס שיריה של לאה אילון. אות: כתב עת לספרות ולתאוריה, 7, 5–43.

משעול, א' (2016, 16 במרץ). המלצת קריאה: אגי משעול על "אושר ושמחה". הארץ, ספרים.

<https://www.haaretz.co.il/literature/study/.premium-1.2874180>

סוברן, ת' (תשס"ג). מגעים בין לשון הדיבור ללשון השירה. תעודה, יח, 395–419.

"הסיף" לילדים: עיבוד סיפורו של עגנון כקומיקס לילדים בידי שי צ'רקה

יצירתו של ש"י עגנון נמנית עם הקלסיקה של הספרות העברית החדשה. ואולם, לשונו, הקשורה ללשון המדרש והמקרא, קשה לילדים הגדלים בישראל של היום משום ריחוקה מלשון הדיבור. גם הנושאים שבהם עוסק עגנון, כמו עגינות, משבר אמונה ואימי המלחמה אינם נחשבים כמתאימים לילדים. את האתגר של הנגשת הטקסט העגנוני לילדים דרך העיבוד לקומיקס לקח על עצמו הקומיקסאי שי צ'רקה, שבחר לעבד את סיפורו של עגנון "הסיף". לפני כן עיבד צ'רקה לקומיקס גם תכנים יהודיים קלסיים כספרי בבא העוסקים בפרשת השבוע ובִּיצורים המופלאים באגדות חז"ל, תוך הארתם באור הומוריסטי, וכן סיפורים נוספים של עגנון בקובץ הקודם שלו **שי ועגנון שלושה סיפורים** (2012).

הסיפור "הסיף" יצא לאור לאחר מותו של עגנון בתוך הקובץ **תכריך של סיפורים** (1984) בידי בתו אמונה ירון. החלק הראשון של הספר נקרא "יום אחד", על שם הסיפור הראשון שלו, ונחתם בסיפור "הסיף". חמשת הסיפורים בחלק זה של **תכריך של סיפורים** מתרחשים בזמן מלחמה או פרעות: ארבעת הראשונים באירופה והחמישי – "הסיף" – בירושלים. לכן, מעניין לבחון מהם שיקוליו של הקומיקסאי לבחור דווקא בסיפור זה כקומיקס לילדים, אף על פי שנושאו המרכזי עוסק בעוינות בין שני עמים, הנקשרת גם לרצח המשורר יהודה הלוי.

בכוונתי להראות כי צ'רקה בחר לעבד סיפור זה לקומיקס לילדים הן משום שיש בו אלמנט חזותי מובהק בדמות הסיף הנקשר למשחקי מלחמה בסיפורים ובמשחקי פנטזיה לילדים, הן משום שהסיף מואנש – הוא מדבר ומתווכח עם בעליו, בדומה לחפצים השונים בסרטי אנימציה כדוגמת **היפה והחיה**. כמו כן, הפרשנות האידיאולוגית העולה מן הסיפור קשורה בהתיישבות הציונית בישראל, והאזכורים הרבים מתוך התרבות והמסורת היהודית, כמו גם ההקשר הביוגרפי האישי והספרותי של עגנון, תרמו לבחירתו של צ'רקה ב"הסיף".

כדי להראות כיצד העיבוד של הסיפור העגנוני לקומיקס, שהוא מדיום היברידי המשלב בין תמונות לטקסט כתוב, עוזר לרתק את קהל הילדים ולחבב עליו את הסיפור, אסקור תחילה את הטרנספורמציות המרכזיות שנעשו בעיבוד הסיפור העגנוני לקומיקס לילדים, ובהמשך את השוני באפשרויות הפרשנות. בהרצאה זו אסתמך על מושגים מהתאוריה של העיבוד הספרותי, שהיא חלק מתורת התרגום (דנש, 1979, ויסברוד, 2007, שנברג, 2016, Toury, 1995), ועל העיבוד הבינ־סמיוטי (Hutcheon, 2006) שאליו משתייך הקומיקס, ובו יידונו היחס בין התמונות לטקסט הכתוב (McCloud, 1993), וההשתמעות הפוליטית הנובעת מן העיבוד (פילק, 2017).

מראי מקום

- דנש, א' (1979). לקראת טיפולוגיה של עיבודי טקסטים ספרותיים. (ג' טורי, תרגום). *הספרות*, 28, 70–75.
- ויסברוד, ר' (2007). *לא על המילה לבדה – סוגיות יסוד בתרגום*. האוניברסיטה הפתוחה.
- עגנון, ש"י (1984). "הסיף". *תכריך של סיפורים* (עמ' 41–46). שוקן.
- עגנון, ש"י, וצירקה, ש' (2018). *שי ועגנון – הסיף*. ירושלים, שוקן.
- פילק, ד' (2017). *הפוליטיקה של הקומיקס*. רסלינג.
- שנברג, ג' (2016). *העיבוד הספרותי – מהו*. רסלינג.
- Hutcheon, L. (2006). *A Theory of Adaptation*. Routledge.
- McCloud, S. (1993). *Understanding Comics: The Invisible Art*. Harper Collins.
- Toury, G. (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. John Benjamins.

“אצווה להציב כאן שורה של פנסי חשמל ותוך שישה חודשים לא תוכלו להכיר את המקום” – התרגום לעברית של ייצוגי טכנולוגיה ומדע בסיפורי שרלוק הולמס

תרגום ספרות בלשים המכילה מינוח מדעי, טכנולוגי ורפואי נחשב אתגר קשה במיוחד בתחום תרגומי בדיון (Linder, 2020; Montgomery, 2000). בהרצאתי אסקור מבוחר מונחים המתייחסים למופעי מדע וטכנולוגיה חדישים לתקופתם בסיפורי שרלוק הולמס בהשוואה לבחירות של המתרגמים בתרגומים מודרניים ועכשוויים לעברית. אסביר את הדמיון ואת ההבדלים בייצוג המדע והטכנולוגיה באמצעות הידע המדעי המשוער של הקוראים.

כאשר התחיל ארתור קונן דויל לכתוב את סיפורי שרלוק הולמס במחצית השנייה של שנות השמונים של המאה התשע עשרה, הוא הפנה את כתיבתו לקהל האנגלי המשכיל בן זמנו, ושזר בסיפורי הבלש רכיבים מסוגות ספרותיות פופולריות אחרות באותם הימים, ובראשן הרומן המדעי. עבור דויל, בעל ההשכלה הרפואית והמדעית, לטכנולוגיה ולמדע הייתה חשיבות רבה בהבנה ובפתרון עלילות הבלש שהציג. מכאן שהיינו מצפים לייחוס חשיבות דומה גם בתרגומי הטקסטים.

התרגומים לסיפורי שרלוק הולמס לעברית התפרסמו החל מראשית שנות העשרים של המאה העשרים. במהלך שנות העשרים של המאה שעברה לבדן ראו אור סיפורים של קונן דויל בעברית בוורשה, לונדון, פריז ותל אביב (גפני, 2022). מאז חזרו והופיעו לאורך השנים תרגומים שונים, עד שבראשית שנות השמונים של המאה העשרים פורסמה מהדורה שלמה בעברית, הכוללת את כל חמישים ושישה הסיפורים וארבעת הרומנים. מטבע הדברים קיימים הבדלים בין התרגומים השונים, הנובעים בראש ובראשונה מהתפתחותה של העברית לאורך השנים ומבנייתו של אוצר מילים טכנולוגי ומדעי. פערים אחרים נובעים מנורמות בתרגום הספרותי לעברית ומבחירות של המתרגמים בעת האחרונה, בחירות שאינן נובעות בהכרח ממחסור באוצר מילים טכני בעברית.

בהרצאתי אציג קשיים שונים במהותם שעמדו בפני המתרגמים בני תקופתו של דויל לעומת הקשיים העומדים בפני המתרגמים כיום. בשעה שמתרגמיו של דויל בשנות העשרים של המאה העשרים, במיוחד בבתי ההוצאה בוורשה ובניו יורק, היו שותפים לחדשנות הטכנולוגית אך חסרו את אוצר המילים הרלוונטי, למתרגמים כיום חסר לעיתים הידע של הטכנולוגיה הישנה, והתוצאה בשני המקרים היא מסר לא ברור בטקסט המתורגם לעברית. בד בבד קיימים תרגומים השומרים על הדנוטציות, הקונוטציות והידע המדעי-טכנולוגי הרלוונטי תוך התאמת המסר לקהל היעד העכשווי. דוגמה מעניינת לכך היא המקרה של אזכור נורות חשמל בנסיעה במרכבה בחדרה חשוכה בסיפור עלילת **כלבם של בני בסקרוויל**. בתרגום ישן לעברית המתרגם מתייחס אל הנורות בשמן המסחרי, שהוא שם ממציאיהן, ועוצמת ההארה שלהן נמדדת ביחידות הנחשבות היום מיושנות ("נר"), המוסברת באנגלית לקורא האנגלית כ"אלף נרות" ("a thousand candle-power Swan and Edison"). בתרגום זה, המציית לנורמות מיושנות של הגבהה סגנונית, מתקבל מבע מעורפל ("תוך שישה חדשים יעמדו כאן פנסי-חשמל של אלף נר כל אחד" תרגום יאיר בורלא, 1974) בשעה שתרגום חדיש יותר מנגיש את הידע הטכנולוגי לקורא הישראלי, אם כי אינו מבטל את התיווך – את התרגום הפנים לשוני של דויל ("מנורות של סוואן או של אדיסון, שמאירות כמו אלף נרות", תרגום רות שמעוני, 1986).

למרות ההבדלים הברורים שחלו בנורמות התרגום לעברית לאורך השנים, שהשפעתן על תרגום המינוח של הטכנולוגיה והמדע בטקסטים האמורים ניכרת, כהיסטוריון של מדע וטכנולוגיה תתמקד הרצאתי באופן שבו מעבד (או מאבד) טקסט היעד העברי את הידע המדעי והטכנולוגי שביקש דויל להנחיל לקוראיו. מכאן מתווספות לדיון לא רק שאלות של נורמות, אוצר מילים ודנוטציות אלא גם שאלות של ידע טכנולוגי כידע תלוי תרבות ותקופה, ושל חשיבותו ככזה להבנת התעלומה שבטקסט הבלשי.

מראי מקום

מקורות ראשוניים

ארתור, ק"י (2008). הרפתקאות שרלוק הולמס (הסדרה המוערת), כלבם של בני בסקרוויל ועוד סיפורים (פיניב, תרגום). אריה ניר.

ארתור, ק"י (2013). שרלוק הולמס – כל הסיפורים (כרך ה'), כלבם של בני בסקרוויל (ר' שמעוני, תרגום; מ' פלדמן, חידוש תרגום). מחברות לספרות.

ארתור, ק"י (1974). כלבם של בני בסקרוויל (י' בורלא, תרגום). כתר.

מקורות משניים

גפני, ר' (2022). לעברת את שרלוק הולמס. פרשיה ספרותית אידיאולוגית מתקופת המנדט. יד יצחק בר־צבי.

Linder, D. (2020). Greasy Scummy Sumps: Translating specialized terminology in detective fiction. *Przekładaniec: A Journal of Literary Translation*, 2020 (40), 105–129.

<https://doi.org/10.4467/16891864PC.20.006.13169>

Montgomery, S. L. (2000). *Science in Translation: Movements of Knowledge through Cultures and Time*. University of Chicago Press.

על עלייתם ודעיכתם של שירי האהבה הקולקטיביים המושרים, והאם הייתה בהם הטרדה מינית?

רקע: המושג שיר אהבה קולקטיבית (וגנר, תשס"ה) הוא שיר שבו הנמען הוא יחיד, לרוב אישה צעירה, והמוען הוא קבוצתי. צורתו הטיפוסית היא קבוצת גברים. מושג זה מנוגד למסורת השירה העולמית והעברית (אבן גבירול, ביאליק וכו'), היינו, שירת אהבה בין גבר לאישה אחת. מחקר שירי הזמר מקדיש מקום לסוגות שונות, אך לא ייחד מחקר לסוגה זו (אלירם, תשס"ו).

המחקר מתחקה אחרי ההתפתחות ההיסטורית של שירי הזמר שיש בהם אהבה קולקטיבית, בין אם כתמה מרכזית או כתמה משנית. המתודה – פרישה של כלל שירי הסוגה דרך דלייתם ממקורות שונים וארגונם בסדר כרונולוגי. המתודה הפרשנית היא הבנת היצירה על רקע הלחצים והנסיבות של יצירתה (מירון, 2019).

ממצאים: תחילת התופעה בשיר הזמר "איה" מאת אלתרמן (1944). השיר מתאר בחורה, איה, שכל בני המושב מאוהבים בה. השיר נוצר כתגובה לסירוב הבריטים להרשות לחיילים מתנדבי ארץ ישראל לכנות את יחידותיהם בשם "ארץ ישראל", א"י (כך גם "בת שבע"). בתקופות המאבק ההרואי לעצמאות האומה הפנייה לדמות נשית אינה דווקא ארוטית אלא היא סמל לאחדות האומה (חפר, 1948, "הקרבת האחרון": "מי ידע, אחות, אם עוד נשוב אליך").

משנות החמישים ואילך היה שימוש בתבנית האהבה הקולקטיבית כחלק מהתרבות ומהשירה הקולקטיביים הכלליים לעידוד המאמץ המשותף לבניין המדינה הצעירה הנתונה בקשיים. בכמה שירים, במיוחד אלו של חפר, השימוש בצורה למטרה הבידורית גובר בהדרגה. לעיתים יש ניסוח בוטה היכול להתפרש כהטרדה מינית ("זו מרחוב פנורמה"). נמצא כי לעיתים ניסוח קולקטיבי אינו מכוון להטרדה במקורו ("אהבת פועלי הבניין"). משנות השבעים חלה דעיכת הסוגה עקב תהליכים חברתיים ותרבותיים (גוטוויין, 2007), והקולקטיביות בתרבות הפכה נדירה ולעיתים נלעגת.

מתודה נוספת להבנת התופעה בתרבות העברית היא בדרך ההשוואתית עם שירי זמר בתרבויות המגווע של העברית. המחקר מצא שבתרבות העברית התופעה תופסת מקום רחב יותר, אם כי מסקנה מדויקת יותר לגבי תרבויות אחרות מחייבת מחקר מעמיק בהן, שיעשה בידי בני אותן התרבויות.

לסיכום, ניתן לתמצת את תולדות התופעה בדרך סכמטית: אמצעי הסוואה (נגד שלטון עיון) < יצירת אחדות ומוטיבציה להקרבה עצמית < אמצעי בידורי < דעיכת הסוגה. לשאלת ההטרדה המינית אין תשובה חד־משמעית, בין השאר בשל תלותה בנורמות החברתיות שהשתנו בין זמן כתיבת השירים לזמן הביקורת עליהם.

מראי מקום

וגנר, נ' (תשס"ה). את המלל את הלחן ואת מה שביניהם: משקל פואטי ומוזיקלי בשירי סשה ארגוב. מוסד ביאליק.

מירון, ד' והירשפלד, א' (2019). הכוכבים לא רימו. עם עובד.

גוטוויין, ד' (2007). מהפכת ההפרטה והבניית הניגוד בין יהדות לדמוקרטיה, בתוך: א' רביצקי וי' שטרן (עורכים). דברים ושברי דברים. המכון הישראלי לדמוקרטיה.

התפתחות עיתונות הספורט הישראלית במאה ה־20

בשנת 1919 פורסם מדור הספורט הראשון בעיתונות הכתובה בארץ ישראל ("דואר היום"), ואילו באוקטובר 1999 פורסם שבועון הספורט העצמאי האחרון במדינת ישראל (מגזין "ראשון" מבית שוקן). בטווח זה של 80 שנים ראו אור בארץ ישראל ובמדינת ישראל 62 יומונים, שבועונים וירחונים בעברית שהוקדשו למגוון נושאים בתחום הספורט, ולצידם עוד מאות מדורי ספורט ומוספי ספורט שפורסמו בעיתונים שונים שסיקרו ענפים רבים ופנו לקהלי יעד מגוונים.

מטרתה של ההרצאה היא לתאר מגמות בולטות בהתפתחותה של עיתונות הספורט העברית בתקופת היישוב ולאחר קום מדינת ישראל, תוך הפניית זרקור למספר נושאים:

- השפעותיהן של השפות הזרות על סיקור הספורט בעיתונות המקומית בתקופת היישוב
 - יצירת שפה ספורטיבית עשירה באמצעות שלל מילים חדשות, משחקי מילים, פרפרזות, שיבושי לשון מכוונים ועוד
 - עלייתו ונפילתו של "חדשות הספורט", עיתון הספורט הגדול והנמכר ביותר בישראל, שהשפיע (ועודנו משפיע) על דורות של עיתונאי ספורט ועל אופן הדיווח של אירועי ספורט, כולל עיצוב לשון הדיווח
 - השפעתו של מוסף הספורט של עיתון "חדשות" על הוולגריזציה של שוק הספורט המקומי.
- במסגרת ההרצאה אתאר, בין היתר, את השפה הספורטיבית השונה של העיתונים ("דואר היום" החדשני אל מול "הארץ" השמרני); את החדשנות הלשונית של עיתון "חדשות הספורט" ואת שלל המילים החדשות שיצר; את המגזינים הספורטיביים הצהובים של שנות ה־60 וה־70 ואת השפה הוולגרית שלהם; את מוסף הספורט הייחודי של עיתון "חדשות" ואת תרומתו הלשונית.

מראי מקום

טנא, א' (2002). הלשון הציורית של עיתוני הספורט. בתוך: ח' קאופמן וח' חריף (עורכים). *תרבות הגוף והספורט בישראל במאה העשרים* (עמ' 363–382). יד בן־צבי ומכון וינגייט.

תומר, ח' (2022). עלייתם ונפילתם של כתבי העת הספורטיביים בארץ ישראל ובמדינת ישראל. *קשר*, 58, 181–204.

גלילי, י' וקאופמן, ח' (2013). דיווחים על משחקי כדורגל בעיתונות העברית בתקופה העות'מאנית ובראשית התקופה המנדטורית (1906–1912). *קשר*, 45, 32–40.

לימור, י', תמיר, א' ושיפמן, א' (2013). ההצלחה שהרגה את העיתון: רקוויאם לחדשות הספורט, העיתון שהשפיע על עיצובה ומיסודה של עיתונאות הספורט בישראל. *קשר*, 45, 95–103.

רשימת המשתתפים בכינוס

שם	מוסד אקדמי	כתובת דוא"ל
ד"ר אוירבך ברק	המרכז האקדמי לחינוך וחברה, אורנים	barak.oranim@gmail.com
גבי אורנר אביב	אוניברסיטת בן-גוריון בנגב	avivorner@gmail.com
פרופ' אלקד'להמן אילנה	המרכז האקדמי לווניסקיזינגייט	ilanaelkad@gmail.com
גבי ארדיטי תהילה	אוניברסיטת בר-אילן	tehilamatan@gmail.com
ד"ר אשכנזי אורית	אוניברסיטת תל אביב	Orit.ashkenazi@gmail.com
ד"ר בן-ישראל קסוטו גוני	המרכז האקדמי לחינוך וחברה, אורנים והאקדמית גורדון	gonibenis@gmail.com
פרופ' בן-ארי ניצה	אוניברסיטת תל אביב	nbenari@actcom.net.il
פרופ' בר-שחר רינה	אוניברסיטת חיפה והמרכז האקדמי לחינוך וחברה, אורנים	benshar@research.haifa.ac.il
ד"ר ברדנשטיין רותי	אוניברסיטת בן-גוריון בנגב ושנקר – הנדסה. עיצוב. אמנות.	ruti.bardenstein@gmail.com
גבי ג'אן זהר	אוניברסיטת תל אביב	Zoharjan17@gmail.com
ד"ר גבורה אבי	המכללה האקדמית בית ברל	avi.gvura@beitberl.ac.il
ד"ר גולדפרב-ארזואן אסנת	האוניברסיטה הפתוחה	asnata@musicasnata.co.il
ד"ר גולן בן-אורי יהודית	המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין	judithgolan12@gmail.com
ד"ר גונן עינת	אוניברסיטת תל אביב	goneneinat@gmail.com
ד"ר גורדון גינבורג אתי	המרכז האקדמי לחינוך וחברה, אורנים והאקדמית גורדון	yeginz@gmail.com
ד"ר גנץ-מישר מיכל	המרכז האקדמי לווניסקיזינגייט	michal.meishar@l-w.ac.il
מר גרצ'וק אבישי	אוניברסיטת בר-אילן	avishaygerczuk@gmail.com
ד"ר דטנר אליצור	אוניברסיטת תל אביב	elitzurd@tauex.tau.ac.il
ד"ר דן נטע	אוניברסיטת תל אביב	Netadan8@gmail.com
ד"ר הדר יפעה		yifabh@gmail.com
ד"ר הלר ערנה	המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי	heller@Kaye.ac.il
גבי הרשקוביץ ליאת	אוניברסיטת תל אביב	herliat@gmail.com
פרופ' ויסברוד רחל	אוניברסיטת בר-אילן	rachel.wsd@gmail.com
מר ולדמן עומר	האוניברסיטה העברית בירושלים	Omer.waldman@mail.huji.ac.il
ד"ר זיגלבוים אושרי	המרכז האקדמי לחינוך וחברה, אורנים	oshriyaffe@gmail.com
פרופ' זיו יעל	האוניברסיטה העברית בירושלים	yael.ziv@mail.huji.ac.il
ד"ר כהן איילת	המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין	ayeletkohn@gmail.com
גבי כהן חגית	המרכז האקדמי לחינוך וחברה, אורנים	hagitsee@gmail.com
פרופ' לבנת זהר	אוניברסיטת בר-אילן	Zohar.livnat@biu.ac.il
ד"ר לקס ליאור	אוניברסיטת בר-אילן	Lior.Laks@biu.ac.il
מר מטלון נדב	האוניברסיטה העברית בירושלים	nadavmata@gmail.com
ד"ר מילר-שפירו כרמית	המרכז האקדמי לחינוך וחברה, אורנים	carmitmil@gmail.com
ד"ר מלינק נורית	האוניברסיטה הפתוחה	nuritme@openu.ac.il
ד"ר מעין שגיא	המכללה האקדמית ספיר	sagym@mail.sapir.ac.il
ד"ר משיח סלינה	המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין	Celina12@netvision.net.il
ד"ר נוימן ישי	המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין	Yn335@yahoo.fr
ד"ר נץ הדר	אוניברסיטת תל אביב	hadar.netz@gmail.com
סובל יהושע	סופר ומחזאי	
ד"ר סידון ורד	המכללה האקדמית בית ברל	vered.saydon@beitberl.ac.il

שם	מוסד אקדמי	כתובת דוא"ל
ד"ר סיני מיכל	המרכז האקדמי לחינוך וחברה, אורנים והאקדמית גורדון	si_mich@walla.co.il
גבי עוזיאל שלומית	האוניברסיטה הפתוחה	shlomir@openu.ac.il
פרופ' פויס יעל	המרכז האקדמי לחינוך וחברה, אורנים	yael_p@oranim.ac.il
גבי פינקלשטיין שיר	אוניברסיטת תל אביב	shirmeiro@gmail.com
גבי צוויילינג (ר)חלי	אוניברסיטת תל אביב	chellizw@gmail.com
גבי קאלין מירה	אוניברסיטת תל אביב	Mira.calin@gmail.com
ד"ר קורן מיימון יאיר	האקדמית גורדון	yairma@gordon.ac.il
קנול ישי	מלחין	Yishaimusica@gmail.com
ד"ר קרס הילה	אוניברסיטת בר-אילן	Hilla.Karas@biu.ac.il
ד"ר ראובן לימור	המרכז האקדמי לווניסקיזינגייט	limor.raubach@l-w.ac.il
פרופ' רביד דורית	אוניברסיטת תל אביב	doritr@tauex.tau.ac.il
מר רובינשטיין דורון	האקדמיה ללשון עברית	Doron.rubinstein@gmail.com
פרופ' רודין שי	האקדמית גורדון	Shairudin1@gmail.com
ד"ר רוזנברג פנינה	הטכניון – מכון טכנולוגי לישראל	pninarose@gmail.com
ד"ר רוזנר רחל	המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין	rosner@dyellin.ac.il
ד"ר רשלבך חובב	המרכז האקדמי לחינוך וחברה, אורנים	hovavras@gmail.com
ד"ר שוקרון-נגר פנינה	אוניברסיטת בן-גוריון בנגב	pshukrun@bgu.ac.il
פרופ' שחם חיה	אוניברסיטת חיפה	shacham@research.haifa.ac.il
גבי שמשי מיכל	אוניברסיטת תל אביב	Michal.shimshi@gmail.com
ד"ר שנברג גליה	האקדמית גורדון	galia.shenberg@gmail.com
ד"ר שפר נדב	אפקה – המכללה האקדמית להנדסה בתל אביב	nadavs@afeka.ac.il
פרופ' שתיל נמרוד	המכללה האקדמית צפת	nimrods@Zefat.ac.il
ד"ר תומר חנן		hananski@gmail.com

רשימת היושבי ראש בכינוס

שם	מוסד אקדמי	כתובת דוא"ל
ד"ר אוירבך ברק	המרכז האקדמי לחינוך וחברה, אורנים	barak.oranim@gmail.com
ד"ר בורשטיין רות	המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין	ruth@dyellin.ac.il
פרופ' ברשחר רינה	אוניברסיטת חיפה והמרכז האקדמי לחינוך וחברה, אורנים	benshar@research.haifa.ac.il
ד"ר גונן עינת	אוניברסיטת תל אביב	goneneinat@gmail.com
ד"ר גורדון גינבורג אתי	המרכז האקדמי לחינוך וחברה, אורנים והאקדמית גורדון	yeginz@gmail.com
פרופ' ויסברוד רחל	אוניברסיטת בר-אילן	rachel.wsd@gmail.com
ד"ר זיגלבוים אושרי	המרכז האקדמי לחינוך וחברה, אורנים	oshriyaffe@gmail.com
פרופ' לבנת זהר	אוניברסיטת בר-אילן	Zohar.livnat@biu.ac.il
ד"ר מלניק נורית	האוניברסיטה הפתוחה	nuritme@openu.ac.il
ד"ר נוימן ישי	המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין	Yn335@yahoo.fr
פרופ' סוברן תמר	אוניברסיטת תל אביב	tamarsovrans@gmail.com
פרופ' פויס יעל	המרכז האקדמי לחינוך וחברה, אורנים	yael_p@oranim.ac.il

שם	מוסד אקדמי	כתובת דוא"ל
פרופ' רביד דורית	אוניברסיטת תל אביב	doritr@tauex.tau.ac.il
פרופ' רודין שי	האקדמית גורדון	Shairudin1@gmail.com
ד"ר שוקרון-נגר פנינה	אוניברסיטת בן-גוריון בנגב	pshukrun@bgu.ac.il
פרופ' שחם חיה	אוניברסיטת חיפה	shacham@research.haifa.ac.il
ד"ר שנברג גליה	האקדמית גורדון	galia.shenberg@gmail.com